

IV. Парична политика

1. Парично предлагане

Широки пари

През 1995 г. широките пари, включващи парите извън банките и всички видове депозити, нараснаха със 165.7 млрд. лв., което е 39.6% в сравнение с равнището им през декември 1994 г. За първи път през последните пет години от началото на прехода от централно планирано към пазарно стопанство увеличението на паричното предлагане, измерено чрез най-широкия паричен агрегат, изпревари регистрираната в края на годината инфлация. След отчитане на реалното нарастване на брутния вътрешен продукт, което е в размер на 2.6%, се наблюдава слаб реален растеж на паричното предлагане. Въпреки това обаче през по-голямата част от 1995 г. паричната политика на БНБ остана рестриктивна. Има основание да се приеме, че в резултат от значителното повишаване на реалните лихвени проценти по левовите депозити през първите осем месеца на 1995 г. не само започна да се възвръща доверието в националната валута, но и реално да се увеличава търсенето на пари. В този смисъл свидетелство за рестриктивния характер на паричната политика е и фактът, че през първите десет месеца на 1995 г. годишният прираст на широките пари бе по-нисък от годишната инфлация и едва през ноември и декември я изпревари. Тогава БНБ бе принудена да рефинансира няколко търговски банки с нарушена ликвидност, за да не се блокира разплащателната система. Действията на централната банка в определената ѝ от закона функция на кредитор от последна инстанция не можаха да бъдат компенсирани с други парични инструменти и доведоха до разхлабване на паричната политика.

НАРАСТВАНЕ НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ

Парични агрегати	1994 г.		1995 г.	
	млрд. лв.	XII'93=100, %	млрд. лв.	XII'94=100, %
Широки пари	183.9	78.6	165.7	39.6
левове	95.1	51.0	143.3	50.9
валута	88.8	186.5	22.4	16.4
Паричен агрегат M1	26.8	55.5	32.8	43.6
Пари извън банките	13.3	53.1	23.1	60.0
Безсрочни депозити	13.5	58.2	9.6	26.3
Квазипари	152.4	83.9	129.4	38.8
в т.ч.				
срочни депозити в левове	55.0	50.0	90.6	54.9
депозити в чуждестранна валута	84.6	193.9	21.9	17.1

Източник: БНБ.

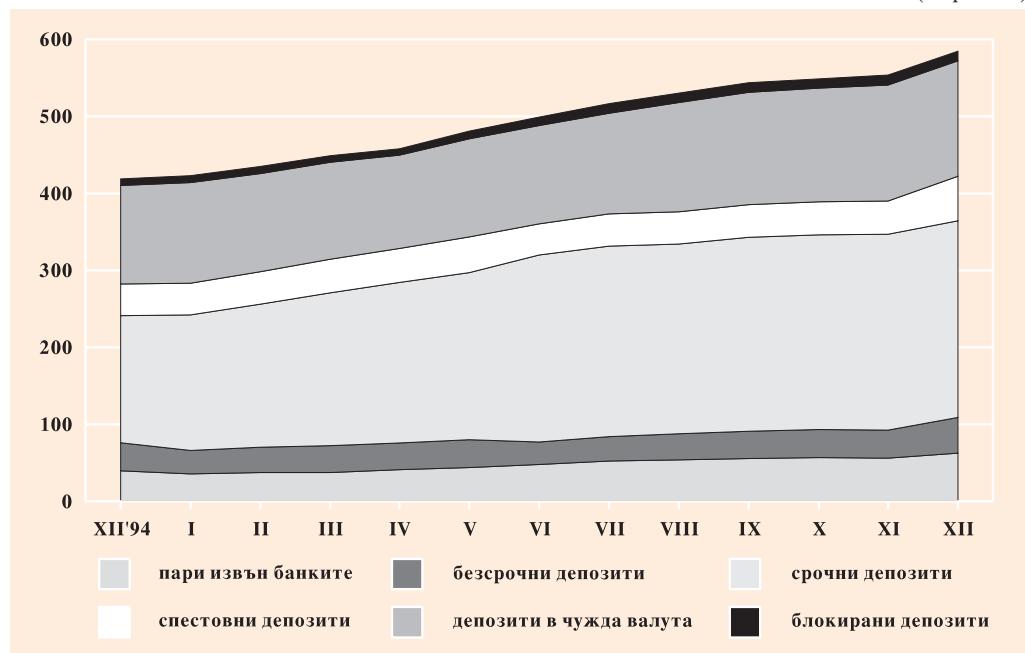
За разлика от 1994 г., когато нарастването на паричното предлагане се определяше главно от голямото обезценяване на лева и поради тази причина не бе изцяло под контрола на БНБ, през 1995 г. настъпи важна положителна промяна в структурата на паричното предлагане. За отчетния период левовата парична маса се увеличи със 143.3 млрд. лв., което е 50.9% и съставлява 86.5% от общото нарастване. В същото време прирастът на валутния компонент бе 179 млн. щ. д., или 8.7%. Той е близък до размера на начисляваните годишни лихви, което показва, че през по-голямата част от през 1995 г. се е прекратило преливането на средства от левови във валутни депозити.

Паричен агрегат M1

Наред с посочената положителна промяна в паричното предлагане настъпи и друго изменение, което не може да се характеризира като благоприятно. През годината увеличението на паричния агрегат M1, включващ парите извън банките и текущите сметки, е 43.6% и изпреварва общото нарастване на широките пари и инфляцията съответно с 4 и 10.7 пункта. Доколкото тези средства са най-бързоликвидни и непосредствено се използват за разплащания в страната, ускоряването на прираста им е инфлационен фактор, който не бива да се подценява. Още по-обезпокоително е значителното превишаване на увеличението на парите извън банките над това на текущите сметки. То е 23.7 пункта, докато през 1994 г. разликата бе 5 пункта в полза на безсрочните депозити. Това може отчасти да се обясни със значителния спад на инфляцията, позволил силно да се намали пропуснатата полза от притежаването на налични пари. В същото време обаче продължават да се наблюдават, като дори се засилват, предпочтанията на населението и икономическите агенти да оперират с налични средства. Това създава предпоставки не само за скриване на икономическа дейност с цел да се избегне данъчно облагане, но и за пряк или косвен инфлационен натиск при насочване на средствата към стоковия или валутния пазар.

ДИНАМИКА НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ ПРЕЗ 1995 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Квазипари

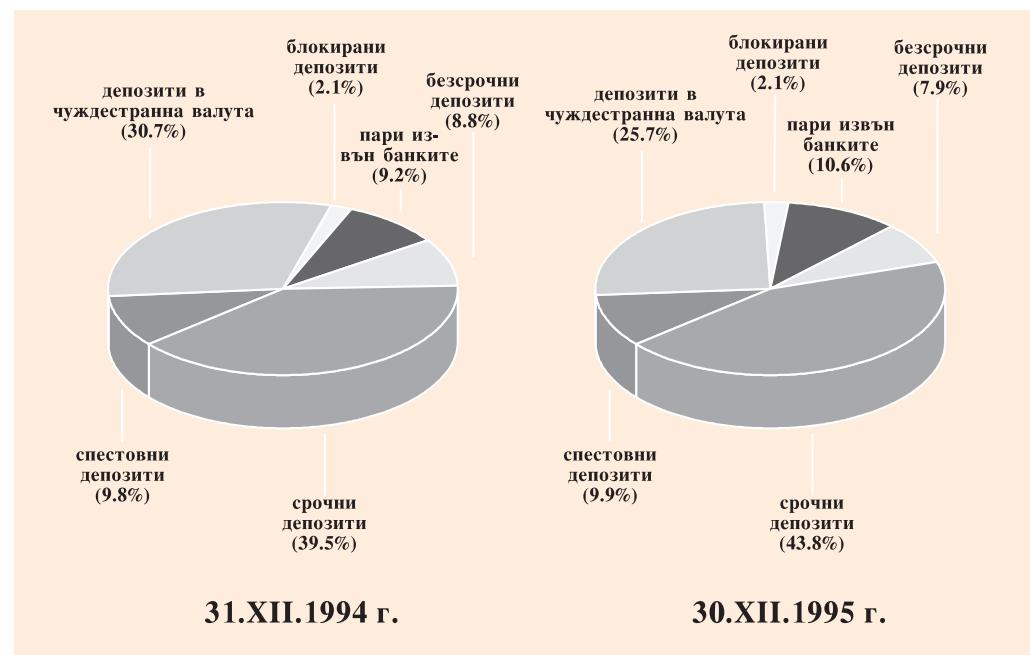
През 1995 г. квазипарите, към които се отнасят срочните и спестовните депозити и депозитите в чуждестранна валута, се увеличават със 129.4 млрд. лв., или с 38.8%. Сред тях най-голям е прираствът на срочните левови депозити – 54.9%. Той надвишава с 13.5 пункта нарастването от лихви по едномесечните депозити, което показва внасяне на допълнителни средства в размер на около 22 млрд. лв. Процесът на възвръщане на доверието в лева е силно изразен през първите седем месеца на годината, когато за периода срочните депозити нарастват с 50%. Това е с 20 пункта над начислените лихви, или около 33 млрд. лв. са новите нетни вложения. През последните пет месеца на годината обаче посочената положителна тенденция постепенно се обръща. За периода август – декември увеличението е само с 8.1 млрд. лв., което е с около 11 млрд. лв. по-малко от начислените лихви и свидетелства за макар и значително по-слабо отколкото през 1994 г. възстановяване на предпочтанията към инвестиране в чуждестранна валута. Причина за това неблагоприятно за паричната политика явление е намаляването на лихвения диференциал меж-

ду вложенията в левове и във валута, на отрицателните реални лихви по левовите депозити през периода септември – декември, а също и на традиционното увеличаване на очакванията за обезценяване на лева през есенно-зимния сезон.

Общите изводи относно степента на доверие в националната валута се потвърждават и от динамиката на депозитите в чуждестранна валута. За цялата година техният растеж в доларово изражение е 9.3%, или 180 млн. щ. д. Това е около 3 пункта над начислените лихви, което представлява около 60 млн. щ. д. нетни нови вложения. За първите седем месеца прирастът е само 48 млн. щ. д., а за следващите два месеца – 157 млн. щ. д. През октомври и ноември увеличението обаче е само 19 млн. щ. д., а през декември се наблюдава спад с 32 млн. щ. д. Данните през последните три месеца на 1995 г. са обезпокоителни, тъй като разкриват нови неблагоприятни тенденции – наред с новия спад на доверието към лева се наблюдава и спад на доверието към банковата система след влошаване ликвидността на някои търговски банки (частни и държавни).

Общото развитие в динамиката на паричното предлагане може да се определи като положително, доколкото изпреварващият прираст на левовия му компонент предостави допълнителни ресурси за увеличаване на вътрешния кредит и те отчасти компенсираха нарасналите потребности от кредитиране на правителствения сектор след актуализацията на държавния бюджет през декември 1995 г. Същевременно обаче наблюдаваните отрицателни тенденции през последните месеци на годината, произтичащи от влошаващото състояние на банковата система, не само създават предпоставки за засилване на инфлационното напрежение, но и ограничават възможностите за провеждане на целенасочена парична политика.

СТРУКТУРА НА ПАРИЧНИТЕ АГРЕГАТИ

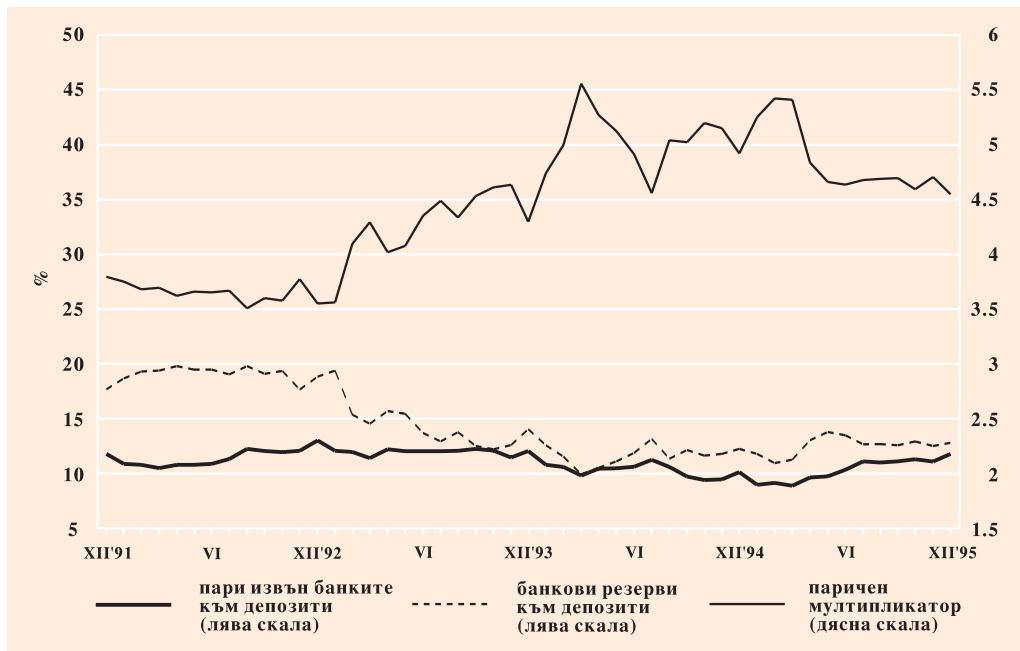

Източник: БНБ.

2. Резервни пари и паричен мултипликатор

През 1995 г. БНБ продължи да използва резервните пари като оперативна цел за контролиране на паричното предлагане. Същевременно в течение на годината бяха извършени някои промени в равнището на минималните задължителни резерви, които се отразиха върху динамиката на паричния мултипликатор.

ПАРИЧЕН МУЛТИПЛИКАТОР

Източник: БНБ.

През 1995 г. резервните пари се увеличили с 51.1%, което е с 11.5 пункта над прираста на паричното предлагане. Основен фактор за това е повишаването на минималните задължителни резерви от 10% на 12% през първото полугодие като едно от средствата за стерилизиране на потока от чуждестранна валута. Въпреки намаляването през второто полугодие на минималните задължителни резерви на 11% нарастването на резервните пари в края на годината бе традиционно твърде голямо. Това се дължи главно на предпочтенията на домакинствата и фирмите – през 1995 г. в сравнение с 1994 г. отношението на парите извън банките към депозитите се увеличи от 10.1% на 11.8%. В същото време поведението на търговските банки бе близко до наблюдаваното през предходната година – съотношението на банковите резерви към депозитите нарасна от 11.7% на 12.8%, но равнището на свръхрезервите остана почти без изменение (1.7–1.8%). През по-голямата част на годината свръхрезервите бяха значително по-ниски (под 1%) поради рестриктивната политика на БНБ, насочена към систематично изтегляне на появяващата се свръхликийвидност главно от изкупуването на постъпващата в страната чуждестранна валута.

РЕЗЕРВНИ ПАРИ И ПАРИЧЕН МУЛТИПЛИКАТОР

Показатели	XII'94	III'95	V'95	VI'95	IX'95	XII'95
Широки пари (млрд. лв.)	418.0	447.8	479.8	497.9	542.9	583.7
Резервни пари (млрд. лв.)	85.0	82.8	103.0	107.4	115.7	128.4
Паричен мултиликатор (при текущ валутен курс)	4.92	5.41	4.66	4.63	4.69	4.55
Пари извън банките/депозити (%)	10.1	8.9	9.8	10.3	11.1	11.8
Банкови резерви/депозити (%)	11.7	11.3	13.8	13.5	12.6	12.8
Изменение на широките пари (млрд. лв.), идващо от:	42.0	29.8	32.1	18.1	45.0	40.8
- резервните пари	50.6	-10.6	109.0	20.8	38.2	59.6
- мултиликатора	-7.6	41.4	-61.9	-2.7	6.3	-17.0
- двата фактора	-1.0	-1.1	-15.1	-0.1	0.5	-1.9

Източник: БНБ.

Главен фактор за увеличението на паричното предлагане през 1995 г. бе динамиката на резервните пари. Само през първото тримесечие влиянието на паричния мултиликатор бе по-силно, тъй като през този период се наблюдава сезонно намаляване на отношението на парите извън банките към депозитите. В края на март то достигна 8.9% – най-ниската стойност през последните две години.

По-значително бе нарастването на резервните пари през второто и четвъртото тримесечие, когато натискът за рефинансиране на някои търговски банки с нарушена ликвидност бе по-голям. През първите пет месеца прирастът на резервните пари се обуславяше главно от принудителното рефинансиране на Стопанска банка и БСИ „Минералбанк“, спрямо които впоследствие бе предприета съгласувана с правителството оздравителна операция. По отношение на източниците на резервните пари тя се изрази по-скоро в тяхното преразпределение, отколкото в промяна на общата им динамика.

През четвъртото тримесечие увеличението на резервните пари отново се ускори под влияние на нарастващото напрежение в банковата система. През този период други банки, предимно частни, бързо заеха мястото на проблемните държавни банки преди оздравителната операция, като нарушената им ликвидност изискваше рефинансиране чрез необезпечени кредити в нарастващи размери. През този период за увеличаване на резервните пари съдействаха и нарастващите нужди от кредитиране на държавния бюджет след неговата актуализация през декември.

Анализът на източниците на резервните пари в течение на годината позволява да се проследи влиянието на отделните парични инструменти, използвани от БНБ за провеждане на паричната политика. Като се изключи рязко нарастване на вземанията на БНБ от правителството³⁴ след получаването от двете проблемни банки на новоемитирани държавни облигации в рамките на оздравителната операция, динамиката на този показател отразява опитите на централната банка чрез операции на открития пазар да компенсира отпусканата ликвидност както като кредитор от последна инстанция, така и като главен купувач на постъпващата в страната чуждестранна валута.

Сред останалите парични инструменти най-съществено влияние за приста на резервните пари, а оттам – и на паричното предлагане имат необезпечените кредити, отпускати на банки с нарушена ликвидност. Нарастването им е най-голямо през периода януари – март, когато се рефинансираят двете проблемни банки, и през четвъртото тримесечие, когато това рефинансиране вече е за няколко предимно частни банки. В края на 1995 г. размерът на необезпечените кредити бе съвсем близък до този непосредствено преди извършването на оздравителната операция, което показва сериозността на новите проблеми и значително по-голямата скорост, с която те се задълбочават, заплашвайки стабилността на цялата банкова система.

През първото тримесечие влиянието върху резервните пари на необезпечените кредити, отпускати на двете проблемни банки, се компенсираше частично чрез изтегляне на ликвидност от останалите банки посредством намаляване на рефинансирането им с други парични инструменти, използвани от БНБ – ломбардни и сконтови кредити в левове и във валута. През периода бе наблюдавано дори намаляване на автоматичния овърдрафт. По този начин увеличаването на резервните пари бе задържано и паричната политика запази рестриктивния си характер.

³⁴ При съществуващото специфично отчитане на репо сделките влиянието на операциите на открития пазар се отразява във вземанията на БНБ от правителството, а не във вземанията ѝ от търговските банки.

ИЗМЕНЕНИЕ НА ПАРИЧНОТО ПРЕДЛАГАНЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА РЕЗЕРВНИТЕ ПАРИ

Показатели	(млрд. лв.)					
	XII'94	III'95	V'95	VI'95	IX'95	XII'95
Изменение на резервните пари	50.6	-10.6	109.0	20.8	38.2	59.6
Източници за изменение на резервните пари						
вземания от правителството	14.9	-67.5	4.5	123.4	-13.0	26.3
вземания от търг. банки	29.9	41.9	48.0	-132.2	-15.7	54.4
в т.ч.						
ломбардни кредити	37.6	-1.6	-3.3	-96.5	-1.5	2.0
сконтови кредити	-23.7	-1.5	1.0	-0.3	3.4	1.5
овърдрафт	11.0	-15.1	7.0	7.1	-10.5	16.5
депозити	-0.6	44.0	13.6	-50.1	7.0	42.8
сконтови кредити във валута	-7.3	-2.8	0.7	-6.6	7.7	-6.3
други позиции, нето	5.9	15.0	56.6	29.7	67.0	-21.1

Източник: БНБ.

През четвъртото тримесечие обаче възможностите за провеждане на паричната политика чрез подобна комбинация от парични инструменти се оказаха изчерпани. През периода намаляха само отпусканите сконтови кредити във валута, докато ломбардните и сконтовите кредити в левове, макар и по-слабо, се увеличиха. По-значителен обаче бе прирастът на овърдрафта, който достигна най-високите си стойности от въвеждането на платежната система, и наред с ускореното увеличаване на необезпеченото рефинансиране съдействаше за нарастване на резервните пари и отслабване на паричната рестрикция.

3. Вътрешен кредит

През 1995 г. увеличението на вътрешния кредит значително изостана от това на паричното предлагане, като разликата бе 23.9 пункта. Главната причина е разходването на значителни средства за плащания по външния дълг, което, наред с притока на чуждестранна валута, съществено подобри нетните чуждестранни активи на страната.

НАРАСТВАНЕ НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ

Кредитни агрегати	1994 г.		1995 г.	
	млрд. лв.	XII'93=100, %	млрд. лв.	XII'94=100, %
Вътрешен кредит	146.9	37.1	85.3	15.7
в т. ч.				
За правителствения сектор				
в левове	24.1	22.6	109.0	83.5
За неправителствения сектор	63.8	31.5	92.6	34.8
в левове	48.2	47.6	54.7	36.7
във валута	15.6	15.4	37.9	32.3
За обществени предприятия	23.1	13.9	-20.9	-11.0
в левове	36.0	47.6	-14.1	-12.7
във валута	-12.9	-14.2	-6.7	-8.6
За частния сектор	40.6	113.0	113.5	148.1
в левове	12.1	47.7	68.9	183.5
във валута	28.5	270.3	44.6	114.1

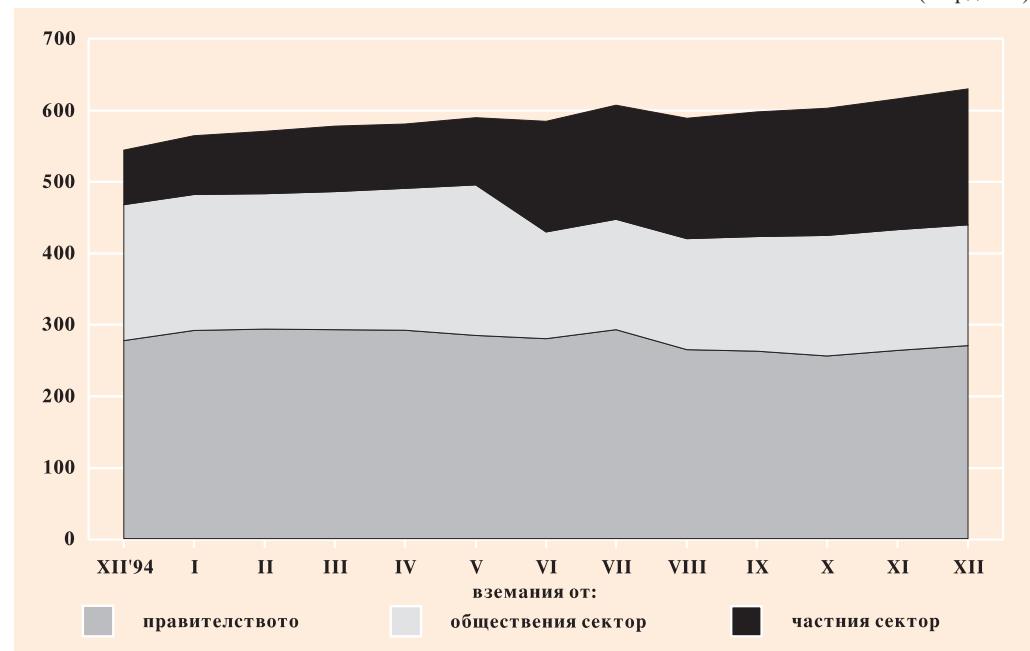
Източник: БНБ.

През 1995 г. бяха наблюдавани големи промени в структурата на вътрешния кредит – левовият компонент нарасна с 52.7%, докато валутният се съкрати с 20.7%. Като се изключи ефектът от оздравителната операция спря-

мо Стопанска банка и БСИ „Минералбанк“, при която валутни вземания от правителството по ЗУНК облигации се преоформиха в левови вземания по новоемитирани държавни облигации в размер на 58 млрд. лв., главната причина бе във възвръщащото се доверие в лева, наблюдавано през по-голямата част на годината. Това позволи прираствът на левовия кредит да надвиши с 1.8 пункта увеличението на левовото парично предлагане и със 17.8 пункта регистрираната инфлация, като по този начин се осигури необходимият обем ресурси за кредитиране на правителствения и реалния сектор.

ДИНАМИКА НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ ПРЕЗ 1995 г.

(млрд. лв.)

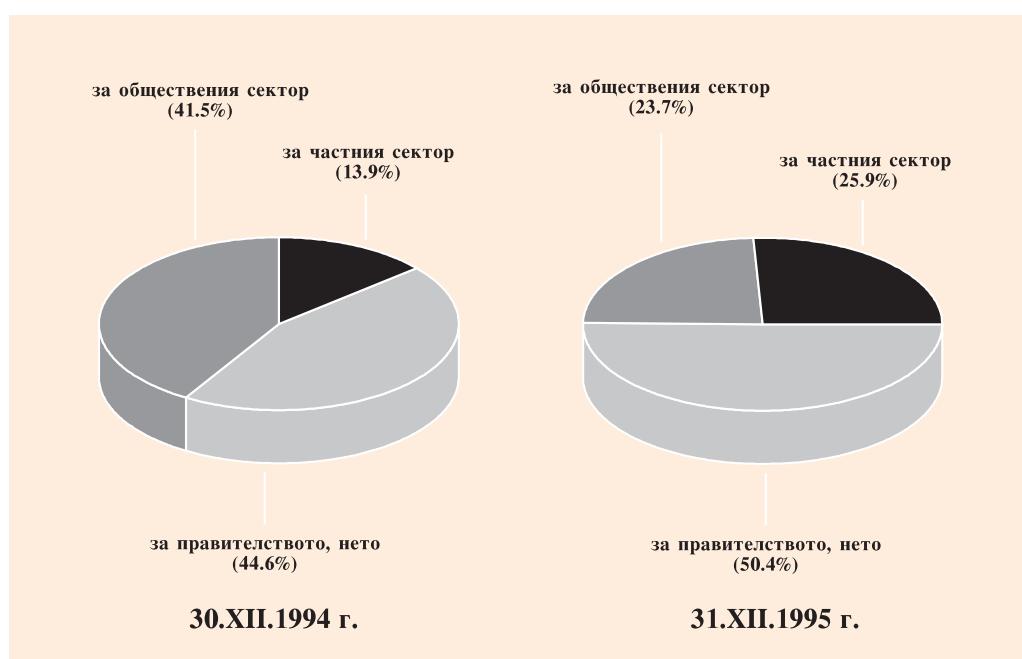
Източник: БНБ.

След приспадане на прираста, който е резултат от оздравителната операция спрямо двете проблемни банки, левовият кредит за правителството през годината нарасна с 51 млрд. лв. Това е 48.3% от общото нарастване на левовия кредит и ясно разкрива продължаващия на кредитния пазар процес на изместване на реалния сектор от правителствения. Все пак това явление през 1995 г. не бе така ярко изразено както през предходните години поради значителното реално нарастване на общия левов кредит в резултат от възстановеното доверие към националната валута.

Увеличението на кредита за неправителствения сектор е 34.8%, което е с почти 2 пункта над инфлацията. Данните показват, че през 1995 г. за първи път след старта на реформата (1991 г.), въпреки нарасналата потребност за кредитиране от страна на правителствения сектор, за националното стопанство са останали достатъчно ресурси. В този смисъл има основание да се счита, че кредитът не е бил сдържащ фактор за икономическия растеж, а дори е съдействвал за неговото, макар и слабо, ускоряване.

Сред компонентите на кредита за реалния сектор не се наблюдават съществени структурни промени – прираствът на левовия компонент надвишава този на валутния само с 3.6 пункта. В реално изражение увеличението на левовия кредит е с около 3%, а на валутния компонент в доларово изражение е значително по-голямо. Данните разкриват трайно търсене на валутни кредити както поради ориентиране към производство за износ, така и поради намаляването на цената им след реалното поскъпване на лева.

СТРУКТУРА НА ВЪТРЕШНИЯ КРЕДИТ (левов компонент)

Източник: БНБ.

Регистрантите размествания в данните след преминаването към Националния сметкоплан на банките не позволяват съвсем точно да се оцени динамиката на кредита за обществения и частния сектор. В този смисъл наблюдаваното номинално намаляване на кредита за нефинансовите обществени предприятия както в левове, така и във валута не може да се интерпретира като издължаване на тези кредити, без да се получават нови. В същото време нарастването на кредита за частния сектор изглежда завищено, но може да се счита, че и при съпоставими данни с предходните години относителното увеличение значително надвишава прираста на кредитни ресурси (също по съпоставими данни) за обществения сектор. В края на 1995 г. кредитът за частния сектор е над 52% от кредита за неправителствения сектор, което е значително над дела на частния сектор в произвеждания БВП. Посочените данни не дават основание да се смята, че частният сектор не получава достатъчно кредит за своето развитие. Може дори да се направи изводът, че засиленото кредитиране на частния сектор в сравнение с обществения е съдействало за ускореното развитие на първия през последните години.

4. Парични инструменти и паричен пазар

Основен лихвен процент

През 1995 г. лихвената политика на БНБ имаше особено важна роля за възвръщане на доверието в националната валута и потискане на инфлационните очаквания. За разлика от 1994 г., когато БНБ чрез неколократно повишаване на основния лихвен процент се опитваше да затегне паричната политика като противодействие на значителното обезценяване на лева, през 1995 г. тя постепенно го понижи от 72% до 34%. Намаляването на основния лихвен процент започна през април и се извърши плавно на седем стъпки до края на юли. При тези действия БНБ прояви консервативност, намалявайки основния лихвен процент с по-малки и по-бавни стъпки в сравнение със спада на инфлацията. Осигуряването на трайни положителни лихви по депозитите бе насочено към укрепване на реалното търсене на пари, а създаването и

поддържането през по-голямата част на годината на значителен положителен диференциал между вложенията в национална и в чуждестранна валута – към засилване позициите на лева.

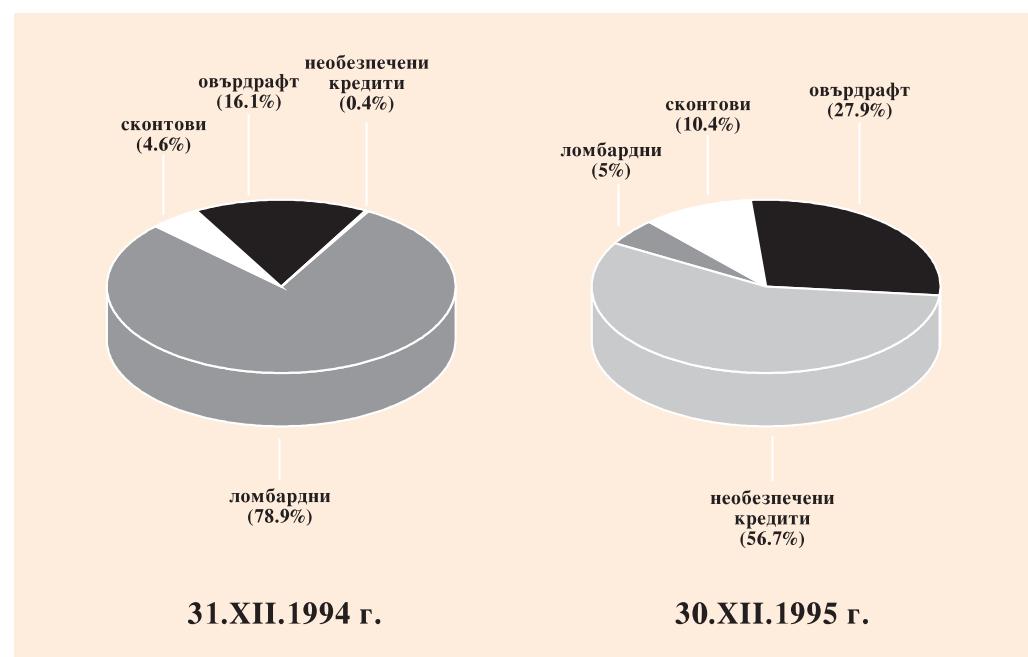
Лихвите по другите парични инструменти следваха общото изменение на основния лихвен процент. Чрез вариране на тарифите и надбавките по някои от тях БНБ осъществи допълнителна фина настройка на своята парична политика.

Рефинансиране в левове

Предоставените от БНБ средства за рефинансиране на търговските банки в края на 1995 г. възлизат общо на 20 171 млн. лв. В сравнение с 1994 г. е налице намаление с 8391 млн. лв. В края на юни 1995 г. в изпълнение на постановление на Министерския съвет, отнасящо се за укрепване финансовото състояние на Стопанска банка и БСИ „Минералбанк“, държавата покри изцяло задълженията на двете банки към БНБ с държавни ценни книжа в размер на 36 023 млн. лв. Отчитайки горната операция, рефинансирането на останалите банки нараства чувствително.

От общо 45 търговски банки БНБ е рефинансирала 19, от които 11 са ползвали суми само в рамките на разрешения им овърдрафт. В структурно отношение най-голям е делът на необезначеното рефинансиране – 56.7%, следвано от ползвания овърдрафт – 27.9%, сконтовите заеми – 10.4% и ломбардните заеми – 5%.

СТРУКТУРА НА ФАКТИЧЕСКИТЕ ОСТАТЬЦИ ПО ДЕПОЗИТИТЕ И ЗАЕМИТЕ, ПРЕДОСТАВЕНИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

Източник: БНБ.

Необезпечено финансирание

В резултат на сериозните ликвидни затруднения на няколко банки ликвидността на банковата система, особено в края на годината, се влоши. Невъзможността на тези банки да извършват нормално своите разплащания разстрои баланса на пазарното разпределение на свободните парични потоци и значителна част от тях се пренасочиха от по-рисковия междубанков пазар към репо операции с БНБ на открития пазар. В резултат на това затрудните търговски банки на практика бяха лишени от достъп до средства на междубанковия пазар. За да не допусне срив в разплащателната система, БНБ бе принудена да компенсира недостига от ликвидност чрез предоставянето на необезпечени кредити по реда на чл. 30, ал. 3 от Закона за БНБ. В края на го-

дината те достигнаха 11 412 млн. лв. и се превърнаха в основна форма на рефинансиране. През годината необезначените кредити се отпускаха при лихва ОЛП плюс 0.5 пункта или по лихвения процент на междубанковия пазар плюс 0.5 пункта.

Ломбардни заеми

През 1995 г. настъпиха съществени промени в размера и структурата на предоставените ломбардни заеми. През първата половина на годината размерът им беше около 22 млрд. лв. и те бяха основната форма на рефинансиране на търговските банки. След оздравителните операции по отношение на Стопанска банка и БСИ „Минералбанк“ през второто полугодие те рязко спаднаха и в края на годината бяха само 999 млн. лв.

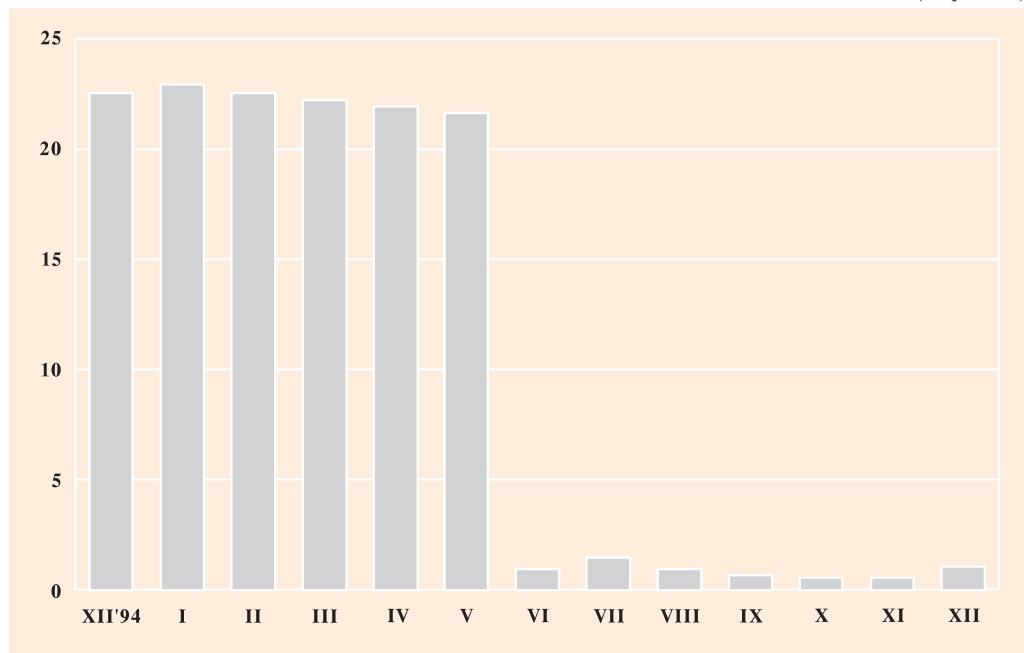
През втората половина на 1995 г. ломбардни заеми са ползвали 3 – 4 банки с временно нарушен ликвидност. Търговските банки с по-серииозни ликвидни затруднения не разполагаха с държавни ценни книжа или друго приемливо обезпечение, поради което за тях бе достъпно само необезначеното рефинансиране.

През 1995 г. са предоставени 97 ломбардни заема за 57 706 млн. лв., а са издължени 146 заема за 79 251 млн. лв.

Към края на годината 30% от остатъците по кредитите са по просрочени заеми срещу залог на търговски ценни книжа, а 70% са по заеми срещу залог на дългосрочни държавни облигации. Лихвите по ломбардните кредити бяха равни на лихвения процент на последния търг за покупка на ДЦК от БНБ плюс 1 пункт.

ДИНАМИКА НА ЛОМБАРДНИТЕ ЗАЕМИ ПРЕЗ 1995 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Сконтови заеми

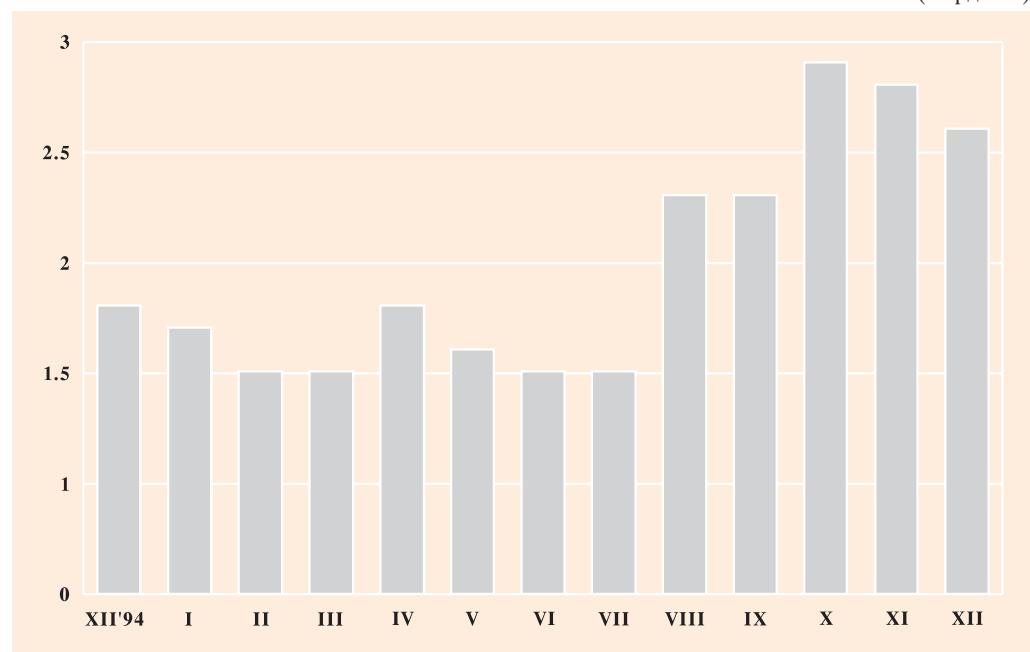
За периода януари – декември 1995 г. са сконтирани 80 записи на заповед за 7852 млн. лв., в т. ч. за финансиране на пролетната сейтба – 51 записи на заповед за 4266 млн. лв., за изкупуване и съхранение на хлебно зърно, произведено през 1995 г. – 24 за 3086 млн. лв. и други 5 за 500 млн. лв. Издължени са 93 записи на заповед за 6984 млн. лв., в т. ч. за земеделието 56 за 4549 млн. лв. и за зърното – 12 за 1341 млн. лв. Спръмко 1994 г. са разрешени 306 сконтови заема по-малко, за 42 603 млн. лв., в т. ч. за сейтбата 111 за 18 034 млн. лв.

Към края на 1995 г. дългът по сконтовите заеми е 2134 млн. лв., в т. ч. 389 млн. лв., неиздължени на падежа поради липса на средства по разплаща-

телната сметка на една търговска банка. Спрямо 1994 г. дългът по сконтовите заеми е увеличен с 868 млн. лв. Лихвите по сконтовите заеми бяха равни на ОЛП плюс 1.5 пункта.

ДИНАМИКА НА СКОНТОВИТЕ ЗАЕМИ ПРЕЗ 1995 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Операции на открития пазар

През 1995 г. операциите на открития пазар се прилагаха като основен инструмент за провеждане на паричната политика на БНБ, с който се регулира равнището на резервните пари и ликвидността в банковата система. Абсолютният размер на портфейла на БНБ в държавни ценни книжа в края на отчетния период възлиза на 75 923 млн. лв. по номинал, докато среднодневната му стойност е 20 248 млн. лв. С най-голям относителен дял (47.5%) са държавните ценни книжа, с които се преоформи част от облигациите, емитирани по ЗУНК. Делът на останалите ценни книжа в портфейла на БНБ е съответно: 21.4% ДЦК, емитирани по Наредба № 5, 18.8% ДЦК, представляващи секюритизиран държавен дълг, и 12.5% ценни книжа, емитирани по ЗУНК.

Дългосрочният характер на емисиите в портфейла на БНБ ограничи възможностите за сключване на окончателни сделки, като общият обем на продажбите възлиза на 5290 млн. лв. по номинал, което представлява 0.3% от общия обем на операциите на открития пазар. В съответствие с рестриктивния характер на паричната политика основният тип операции, които БНБ провеждаше на открития пазар, бяха репо сделките. Диференциацията на репо операциите „продава с уговорка за обратна покупка“ на три лихвени равнища в зависимост от срока на сделката доведе до нарастване на средната им срочност. От друга страна, сделките „покупка с уговорка за обратна продажба“ се осъществяваха основно чрез провеждане на регулярни търгове със срочност 14 дни, като лихвата се формираше на пазара. Лихвите по репо покупките на БНБ се определяха от образувания през септември 1994 г. с решение на УС на БНБ Комитет за провеждане на паричната политика.

Рефинансиране на търговските банки в чуждестранна валута

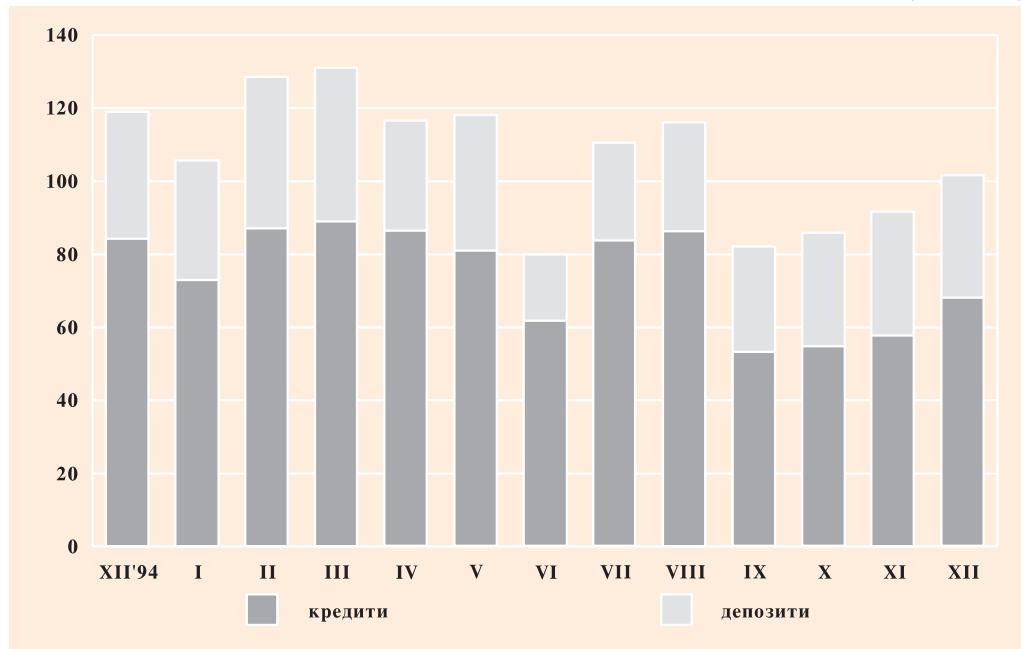
Продължаващото отсъствие на специализирана финансова институция в страната, която да кредитира вносно-износните операции, не позволи на БНБ и през 1995 г. да ограничи съществено валутното рефинансиране.

Кредити в чуждестранна валута

На търговските банки БНБ отпуска сконтови кредити във валута срещу залог на търговски ценни книжа (записи на заповед) за срок от три месеца. За обема на валутното кредитиране бе характерна тенденция към слабо и непостоянно понижение. В края на 1995 г. обемът на валутните кредити, отпуснати на търговските банки, възлезе на 68.2 млн. щ. д. при 84.3 млн. щ. д. в края на 1994 г., което е по-малко с 16.1 млн. щ. д., или 19.1%. Използваните валути по заемите бяха щатският долар и германската марка, като лихвените проценти се запазиха същите, както и през 1994 г. – 9% годишно.

РЕФИНАНСИРАНЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ВЪВ ВАЛУТА ПРЕЗ 1995 г.

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Депозити в чуждестранна валута

Наред с кредитите БНБ предоставяше на търговските банки депозити във валута. Обемът на валутните депозити на БНБ през 1995 г. остава почти неизменен, с изключение на по-резкия спад през юни, възстановен още следващия месец. В края на анализирания период обемът на депозитите във валута възлезе на 33.2 млн. щ. д. при 34.4 млн. щ. д. в края на 1994 г., което е спад с едва 1.2 млн. щ. д., или 3.5%. Валутните депозити бяха предоставяни в щатски долари и германски марки, като лихвените проценти се запазиха на равнищата от 1994 г. – при долларовите депозити между 6.5% и 8% годишно, а при депозитите в марки – 7% годишно.

Минимални задължителни резерви

През 1995 г. минималните задължителни резерви продължиха да изпълняват ролята на инструмент на паричната политика на БНБ. Във връзка с компенсиране разхлабването на паричната политика вследствие намаляването на основния лихвен процент в общия пакет от мерки бе включено и увеличение на

минималните задължителни резерви. На 6 април 1995 г. минималните задължителни резерви бяха увеличени от 10% на 11%, считано от регуляцията за март, и на 12%, считано от регуляцията за април 1995 г. От 25 април 1995 г. се преустанови признаването на държавни ценни книжа и на касовата наличност на търговските банки във валута за минимален задължителен резерв.

От регуляцията за януари БНБ разреши търговските банки да държат във валута до 50% от резервите върху привлечените валутни средства. Увеличилието във валута (от 20% на 50%) се разреши при положение, че с освободените средства се закупят държавни ценни книжа и те се блокират.

Лихвата по внесените минимални задължителни резерви в левове бе 12% годишно, а от 8 май 1995 г. – 10% годишно. За да стимулира небанковото финансиране на касовия бюджетен дефицит, БНБ продължи да олихвява с 1/2 от действащия за съответния период основен лихвен процент внесените в левове минимални задължителни резерви на търговските банки и ДСК в размер, равен на номиналния размер на продадените от тях безналични ДЦК на физически и юридически лица – небанкови предприятия. Впоследствие УС на БНБ прие продажбите на държавни ценни книжа на фирми и граждани да са извършени преди 21-во число на месеца, т. е. без право на обратно изкупуване за 10 дни.

През юли 1995 г., когато основният лихвен процент бе променен от 44% на 39% годишно, бяха намалени и лихвите по минималните задължителни резерви в левове от 10% на 8% годишно. През същия месец УС на БНБ намали минималните задължителни резерви с 1 пункт – от 12% на 11%. Целта бе да се създадат предпоставки за намаляване спреда между лихвите на търговските банки по кредитите и депозитите, който се задържа твърде висок въпреки значителния спад на основния лихвен процент.

В края на годината минималните задължителни резерви бяха в размер на 55 174 млн. лв., или с 37% повече в сравнение с 1994 г.

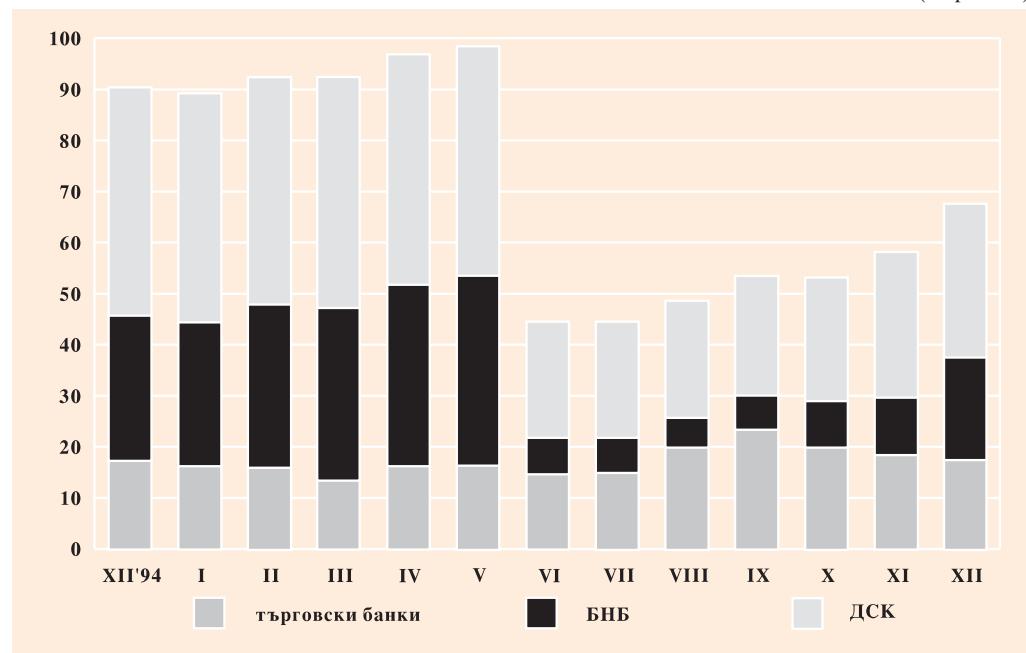
Взаимоотношения между търговските банки

Кредитни ресурси

В края на 1995 г. дългът по предоставените депозити на междубанковия пазар е 47 529 млн. лв. Налице е намаление с 14 376 млн. лв., или с 23.2% в сравнение с дълга в края на 1994 г., когато той бе 61 905 млн. лв.

ОБЕМ НА ПАРИЧНИЯ ПАЗАР ПРЕЗ 1995 г.

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Това е резултат от изпълнението на мерките за укрепване на финансово-то състояние на Стопанска банка и БСИ „Минералбанк“, като в края на юни 1995 г. двете банки издължиха на Държавна спестовна каса депозити в размер на 22 292 млн. лв. Ако се елиминира горното намаление, налице е увеличение на дълга със 7646 млн. лв., или с 12.3%. Въпреки значителния размер на това снижение в края на годината най-голям остава относителният дял на дълга на предоставените депозити от ДСК – 29 956 млн. лв., или 63%.

Лихвен процент на междубанковия пазар

Средният лихвен процент на предоставените през 1995 г. кредитни ресурси на междубанковия паричен пазар е 50.8 на сто. Анализът на лихвения процент на междубанковия паричен пазар показва, че през всички месеци на годината относителната цена на левовите кредитни ресурси е висока и почти постоянна. С изключение на януари, когато надбавката над основния лихвен процент е почти 4 пункта, през всички останали месеци тя се движи в рамките на 3 – 3.5 пункта независимо от различните абсолютни стойности на основния лихвен процент. Отделни търговски банки, най-вече за кратки периоди от време, са договаряли ресурси с лихвен процент, по-нисък от средния основен лихвен процент за периода.

Независимо от високата надбавка над основния лихвен процент към края на годината в резултат от влошената ликвидност на банковата система и реалния риск от несвоевременно връщане на договорени ресурси между търговските банки се прояви тенденция към пренасочване на свободните парични ресурси към репо сделки с държавни ценни книжа с БНБ.

5. Лихви по операциите на търговските банки

Лихвени проценти по депозитите

През годината лихвите на търговските банки по срочните депозити в левове, които са преобладаващи, следваха динамиката на основния лихвен процент. През първото тримесечие, макар че номинално те почти не се измениха, дефлирани с индекса на потребителските цени, станаха положителни и реалната печалба на спестителите за периода бе почти 3%. Новите реални лихвени нива по депозитите бяха значително по-високи от регистрираните през първото и четвъртото тримесечие на 1994 г., когато реалните загуби по депозитите бяха 3 – 4%. Това съдейства за рязка промяна в предпочтанията на спестителите, които насочиха своето търсене към срочни депозити в национална валута.

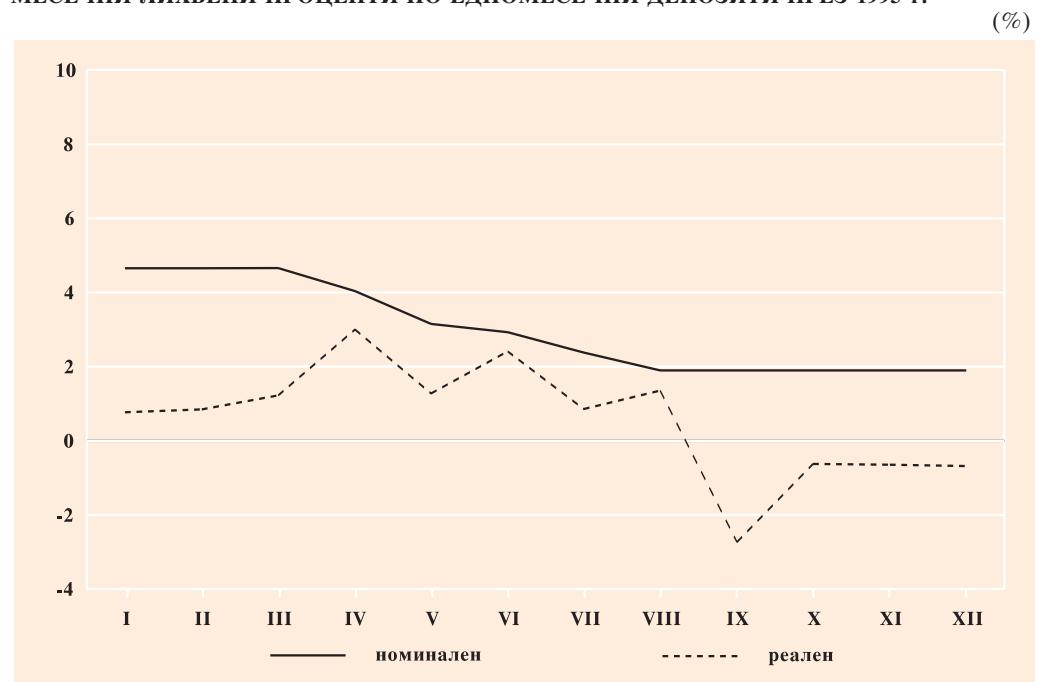
През следващите пет месеца със спада на основния лихвен процент номиналните лихви по срочните депозити спаднаха, но останаха положителни в реално изражение. За периода януари – август 1995 г. натрупаната реална печалба на спестителите в левове надмина 12%, което съкрати почти наполовина загубите им за цялата 1994 г. В тези условия доверието в лева продължи да расте, а запазващият се значителен диференциал между вложениета в левове и валута наред с традиционно положителното за сезона търговско салдо съдействаше за разширяване притока на чуждестранна валута и укрепване на платежния баланс.

През последните четири месеца на 1995 г. посочените тенденции се промениха. След като основният лихвен процент се задържа на най-ниското равнище след либерализацията, лихвите по депозитите спряха да спадат. Въпреки по-ниската инфлация в сравнение със същия период на 1994 г. реалните лихви по депозитите станаха отрицателни. За периода септември – декември 1995 г. спестителите реално загубиха почти 5%.

Получената за цялата 1995 г. реална лихва в размер на над 7% може да се определи като значителна, особено в сравнение със загубите през 1994 г.

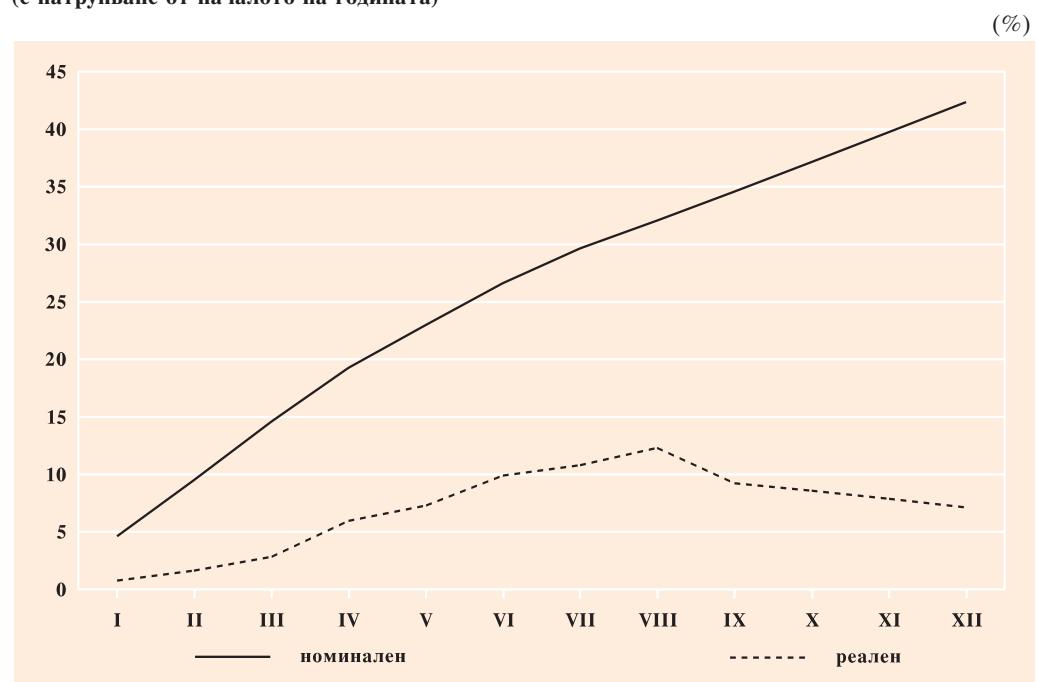
Независимо от това обаче има основание за беспокойство относно ново подкопаване на реалното търсене на пари и оттам на депозитната маса. За него съдейства продължаването на отрицателните тенденции към спад на доверието както в лева, така и в банковата система в резултат от влошаването на финансовото ѝ състояние. Тези тенденции започнаха да се проявяват ясно в края на 1995 г. и се засилиха през първите месеци на 1996 г.

МЕСЕЧНИ ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО ЕДНОМЕСЕЧНИ ДЕПОЗИТИ ПРЕЗ 1995 г.

Източник: БНБ.

ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО ЕДНОМЕСЕЧНИ ДЕПОЗИТИ ПРЕЗ 1995 г. (с натрупване от началото на годината)

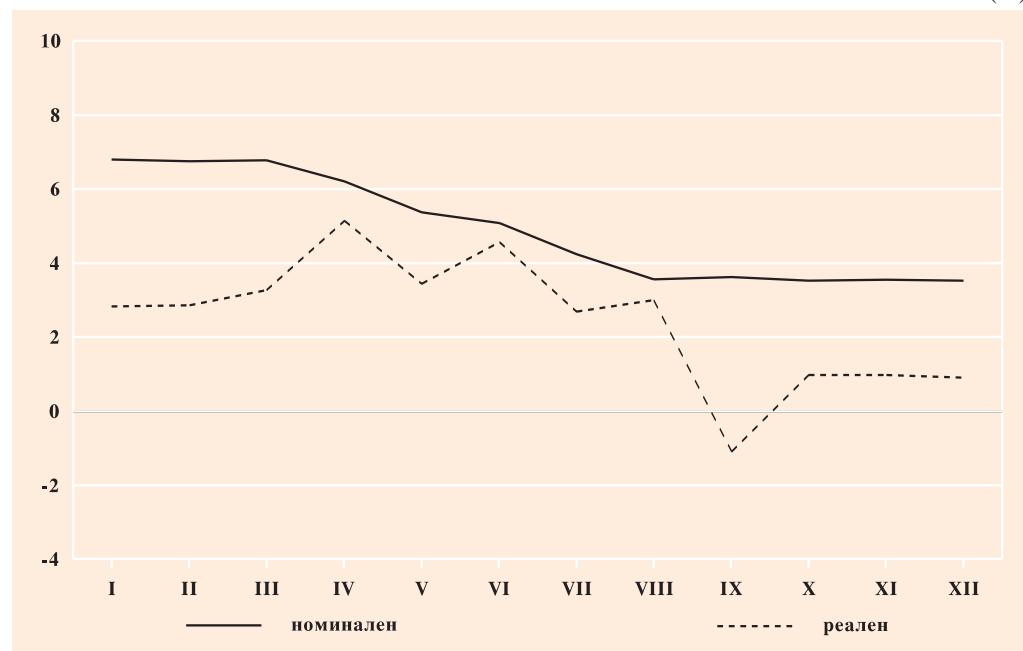
Източник: БНБ.

Лихвени проценти по кредитите

През 1995 г. настъпиха съществени промени и в лихвените равнища на търговските банки по отпусканите краткосрочни кредити за фирмите в реалния сектор. Докато през повечето месеци на 1994 г., макар и номинално твърде високи, те бяха реално отрицателни и за цялата година достигнаха почти 9%, през 1995 г. те спаднаха в номинално изражение, но в реално станаха силно положителни. По този начин лихвената тежест нарасна рязко и въпреки започналото оживление поради ограничените възможности за финансиране на този сектор се пренесе почти изцяло върху банковата система.

МЕСЕЧНИ ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО КРАТКОСРОЧНИ КРЕДИТИ ПРЕЗ 1995 г.

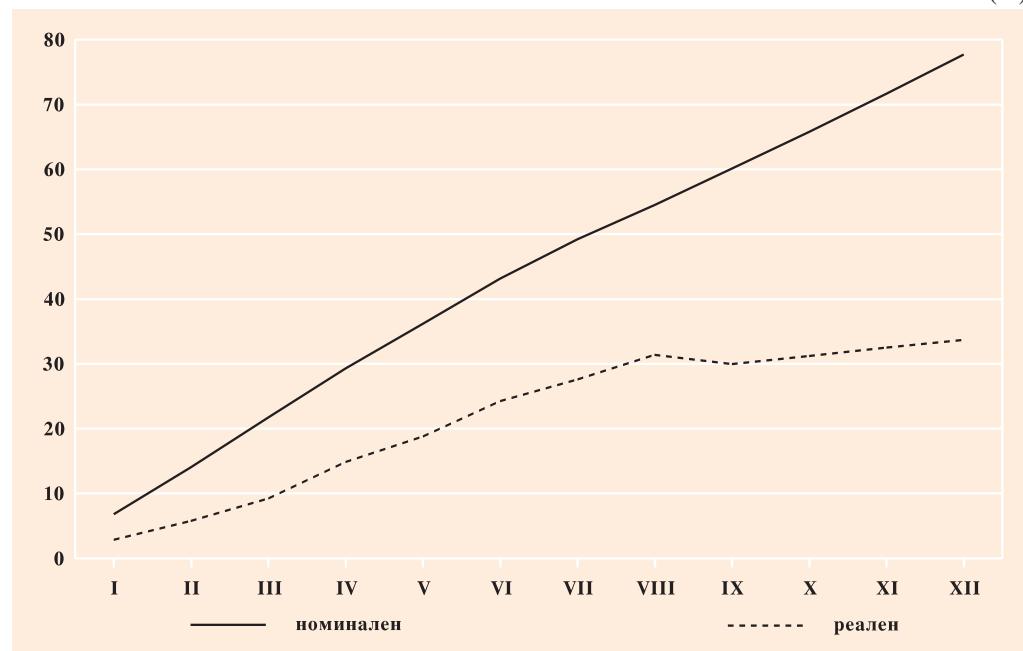
(%)

Източник: БНБ.

ЛИХВЕНИ ПРОЦЕНТИ ПО КРАТКОСРОЧНИ КРЕДИТИ ПРЕЗ 1995 г. (снатрупване от началото на годината)

(%)

Източник: БНБ.

Намаляването на номиналните лихви по кредитите следващо спадането на основния лихвен процент, но надбавката над него номинално се запази. Реалната месечна лихва варираше в интервала 2 – 5%, а натрупаната за първите осем месеца реална лихва надмина 31%. През следващите месеци на 1995 г. тя спадна под 1% месечно, дори през септември бе отрицателна, но все пак увеличи реалната лихвена тежест за годината до близо 34%. Може да се счита, че подобна тежест е непосилна за повечето кредитополучатели и води до трупане на нови загуби въпреки слабото подобряване на стопанската конюнктура в страната. Същевременно обаче има основание за критика и към редица търговски банки, които при достигнатите лихвени равнища практически отпускат кредити на фирми, без да са сигурни, че те ще могат да им ги върнат. В тези условия въпреки започващото оживление в реалния сектор кредитната експанзия е необоснована и не съответства на общата насоченост на паричната политика на БНБ.

Лихвен диференциал

Независимо от същественото намаляване на основния лихвен процент, през 1995 г. диференциалът между лихвите по депозитите и кредитите номинално се запази. Главната причина за тази неблагоприятна за реалния сектор тенденция е влошаващото се качество на кредитните портфейли на редица банки. В тях наред с облигациите, емитирани по ЗУНК, нарастват количеството и размерът на класифицираните кредити, които следва да се провизират. Не трябва да се подценяват обаче и възможностите за повишаване ефективността на търговските банки чрез рационализиране на текущите и инвестиционните им разходи.

В създадата се обстановка поддържането на положителни лихви по депозитите е необходимо условие за укрепване доверието на спестителите, за да може чрез нарастване на търсенето на пари да се осигурят достатъчно ресурси за кредитиране на правителствения и неправителствения сектор. В същото време само бързото и неотклонно налагане на строга финансова дисциплина както във фирмите, така и в банките би създало предпоставки за подобряване качеството на кредитните портфейли на банките. Това би позволило да се съкрати диференциалът между лихвите по депозитите и кредитите и съществено да се намали лихвената тежест върху националното стопанство, което би стимулирало започналото в него оживление въпреки продължаващото на кредитния пазар изместване на реалния сектор от правителствения.

6. Емисионна дейност

Количество на емисията

В края на 1995 г. парите в обращение извън касите на БНБ достигнаха 68.6 млрд. лв., като нараснаха с 25.5 млрд. лв. в сравнение с края на 1994 г., или с 59.2 %. В края на полугодието нарастването им е с 8.3 млрд. лв., или с 19.3 %.

През отчетния период продължи тенденцията от последните няколко години емисионната дейност на БНБ да е по-активна през второто шестмесечие.

Относителният дял на масата на парите в обращение към общата парична маса нарасна от 10.3 % в края на 1994 г. на 11.8 % в края на 1995 г.

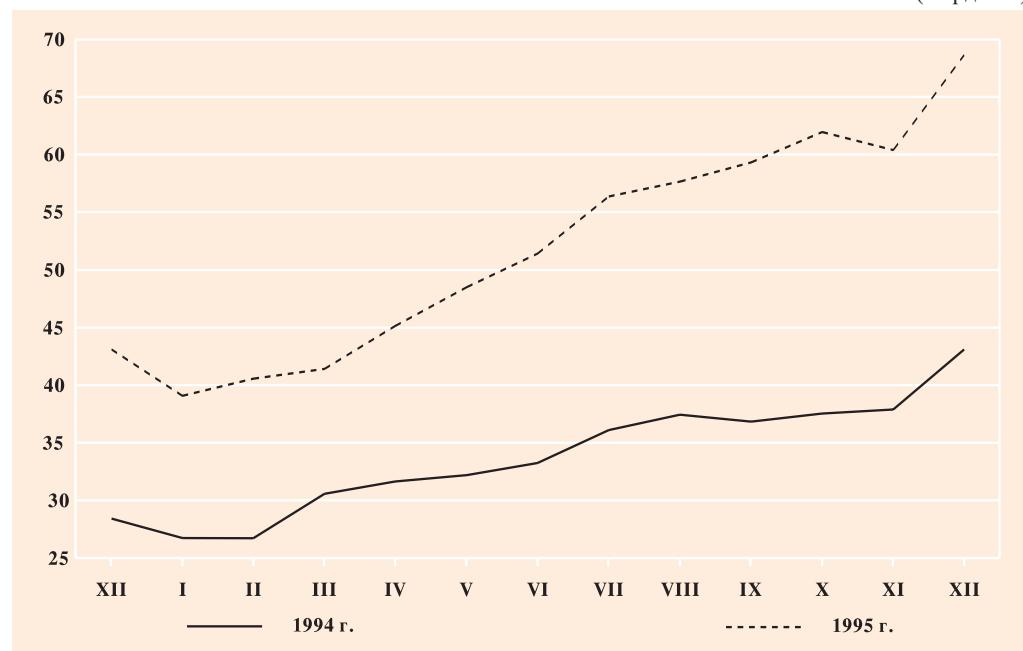
И през 1995 г. не се промениха съществено факторите, влияещи пряко или косвено върху масата на наличните пари, чието нарастване е в граници на нормалното: сравнително висока инфлация, номинален растеж на доходите, особености на системата за разплащания в страната, задължнялост на фирмите, недостатъчно развит паричен пазар и др.

Анализът на динамиката на парите извън касите на БНБ през 1995 г. показва, че през януари се наблюдава известно намаляване в сравнение с края на 1994 г. През февруари и март имаше леко нарастване и в края на тримесечието те достигнаха 41.4 млрд. лв., с 1.7 млрд. лв. по-ниско от нивото в края на 1994 г. През следващите три месеца нарастването е общо 10 млрд. лв., или 24.1%. Високият прираст на масата на парите в обращение през това тримесечие

сечие се дължи главно на увеличените доходи на населението вследствие на постановления на Министерския съвет за определяне на нов размер социална пенсия и минимална работна заплата и компенсиране на някои доходи на населението през 1995 г. Влияние върху нарастването на наличните пари оказа и преминаването на банковата система към новия сметкоплан, което принуди много банки и клонове да увеличат касовата наличност с цел нормално осигуряване на разплащанията си в преходния период. През третото тримесечие на годината парите извън касите на БНБ продължиха да нарастват, като в края на деветмесечието увеличението спрямо полугодието е със 7.9 млрд. лв., или 15.4%. През последното тримесечие на годината движението на паричната маса бе обичайно за този период. През октомври и ноември парите извън касите на БНБ нараснаха с 1.1 млрд. лв., или 1.8 %, а само за декември – с 8.3 млрд. лв., или 13.7%.

ПАРИ ИЗВЪН КАСИТЕ НА БНБ

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Темпът на нарастване масата на наличните пари през декември е същият, както през 1994 г. и е резултат от повишеното търсене на населението, свързано с покупките за коледните и новогодишните празници, изплащането на допълнителни възнаграждения, повишаването на доходите на населението и свързаното с това по-голямо авансово заплащане на работна заплата, извършването на сделки в налични пари от страна на фирмите, както и от нарастването на наличностите в касите на търговските банки.

Наличните пари в определени периоди се увеличаваха и поради това, че през годината някои банки изпитваха ликвидна криза и населението теглеше депозитите от тях и ги внасяше в други банки или закупуваше държавни ценни книжа.

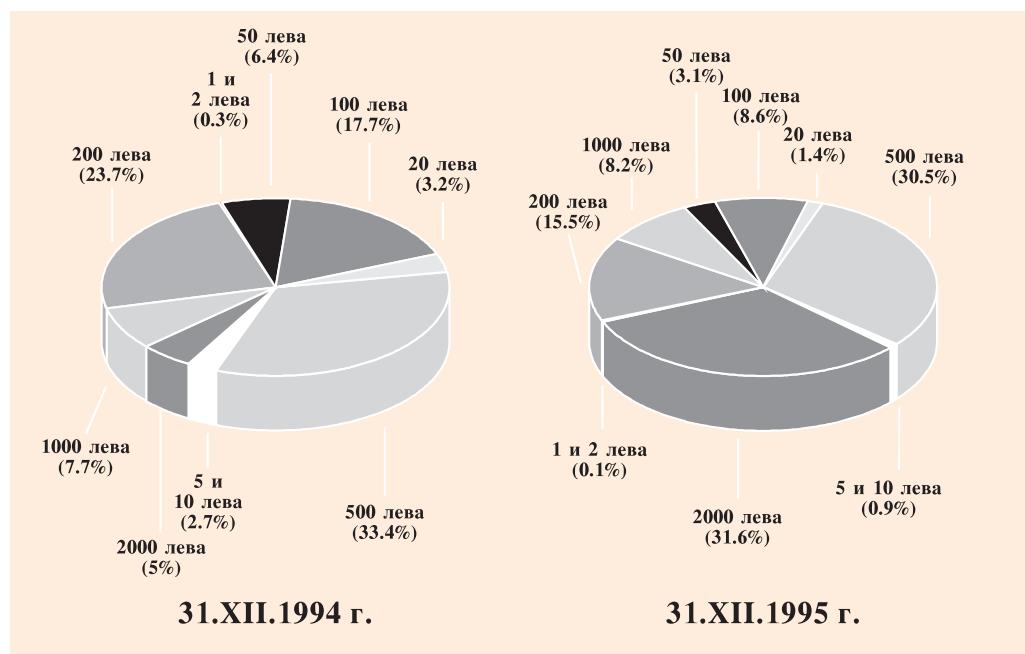
Наличните пари в касите на търговските банки от 4.6 млрд. лв. в края на 1994 г. (след като нараснаха само с 0.2 млрд. лв. в края на полугодието) в края на 1995 г. се увеличили значително и достигнаха 7 млрд. лв. За 1995 г. прирастът им бе 2.4 млрд. лв., или 52.2%. Увеличената касова ликвидност на търговските банки в края на 1995 г. се дължи на очакванията за теглене на суми от населението по депозити във връзка с новогодишните празници, на отдалечеността на някои клонове на търговските банки от клоновете на БНБ, както и на технологичните особености по обработката на парите и невъзможността за бързото им внасяне в клоновете на БНБ.

В резултат на емисионната дейност на БНБ и политиката на банките по отношение на касовите им наличности парите извън банките в края на 1995 г. достигнаха 61.6 млрд. лв. Това е с 23.1 млрд. лв. повече от края на 1994 г., или 60%. В края на полугодието нарастващето беше с 8.1 млрд. лв., или 21%.

Купюрен строеж

През 1995 г. настъпиха промени и в купюрния строеж на емисията в сравнение с края на 1994 г. За нормалното обслужване на наличнопаричния оборот по-удобни се оказаха купюрите с по-висок номинал (100, 200, 500, 1000 и 2000 лева). В края на периода те представляваха 94.4% от стойността на банкнотите при 87.5 % в края на 1994 г. и 74.6% през 1993 г. Относителният дял по бройки банкноти на тези купюри в общия брой банкноти в края на 1995 г. е 41.4 % при 30.9% през 1994 г. и 19.6% през 1993 г.

КУПЮРЕН СТРОЕЖ НА ЕМИСИЯТА ОТ БАНКНОТИ*

* Относителният дял на купюрите е направен на база стойности.

Източник: БНБ.

БНБ продължи и през 1995 г. постепенно да изтегля банкнотите със символиката на Народна република България след нормалното им изхабяване. В тази връзка и с оглед подобряване купюрния строеж на банкнотите в обращение, създаване на по-добри условия за касово обслужване на банковите клиенти и поддържане чистотата на паричното обращение БНБ преимуществено плащащ се с банкноти от новите емисии. Необходимостта на паричното обращение от по-ниските номинали банкноти бе удовлетворявана от монети, емисия 1992 г. Като имаме предвид, че банкнотите от 1, 2, 5 и 10 лева (емисии 1962 г. и 1974 г.) ще се намират в обращение и ще бъдат законно платежно средство до 31 декември 1996 г., след изхабяването им те ще се изтеглят по-интензивно от обращение, като до края на 1998 г. ще се приемат за обмяна само на касите на БНБ.

„Средната“ банкнота, пусната в обращение, в края на 1995 г. е 128 лева при 93 лева за първото полугодие на 1995 г. и 76 лева в края на 1994 г. Нарастващето на „средната“ банкнота в обращение се дължи, от една страна, на пуснатите в обращение по-големи количества банкноти от по-високите номинали, а от друга – на намаления брой банкноти в обращение през 1995 г. В сравнение с края на 1994 г. броят на банкнотите в обращение през 1995 г. намаля с около 32 млн., което се дължи главно на изтеглените от обращение изхабени банкноти от ниските номинали.

Емисия на монети

Съгласно установената практика БНБ продължи да еmitира възпоменателни монети. През януари 1995 г. Художественият съвет към УС на БНБ класира проектите за следните монети: „Астрономическа обсерватория на връх Рожен“, посветена на асоциирането на България към Европейската общност, „100 години Олимпийски игри“, посветена на Олимпийските игри през 1996 г., „110 години Съединение на България“ и „50 години FAO“, посветена на 50-годишнината от основаването на Организацията по прехраната и земеделието към ООН. С решение на УС на БНБ бяха определени и предложени, а впоследствие одобрени от Министерския съвет номиналната стойност, съдържанието, формата и дизайнът на четирите възпоменателни монети, емисия 1995 г., които по-късно бяха пуснати в обращение.

В изпълнение на решение на УС на БНБ се пристъпи към проектиране на четири сребърни възпоменателни монети, емисия 1996 г.: една на олимпийска и две на историческа тематика и продължение на серията монети ECU, посветена на асоциирането на България към Европейската общност.

Съгласно взетото през 1992 г. решение на УС на БНБ разменните монети от 1, 2 и 5 стотинки (емисия 1962, 1974, 1981, 1988, 1989 и 1990 г.) престанаха да бъдат законно платежно средство, считано от 1 януари 1996 г. След тази дата до 31 декември 1997 г. те ще се приемат за обмяна на касите на БНБ и нейните клонове.

Благородни метали

В края на 1995 г. златният резерв на БНБ е 1 031 222 тройунции.

През отчетния период продължи тенденцията към увеличаване на оборотната наличност от злато в Главната каса на Българската народна банка. Както и през предходните две години, прирастът на злато е формиран главно за сметка на изкупени количества от вътрешни производители и на златни монети от населението.

В края на 1995 г. оборотната наличност на БНБ от сребро намаля в сравнение с 1994 г. вследствие на осъществени сделки в страната и в чужбина.

Наличността от платина се увеличи в резултат на закупен от чужбина метал. Покупката бе извършена с цел да се възстанови металът, използван за отсичане на платинени монети.

През 1995 г. продажбите на благороден метал на вътрешни производители се увеличават спрямо 1994 г. Това се дължи главно на активизиране дейността на лицензиранi частни фирми за изработка на бижутерийни изделия.

НАЛИЧНОСТ ОТ СКЪПОЦЕННИ МЕТАЛИ В БНБ

(тройунции)¹

Показатели	31 декември 1994 г.	31 декември 1995 г.
Златен резерв на БНБ ²	1 031 222	1 031 222
Оборотна наличност ³		
Злато	41 160	51 000
Сребро	617 589	530 548
Платина	5 351	11 949

¹ Една тройунция е равна на 31.10348 грама.

² Златният резерв е на кюлчета борсов стандарт.

³ Оборотната наличност се състои от злато, сребро и платина в стандартен вид (кулче, лента и монети държавни емисии).

Източник: БНБ.

7. Валутна политика

Валутната политика на БНБ през 1995 г. се формираше и прилагаше в относително благоприятна икономическа среда. Основната ѝ цел бе да се възвърне и укрепи доверието към българския лев, загубата на което доведе до силното покачване на лихвените проценти през есента на 1994 г. Оживление то в реалния сектор и същественото намаляване на инфлацията съдействаха

(през по-голямата част от годината) за постигането на тази цел. Независимо от възстановения растеж на икономиката предкризисните равнища на произведения реален БВП все още далеч не са достигнати, а реалните брутни инвестиции продължават да са недостатъчни за дългосрочен растеж. Наред с това значителна част от положителното салдо по текущата сметка на платежния баланс се неутрализира от големия размер на изплащаните суми за обслужване на външния дълг на страната. В подобна ситуация валутната политика остава важен инструмент за приспособяване на икономиката и за въздействие върху темповете на външно и вътрешно обезценяване на лева. През 1995 г. БНБ използваше този инструмент в подкрепа на прилаганите инструменти на паричната политика в съответствие с променящите се параметри на националната икономика и външната среда.

През 1995 г. последователното понижаване на основния лихвен процент беше „проверявано“ чрез натиск както върху вътрешните цени, така и върху валутния курс – по-слабо през юни и август и по-силно през ноември и декември. Доколкото БНБ постепенно търсеше новото равновесно лихвено ниво, ролята на валутните ѝ операции нарасна.

Валутен пазар

Източник на чуждестранната валута, постъпила в банковата система и на пазара, бяха главно фирми от химическата промишленост и металургията, а също от машиностроенето и металообработването, леката и хранително-вкусовата промишленост, туризма и др. Крайни купувачи бяха предимно предприятия от нефтопреработването и енергетиката, полиграфията, както и вносители на автомобили, метали, захар и др. Продавачи и купувачи на чуждестранна валута бяха тютюневата и обувната промишленост, строителството, транспортът и съобщенията, туристически фирми.

Постъпилата от реалната икономика чуждестранна валута се търгуваше на междубанковия валутен пазар. В края на 1994 г. се разви и през 1995 г. се разшири обемът на сделките с вальор „утре“ в допълнение към преобладаващия досега обем на сделки с вальор „спот“ (втория работен ден след операцията).

СДЕЛКИ С ВАЛЬОР „УТРЕ“ И „СПОТ“

(млн. щ. д.)

Обем	A. Купени	B. Продадени	C. Салдо
1. БНБ с клиенти	98.9	629.7	-530.8
2. Търговски банки с пълен лиценз с клиенти	4165.0	3559.9	605.1
3. Междубанков, само банки с пълен лиценз	1049.1	1072.9	- ¹
4. Междубанков, вкл. БНБ (3+6B)	1435.2	1459.0	- ¹
5. БНБ, общо (1+6)	1205.7	1015.8	189.9
6. БНБ с банки с пълен лиценз	1106.8	386.1	720.7
7. Междуфирмен ²	14.8	14.8	-
8. Общо с клиенти (1+2+7)	4278.7	4204.4	74.3

¹ Някои неточности в отчетността водят до минимална разлика между колоните за покупка и продажба, които за междубанковия пазар са идентични.

² Данните са за минималния размер на пазара по текущо наблюдение.

Източник: БНБ.

ДЯЛ НА МЕЖДУБАНКОВИТЕ ОПЕРАЦИИ И НЕТНИТЕ ОПЕРАЦИИ НА БНБ НА ВАЛУТНИЯ ПАЗАР

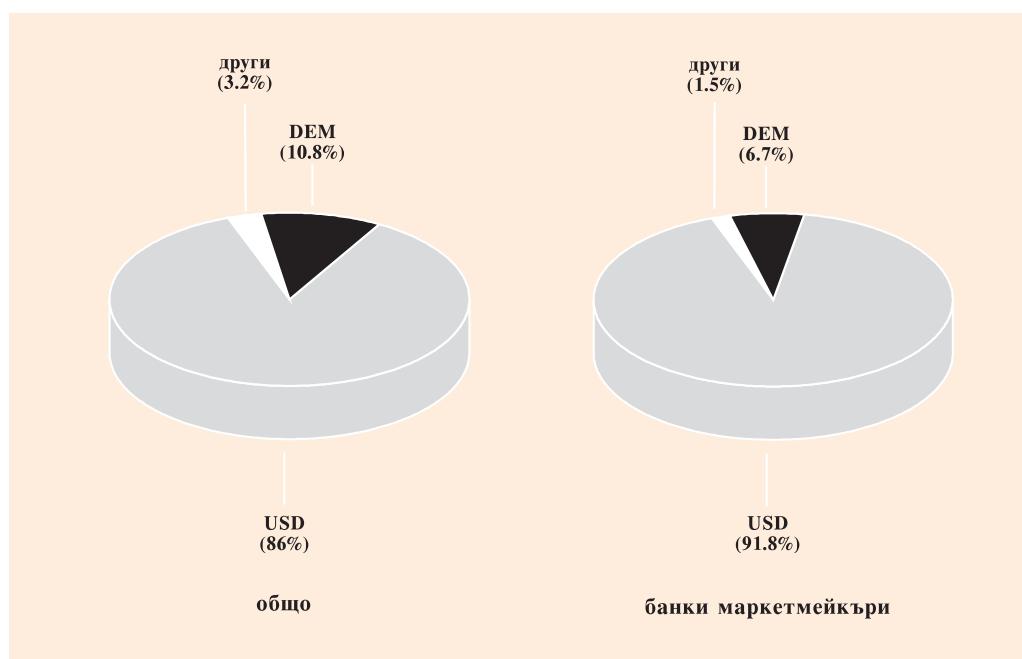
(%)

Междубанков оборот/купена от клиенти валута (ТБ)	25.8
Междубанков оборот/продадена на клиенти валута (ТБ)	30.1
Междубанков оборот/купена от клиенти валута (ТБ и БНБ)	34.2
Междубанков оборот/продадена на клиенти валута (ТБ и БНБ)	34.8
БНБ – нето покупки/общо покупки на ТБ и БНБ от клиенти	4.5
БНБ – нето покупки/салдо на банките с клиенти	255.6

Източник: БНБ.

Общийят обем на регистрираните в БНБ сделки на валутния пазар (неизчистен от двойното отчитане на някои от операциите) възлезе на 6.8 млрд. щ. д. покупки и 6.8 млрд. щ. д. продажби. Той е двойно повече от регистрирания обем през 1994 г. Увеличението в значителна степен е чисто техническо: разширен бе кръгът на търговските банки, които всекидневно отчитат всички свои операции в БНБ за изчисляване на централния валутен курс. Основният източник на търгуваната на пазара чужда валута бяха постъпленията от износ на клиенти в банките с пълен лиценз – 4165 млн. щ. д. (увеличение 83.5% спрямо 1994 г.). Съществено нарасна и обемът на валутата, пренасочена към клиенти – с 61.1% (3559.9 млн. щ. д.). Положителното салдо от 605.1 млн. щ. д. в крайна сметка бе изцяло пласирано при БНБ. Продажбите на чужда валута от търговските банки с пълен лиценз бяха по-големи от това салдо и възлязоха на 720.7 млн. щ. д. Най-динамичен бе междубанковият пазар, чийто обем нарасна със 119.5% (със и без отчитане на двустранно преминалата между БНБ и търговските банки с пълен лиценз чужда валута).³⁵

СТРУКТУРА НА ВАЛУТНИЯ ПАЗАР ПРЕЗ 1995 г.

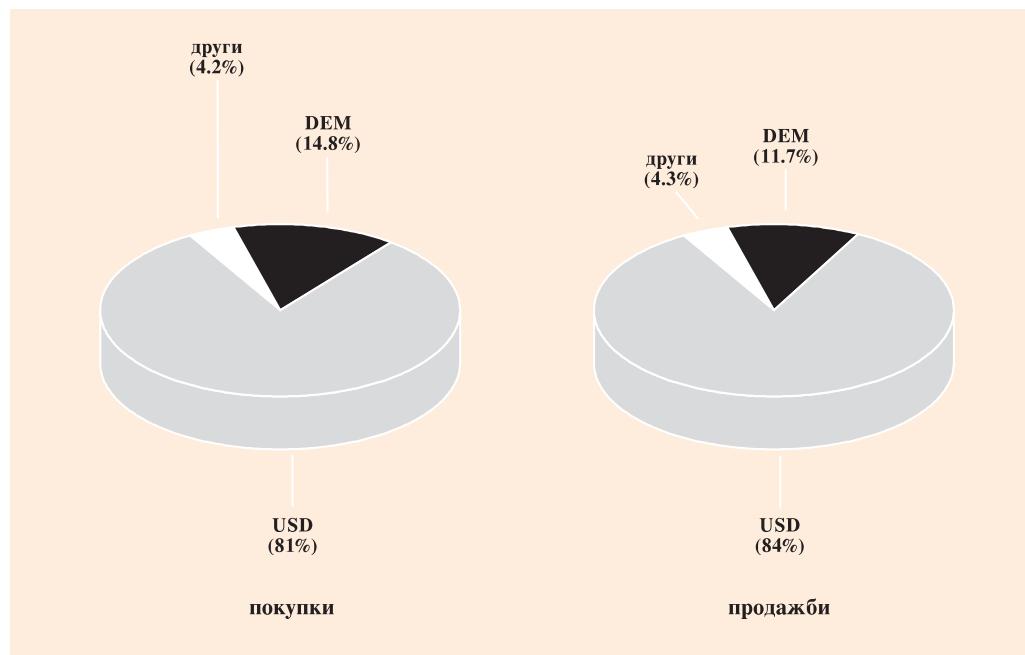
Източник: БНБ.

Нетните покупки на БНБ (189.9 млн. щ. д.) бяха по-малки от реализираното с търговските банки с пълен лиценз положително салдо поради превеса на продажбите за клиенти над покупките от клиенти. Това превишение се дължи на продажбите на долари за плащания по външния дълг и за нуждите на енергетиката (сделките с банки без пълен лиценз дадоха положително салдо за БНБ). Общо покупките на централната банка възлязоха на 1205.7 млн. щ. д. От тях 1106.8 млн. щ. д. (91.8%) БНБ купи от търговски банки с пълен лиценз, 97.2 млн. щ. д. (8.1%) от търговски банки без пълен лиценз и 1.7 млн. щ. д. (0.1%)

³⁵ В групата „Търговски банки с пълен лиценз“ се включват банките, които подават информация за всекидневното изчисляване на централния валутен курс. В групата „Клиенти“ са обединени фирмите, организацията на бюджетна издръжка, финансовите къщи и банките без пълен лиценз, включително клонове на чуждестранни банки. Класифицирането на търговските банки с непълен лиценз и финансовите къщи като клиенти е условно, тъй като те действат като посредници не само за фирми, но и за участници в междубанковия пазар. Сумите на операциите с клиенти както при покупките, така и при продажбите частично обхващат и препродажби на междубанковия пазар. Годишните данни отразяват включването на нови банки с пълен лиценз като податели на данни за изчисляване на централния курс през второто полугодие. Съответно операциите, където са отразени сделките на тези банки като контрагенти през първото полугодие, са прехвърлени в групата на търговските банки с пълен лиценз, което – в частта, покриваща първото полугодие – дава известна, макар и незначителна, разлика спрямо полугодишния отчет.

от фирми. Продажбите се равняваха общо на 1015.8 млн. щ. д. От тях 386.1 млн. щ. д. (38%) БНБ продаде на търговски банки с пълен лиценз, 48.6 млн. щ. д. (4.8%) на търговски банки без пълен лиценз, 2.2 млн. щ. д. (0.2%) на финансово-брокерски къщи (при една от интервенциите в началото на януари), 97.4 млн. щ. д. (9.6%) на енергетиката, 73.5 млн. щ. д. (7.2%) на организации на издръжка на държавния бюджет (в групата са включени и болници, национални електронни медии, общинска администрация) и 408 млн. щ. д. (40.2%) на Министерството на финансите за обслужване на външния дълг.

ПОКУПКИ ОТ КЛИЕНТИ И ПРОДАЖБИ НА КЛИЕНТИ ПРЕЗ 1995 г.

Източник: БНБ.

В обемите на търгуваната на вътрешния пазар валута се запази преобладаващият дял на щатския долар – валута, която имаше голямо значение не само при външнотърговския стокообмен, но и при интервенциите на валутния пазар и обслужването на външния дълг.

При регистрираните в търговски банки сделки за обмяна на чужда валута срещу левове между фирми предпочтитан бе щатският долар, по-рядко германската марка. Търгуваше се и с френски, швейцарски и белгийски франкове, английски и италиански лири, австрийски шилинги. Сделките като правило бяха всекидневни, а основни участници – външнотърговски предприятия, финансови къщи, еднолични търговци. Епизодично във валутната търговия се включваха също предприятия от леката и тежката промишленост. Ориентир за договаряне на курса по сключваните сделки най-често беше централният курс, по-рядко котировките „купува“ или „продава“ на обслужваща банка или средният курс между тях. Валутни сделки бяха извършвани и по взаимно договорен курс (обикновено между котировките „купува“ и „продава“ на банката).

Валутен курс

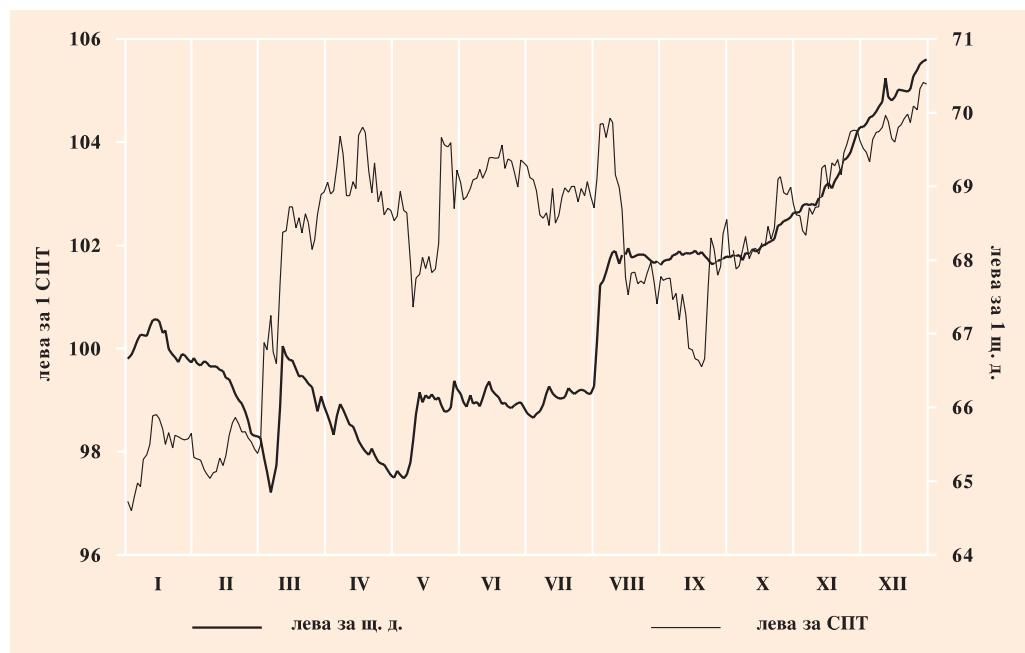
*Обменен валутен курс*³⁶. Тъй като щатският долар има водеща роля в разплащанията на България с чужбина, в търговията с чужда валута в страната и в изразяването на цените във външната търговия, най-голямо значение за българския валутен пазар има двустранният курс лев/щатски долар. На практика БНБ формира оперативната си валутна политика именно по отно-

³⁶ Наричан още двустранен – курсът за размяна на българската парична единица с паричната единица на всяка отделна държава.

шение динамиката на централния курс на щатския долар към лева. На 29 декември 1995 г. левът бе с 6.52% по-евтин към долара в сравнение с 30 декември 1994 г. (оценено чрез котировките на централния курс). Средната непретеглена стойност на централния курс лев/щатски долар³⁷ за годината бе 67.168 лева за 1 щ. д. Средната претеглена³⁸ стойност на курса на всички операции на БНБ и банките с пълен лиценз бе 67.207 лева за 1 щ. д.

Ефективен валутен курс. За оценка на динамиката на курса на лева БНБ изчислява по косвен път и т. нар. ефективен курс (към основните резервни валути). Емпиричната оценка за *номиналния* ефективен курс по отношение на „кошницата“ валути, съставляващи паричната единица специални права на тираж (СПТ), възприета в практиката на МВФ и близка до „кошницата“, формирала някогашния „валутен лев“³⁹, показва, че през 1995 г. левът е поевтинял номинално към СПТ с 8.2%. Доколкото (както според индекса на потребителските цени, така и според индекса на цените на производител на промишлена продукция) инфляцията в страната за същия период е около четири пъти по-висока, *реалният* ефективен курс на националната парична единица през годината бележи съществено поскъпване. Поради отрицателния си ефект върху конкурентоспособността на българския износ подобна динамика на реалния ефективен курс е упражнила задържащо въздействие върху високия за годината темп на реален растеж на износа.

ЦЕНТРАЛЕН КУРС НА СПТ И ЩАТСКИЯ ДОЛАР ПРЕЗ 1995 г.

Източник: БНБ.

Наред с ефективния курс на лева важни за страната са и съотношенията между българската парична единица и валутите на основните ни търговски партньори. Повечето от тях не са резервни валути и не всички обслужват разплащанията със съответните държави. Затова промяната в платежния баланс с всяка от тези страни генерира натиск първо върху курса на местните валути не една към друга, а към резервните валути, а впоследствие и върху курса между самите местни валути. Спрямо валутите на повечето от десетте най-големи търговски партньори на страната левът поевтиня (с 14.5% към френс-

³⁷ Равна е на средната аритметична величина на валидните за дните на годината централни курсове.

³⁸ С използване обемите на сделките.

³⁹ В СПТ с различни тегла участват пет световни валути: щатски долар, германска марка, японска юена, френски frank и английска лира.

кия frank, с 13.7% към германската марка, с 13.3% към македонския денар, с 8.9% към италианската лира, със 7.9% към гръцката драхма, с 6.5% към щатския долар, с 5.8% към английската лира). Към останалите валути левът поскъпна (с 54.7% към украинския карбованец, с 48.9% към турската лира, с 20.3% към руската рубла), което бе в достатъчен машаб, за да даде средно поскъпване на лева към десетте валути с 4.97%, претеглено през обемите на стокооборота за януари – септември (4.94% – претеглено през обемите на българския износ, и 5% – претеглено през обемите на българския внос). Поскъпването на лева към последните три валути всъщност отразява изпредварващия темп на тяхното поевтиняване спрямо щатския долар, което се изрази в поевтиняването им към лева. Тези валути (както и денарът) нямат статут на резервни и не се търгуват на българския междубанков пазар. Косвено въздействие върху валутния пазар обаче би могъл да има натиск от износители и вносители за промяна в курса на лева към долара и другите водещи валути, пропорционална на промяната към тях на курсовете на основните ни външнотърговски партньори.

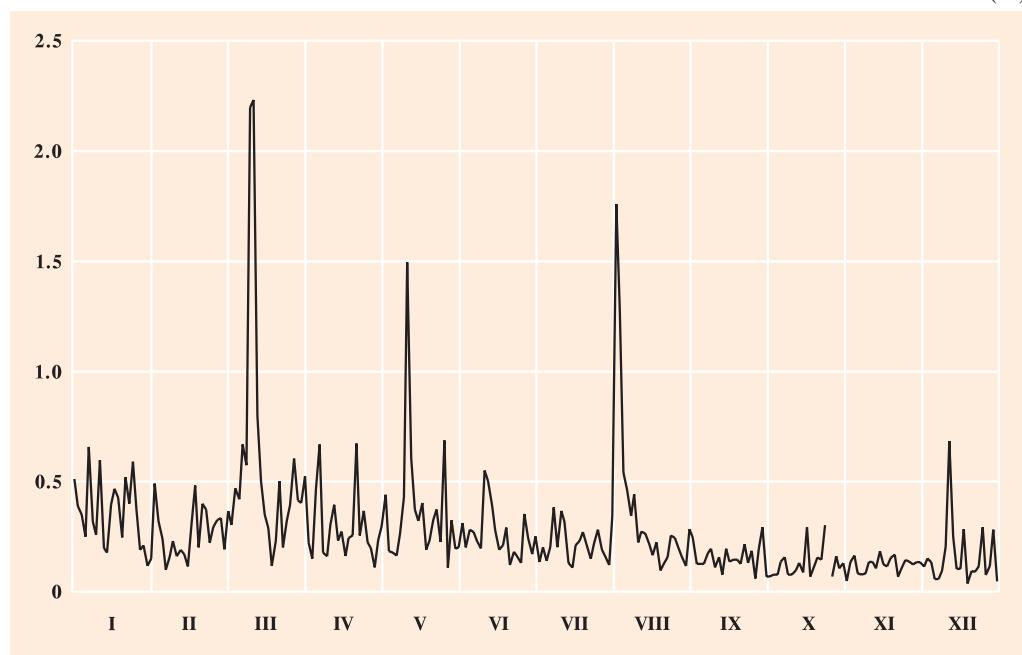
Фактически позицията на лева спрямо долара косвено се отразяваше и в ефективния курс, въпреки че ориентир при формирането на валутно-курсовата политика традиционно е щатският долар (тази роля на долара проличава и в по-гладката крива, описваща динамиката на курса на лева към долара). Диверсификацията на банковия капитал правеше възможно самостоятелно движение на лева към всяка отделна чужда национална валута, включително към валутата ориентир – например поевтиняване на долара към другите основни валути в отделни периоди се съпровождаше с поевтиняване и на лева към тях, но в по-малка степен. Съответно левът, както и тези валути поскъпваха към долара. Така сезонният натиск върху лева през зимно-пролетния период пролича в курса към СПТ. Към щатския долар, който поевтиня на международните пазари, левът обаче бе силен, което се прие като нехарактерно за периода – при всяко временно поскъпване на долара на международните пазари на българския пазар се наблюдаваха опити за рязко покачване курса на долара към лева.

Сезонната тенденция към укрепване на лева през лятото и след това на постепенен натиск от края на летния сезон нататък отново бе по-изразена при ефективния курс, тъй като настъпи известно поскъпване на щатския долар на международните пазари, което се отрази върху двустранния курс лев/щатски долар. От есента нататък се наблюдава устойчиво поевтиняване на лева като „ефективно“, така и „двустренно“ (към долара). Тук към сезонния фактор се насложи предприетото през пролетта и лятото значително понижение на основния лихвен процент. На 1 август той достигна 34 на сто годишно и се изравни с очаквания за 1995 г. индекс на потребителските цени. Въпреки че двата показателя, макар и годишни, не се наслагваха върху един и същи период – вторият се отнасяше за януари – декември 1995 г., а първият за предстоящия от август нататък 12-месечен период – съвпадението подейства психологически и чрез натиск на валутния пазар (характерното за средата на август първо есенно напрежение на пазара се изтегли към началото на месеца) даде сигнал за спиране намаляването на лихвите.

След очерталия се предел за лихвите, достигнат през август, натискът започна да се усеща в цялата банкова система, както и в икономиката. В началото на август бе и първата интервенция на БНБ на валутния пазар в подкрепа на лева и на новото ниво на лихвите. Последвалите опити за непрекъснат натиск върху лева поради очаквания за постъпателно обезценяване доведоха до значително намаление на официалния валутен резерв. От своя страна интервенциите на БНБ на валутния пазар само предотвратяваха възможните по-резки „скокове“ в поевтиняването на лева, без да противостоят на дългосрочния тренд, предопределен от фундаменталните курсообразуващи фактори.

КОЛЕБЛИВОСТ НА ВАЛУТНИЯ КУРС ЛЕВ/ЩАТСКИ ДОЛАР ПРЕЗ 1995 г.

(%)

Източник: БНБ.

Колебливостта на курса лев/щатски долар на междубанковия пазар бе сравнително ниска и равномерна. Средномесечно тя бе между 0.12 и 0.57%, средно за първото полугодие – 0.36%, средно за второто полугодие – 0.19% и средно за годината – 0.28%⁴⁰. Върховите точки в динамиката ѝ отразиха ефектите от резките промени на международния пазар върху българския (2.23% на 14 март и 1.5% на 15 май), натиска върху лева на вътрешния пазар след изравняването на основния лихвен процент с прогнозирания индекс на потребителските цени за годината (1.76% на 3 август) и обичайния сезонен натиск в края на годината (0.68% на 8 декември).

Известни затруднения на пазара създаде преминаването към новия сметкоплан, но поскъпването на долара в този период (края на май – началото на юни), на което заложиха операциите с бъдеща доставка, бе незначително и се дължеше именно на лекия натиск при покриването впоследствие на откритите при тези операции позиции.

Участието на БНБ на междубанковия пазар имаше не само балансиращо влияние върху валутния курс, но бе вътрешният източник за акумулиране на резерв за обслужването на външния дълг. С продажби на чужда валута централната банка се намеси за смекчаване на сезонния натиск върху лева в началото на януари и за изглаждане на по-силната колебливост в средата на март и май. През първото полугодие нейните покупки значително превишиха продажбите. През второто полугодие обаче количеството чужда валута, продадено от БНБ на банки (както с пълен, така и без пълен лиценз, като последните са отчетени в таблицата в групата „Клиенти“), включително при интервенциите в защита на лева през август и през последните три месеца на годината, бе в размер на 337.1 млн. щ. д. Продажбите на централната банка се равняват на 80% от сумата, която БНБ купи от банки през второто полугодие (423.9 млн. щ. д.). Това (при продажби на чужда валута за обслужване на външния дълг, за енергетиката и за организации на бюджетна издръжка, близки по обем до продажбите през първото полугодие) направи БНБ нетен

⁴⁰ С възможността за хронологично засичане на котировките през 1995 г. формулата за колебливост е приложена в оригиналния ѝ вид, като при сравненията с предходния ден се употребява курсът на приключване, а не централният курс, който се използва само за превръщане на левовата сума в доларова.

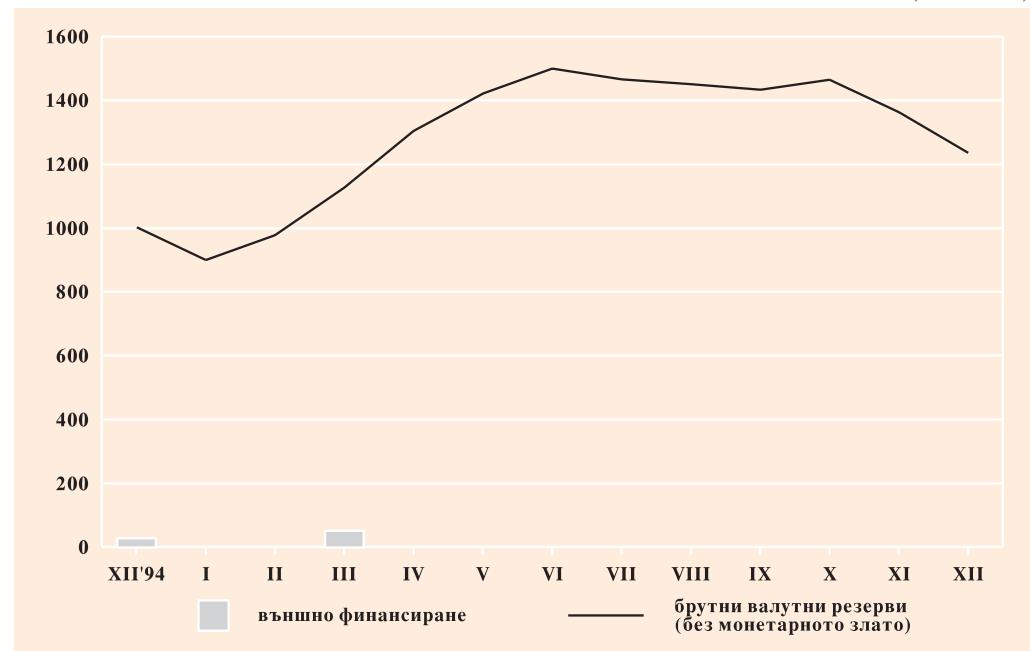
продавач на чужда валута през второто полугодие и намали размера на нетните покупки на БНБ общо за годината. Съответно намаля и размерът на официалния валутен резерв.

Валутен резерв

Валутният резерв беше крайният източник за балансиране на плащанията по текущата сметка и за обслужването на външния дълг. Размерът и динамиката му служеха като ориентир за БНБ при участието ѝ на вътрешния валутен пазар.

БРУТНИ ВАЛУТНИ РЕЗЕРВИ И ВЪНШНО ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ 1995 г.

(млн. щ. д.)

Източник: БНБ.

Устойчивият растеж на валутния резерв от февруари 1995 г. до 1.5 млрд. щ. д. в края на юни (благодарение на преобладаващото предлагане на чужда валута на междубанковия пазар) не претърпя обрат вследствие на плащанията по външни задължения през март и май и бе фактор, укрепващ курса на лева. Този период бе хронологично обособен от спадовете на резерва през януари и юли поради по-значителни суми, изплатени по външния дълг. Понижението през януари бе по-силно, но през юли бе последвано от продължаващо, макар и неголямо, намаляване на резерва през август (не толкова фактическо, колкото намаление на долларовата му равностойност поради укрепване на долара) и септември (поради плащания към кредитори, въпреки че БНБ остана нетен купувач на чужда валута). Наслагването на вътрешния спекулативен натиск след достигането на временен предел за намаляване на основния лихвен процент и сезонния натиск върху платежния баланс превърнаха БНБ в нетен продавач на чужда валута през последното тримесечие. Тогава основен инструмент за въздействие върху валутния курс станаха валутните интервенции. Спадът на валутния резерв след временен обрат през октомври (поради намаляване на рефинансирането в чужда валута на търговските банки от БНБ) придоби осезаем размер. От 1465.4 млн. щ. д. в края на октомври той намаля до 1236.4 млн. щ. д. в края на годината.

След погасяване на собствени външни задължения, продажба на 408 млн. щ. д. на Министерството на финансите за плащания към външни кредитори и след обслужване на клиенти на БНБ валутният резерв в края на годината бе с 234.6 млн. щ. д. повече, отколкото в края на 1994 г. (1001.8 млн. щ. д.). Това нарастване е по-голямо от единствената сума външно финансиране, получена

през март от Япония като втори транш на заем в подкрепа на платежния баланс в размер на 48.5 млн. щ. д. Така през 1995 г. бе отбелязан нетен прираст на резерва от операции на БНБ на вътрешния валутен пазар. Увеличението му обаче се стопи още в началото на 1996 г., осигурявайки редовните плащания към чужбина и стабилизиращите валутни интервенции на централната банка.

V. Банков надзор

Състоянието на търговските банки през 1995 г. продължи да се влошава главно поради увеличаване относителния дял на нередовните кредити. Законът за уреждане на необслужваните кредити не даде очакваните резултати за изчистване портфейлите на банките. Влошаването на кредитния портфейл е пряко следствие от неефективното управление на банките – несъобразяване с реалната обстановка, неспазване на принципа на „предпазливостта“, неотчитане на кредитния, ликвидния и валутния риск, големи експозиции към определени сектори на стопанството и към отделни клиенти. Причина за лошата структура на кредитния портфейл е и неефективната правно-нормативна уредба за събиране на вземанията от неизправни дължници.

Общото положително развитие на икономиката не оказа влияние върху състоянието на банковия сектор. При тези условия централната банка, упражнявайки своите законово определени надзорни функции, не можа да постигне необходимите резултати за стабилизирането на банковия сектор.

През 1995 г. се проведоха операции по спасяването на две държавни банки – БСИ „Минералбанк“ и Стопанска банка. Независимо че липсваше законова база, уреждаща банковата несъстоятелност, бяха приети нетърпящи отлагане действия, насочени към намиращата се в дълбока неплатежоспособност „Агробизнесбанк“ – Пловдив.

Съобразявайки се с реалните условия в страната, банковият надзор развиващ успоредно система за мониторинг (текущ контрол) на търговските банки и банковата система като цяло в съчетание с инспекциите на място.

Системата за текущ контрол включва наблюдение и анализ на тенденциите във финансовото състояние на търговските банки на базата на техни месечни, тримесечни и годишни отчети. Провеждането на ефективен надзор изисква богата информационна база, предоставяща максимално точна и свояевременна индикация за отклоненията от определените норми. Новите условия, породени от прехода към пазарна икономика и реформирането на банковата система, изискваха създаване на унифицирани информационни стандарти и критерии за оценка. Основната база данни за този надзор са счетоводните отчети и отчетите по банковите наредби (регулатори). От средата на 1995 г. всички банки бяха задължени да прилагат Националния сметкоплан на банките, което създава съпоставимост при оценката на банките и съкрати времето за обработка и анализ.

Използвани са и методи за оценка на базата на съотношения, общоприети в банковото дело, разработва се и се изпробва система за оценка, базирана на системата CAMEL, използвана в САЩ. В процес на разработка е система за ранно предупреждение, позволяваща по-дълбок, изчерпателен и бърз анализ на банките, която да отразява промените в нормативната база.

В допълнение на текущия контрол данните за финансовото състояние на търговските банки се проверяват чрез извършване на пълни проверки (по всички компоненти за оценка) и тематични проверки на място. Използват се също и докладите на експерт-счетоводителите. Съчетаването на европейския модел, където одиторите са основните проверители на банките на място, с опита на САЩ в извършването на надзорни инспекции, дава по-добри и надеждни резултати. Усъвършенстването на работата на експерт-счетоводителите и регламентирането на тяхната отговорност са особено необходими за подобряване на банковия надзор.

Опитът, натрупан през последните години, разкри необходимост от промени и допълнения в съществуващата нормативна уредба за дейността на

банките и надзора върху тях. През 1995 г. УС на БНБ прие Наредба № 17 за вложениета на банките по чл. 29 от ЗБКД. Бяха направени също изменения и допълнения в наредби № 7 и № 8. За осъществяване на по-пълен анализ бяха изисквани и допълнителни периодични отчети и информация относно състоянието на кредитния портфейл, привлечените средства, задбалансовите ангажименти, вложениета в дълготрайни активи и др.

1. Лицензиране

В резултат на направените препоръки през 1995 г. беше значително ограничен броят на издадените лицензии на банкови институции. Подадени са документи за лицензиране на 9 банки и 2 клона на чуждестранни банки. УС на БНБ издаде разрешения за извършване на банкови сделки на: Българо-руска инвестиционна банка – АД, София; Обединена частна търговска банка „Тракия“ – АД, Пловдив; Земеделска и промишлена банка – АД, София; клон на Йонийска и народна банка на Гърция; клон на Баварско-българска търговска банка – ООД, Мюнхен, Германия.

Подадени са преписки за лицензиране на 146 финансови къщи и 66 брокери. През отчетния период не са лицензиирани нови финансово-брокерски къщи. Към 31 декември 1995 г. лицензираните финансови къщи са 149, от които 27 не са получили право да извършват сделки. От лицензираните 30 брокери 18 са без право да извършват сделки. В сравнение с 1994 г. поради отнети лицензии финансовите къщи са намалели с 14, а брокерите с 4. Предоставени са нови лицензии на 288 обменни бюра.

2. Текущ контрол

Текущият контрол на търговските банки през 1995 г. беше насочен основно в следните направления.

- Периодични проверки на представените в БНБ отчети от търговските банки относно тяхната пълнота, адекватност с нормативната уредба и дадените указания за прилагането ѝ и спазването на предвидените срокове. При констатиране на нарушения писмено е изискано от банките отстраняване на несъответствията. През годината по-често се ползваше и информацията от извършените проверки на място. Успоредно с писмената реакция по констатациите от проверките инспекторите провеждаха срещи с главните счетоводители и одиторите на търговските банки, на които се разискваха проблеми на счетоводната методология и методологията по изготвяне на отчетите за банковите регулятори. При нарушения, констатирани при осъществяване на текущ контрол, на банките бяха налагани временни ограничения до отстраняването им. Подобни ограничения бяха налагани и при решаването на предявени от търговските банки искания пред БНБ – като валутно и левово рефинансиране, разширяване на лицензията и др. Действията, които бяха предприети, оказаха положително влияние върху срочността и коректността на отчетите.

- Влошената ликвидност на редица банки наложи изготвянето на анализи въз основа на месечната информация. Тази информация послужи за вземане на решения за рефинансиране и налагане на ограничения. В резултат на тези ограничения в някои банки пролича тенденция към намаляване на кредитната експанзия спрямо края на 1994 г. Освен това се наблюдава и спад в темповете на нарастване на вложениета на банките във финансови и нефинансови институции.

- За осъществяване на всеобхватен надзор върху дейността на търговските банки бе изискана допълнителна периодична информация за състоянието на кредитния им портфейл, привлечените средства и дълготрайните активи, за което бе разработена програма и указания за изготвянето ѝ.

- През 1995 г. започна разработването на Система за ранно предупреждение. За тази цел по линия на PHARE беше определен консултант от Цент-

ралната банка на Холандия. Във връзка с разработването на проекта група специалисти от отдела проучиха холандския опит. Въз основа на предоставеното становище на консултанта и опита на централните банки на Холандия, Чехия и Унгария е разработен първият етап от проекта, който ще бъде обсъден през май 1996 г. и предложен на УС на БНБ за одобрение.

- Тримесечно бе извършван пълен анализ за състоянието на банките. На тази база периодично са провеждани срещи с ръководствата на банките, изпитващи ликвидни затруднения. Изисквани са конкретни програми за оздравяване и ликвидиране на техните проблеми. Изпълнението е наблюдавано от инспекторите на управление „Банков надзор“ и при неизпълнение са предлагани мерки за ограничаване на рефинансирането от БНБ.

- Основни мерки за въздействие по линията на банковия надзор са изискване на действия по ограничаване на кредитирането, намаляване на инвестициите с оглед спазване на предвидените в чл. 29 от ЗБКД съотношения, намаляване на разходите за издръжка на банките, подобряване структурата на управление и др.

3. Инспекции

Съгласно приетата програма през 1995 г. бяха извършени пълни проверки (по всички компоненти за оценка) на 12 банки. В 19 банки с влошаващо се финансово състояние бяха извършени тематични проверки.

Основни цели на инспекциите и проверките на място са: съответствие на действа на банките с изискванията на ЗБКД, реалистичност и коректност на отчетите по наредбите за банков надзор; подробен преглед на състоянието на кредитния портфейл; управление на активите и пасивите по отношение на ликвидността; ефективност на системите за вътрешен контрол, анализ на доходността, декапитализиращи фактори и др. Проверките на място показват засилена диференциация на банките по отношение на финансовото им състояние. Докато в част от тях се наблюдава сравнителна устойчивост на показателите и известно подобреие, в друга група могат да бъдат отнесени банки, при които тенденцията в лошото им финансово състояние не може да бъде овладяна без значителни средства, ограничения и промени в начина на управление.

Констатациите от проверките на място могат да се резюмират по следния начин. Първо, формално отношение на ръководството при изготвянето и реализирането на оздравителни програми или пълна липса на такива при влошено финансово състояние; самоограниченията в кредитирането и разходите са изключително рядко явление. Второ, висок относителен дял на предоговорените, просрочените и необслужваните кредити; голям относителен дял на големите кредити; концентрация на големи вътрешни кредити в икономически свързани лица или акционери на банката (отпускат се кредити на клиенти, за които е известно, че са с големи кредитни експозиции към други банки); значителен недостиг на провизии срещу потенциални загуби от кредити. Наблюдават се големи различия между класификацията на кредитите от банката и тази на инспекторите от БНБ.

Кредитната политика в редица банки не е дефинирана:

- Отпускат се краткосрочни кредити за дългосрочни инвестиции на кредитоискатели, които нямат възможност да погасят задълженията си в такива кратки срокове; за обезпечения често се приемат записи на заповед, многократно превишаващи активите и възможностите на кредитоискателите и поръчителите; подхожда се формално при анализа на финансовото състояние на кредитоискателите и поръчителите за реалната възможност да погасят кредита; често липсват и кредитни лимити по управленски нива и видове кредитополучатели; предоговарят се кредити, без да са били обслужвани, като се капитализират лихви;

- Нерегулирани падежни структури – с краткосрочни пасиви се финансират дългосрочни активи. Лошо управление на активите и пасивите. Време-

вият рисък на активите и пасивите е пряко свързан с ликвидния рисък и е причина (наред с лошите кредити) за ликвидни проблеми.

Високият лихвен марж, големите разходи за лихви, ниското качество на кредитния портфейл, големият дял на нелихвоносните активи, в съчетание с това, че нелихвените разходи са по-големи от приходите, водят до отрицателни финансови резултати и последваща декапитализацията на банките. Правят се счетоводни записвания, показващи приходи, без реално да са реализирани (такива са лихвите по ЗУНК и брейди облигациите, преоценката на дълготрайни материални активи и валута, отнасяне на капитализирани лихви като приход и др.). Следва да се отбележат и неначислените лихвени разходи по привлечените средства.

• Лошият мениджмънт се изразява главно в стремеж към бърз растеж, лоша кредитна политика, слаб или липсващ вътрешен контрол и липса на планиране. Превишаването на разумните граници при кредитирането, ускореното развитие на клоновата мрежа, неконтролираната диверсификация на риска, нагласата за спекулативни операции, както и липсата на професионален и образователен ценз при отговорните служители като краен резултат може да доведе до влошаване на ликвидността и последваща неплатежоспособност. При възникването на конкретни проблеми ръководствата на банките не търсят стратегически решения, а прилагат козметични мерки.

Често не се регистрират и осчетоводяват задбалансови ангажименти по гаранции, авали и записи на заповед, което се установява при насрещни проверки в други банки.

Валутен контрол

През 1995 г. са извършени 37 проверки по спазването на валутния режим в 22 финансови институции, специалисти от БНБ участваха и в експертизи на „финансови пирамиди“ и други нелицензирани институции. Констатирани са следните нарушения на валутния режим – извършване на преводи без основание, привличане на валутни средства за доверително управление, банкова дейност без разрешение, безвъзмездно получаване на банкови средства от финансово-брокерски къщи за участие на валутния пазар, неправомерно рефинансиране по сконтирани записи на заповед.

4. Състояние на банковата система

Данните от балансите и отчетите на банките към 31 декември 1995 г. са включени в приложението към Годишния отчет на БНБ. Отчетените стойности за 1995 г. са по предварителни данни, а за 1994 г. са използвани окончателните доклади. Трябва да се има предвид, че за редица показатели стойностите от предварителните доклади за 1994 г. и тези от окончателните се различават с повече от 10%.

Информацията по балансите и отчетите е обобщена в две групи.

Първа група включва банки с балансово число към 31 декември 1995 г. над 30 млрд. лв. (големи банки). Групата се състои от девет банки и съставлява 74.9% от банковата система. ДСК не се разглежда.

Втора група включва банки с балансово число към 31 декември 1995 г. под 30 млрд. лв. (малки и средни банки). Групата се състои от останалите търговски банки в страната и съставлява 25.1% от банковата система. В тази група са и всички новолицензирани банки.

В първа група е включена „Булбанк“ – АД. Неколкократно по-високите стойности на отчетените от тази банка резултати в сравнение с другите търговски банки водят до нереални изводи за банковата система като цяло.

Сборен отчет на банките

Балансовото число към 31 декември 1995 г. общо за търговските банки е 911 млрд. лв. и се е увеличило спрямо 1994 г. със 7.03%.

Първа група – балансовото число е 682 млрд. лв. и е намаляло с 4% спрямо 1994 г. Това е резултат от намалението му с повече от 100 млрд. лв., дъл-

жащо се на преструктурирането и оздравителните операции, проведени в някои държавни банки.

Втора група – балансовото число е 229 млрд. лв. и е нараснало с 63.1% спрямо 1994 г. Групата е увеличила пазарния си дял с 8.6 пункта. Последното се дължи както на започналите да оперират през годината нови банки (16% от увеличението), така и на нарасналото балансовото число на съществуващите банки.

Капиталът на търговските банки е 64.3 млрд. лв. и се е увеличил с 44% за годината, достигайки 7.1% от балансовото число. Той е нараснал както поради увеличение на основния капитал, така и поради включването на новолицензирани банки. Допълнителният капитал е намалял с 0.8%.

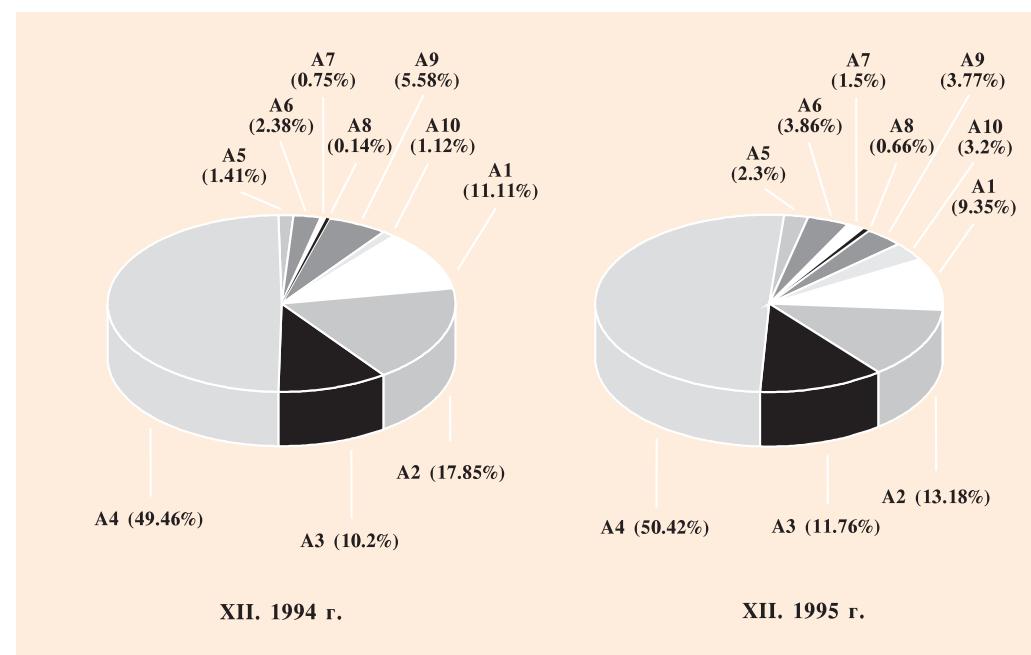
Първа група – капиталът на банките в групата е 39.4 млрд. лв. и е нараснал със 9.4%, достигайки 5.8% от балансовото число. Той съставлява 61.3% от капитала в банковата система. Допълнителният капитал за банките в групата намалява с 5.5% поради трансформацията му в основен.

Втора група – капиталът на банките в групата е 24.9 млрд. лв. и е нараснал със 187.6%, достигайки 10.9% от балансовото число. Трябва да се отбележи, че 24% от този капитал не е внесен. Допълнителният капитал нараства със 100.1%, до 2.8 млрд. лв.

На графиката „Капитал на търговските банки“ показателят „Капитал (коригиран)“ е получен, като от собствения капитал са извадени загубата и вземанията по записани дялови вноски.

Въпреки увеличението на собствения капитал с 37%, дължащо се най-вече на перото „Капитал“, отчитайки реализираната от банките загуба и вземанията по записани дялови вноски, се наблюдава нарастване на стойността на показателя „Капитал (коригиран)“ с 6%. Последното, отнесено към 7-процентното увеличение на сборното балансово число, говори за продължаване на процесите на декапитализация. При отчитане и на останалите елементи, влизащи в капиталовата база, определена по Наредба № 8 за капиталовата адекватност, тези процеси са още по-ясно изразени – намаление на отношението за обща капиталова адекватност с 47%.

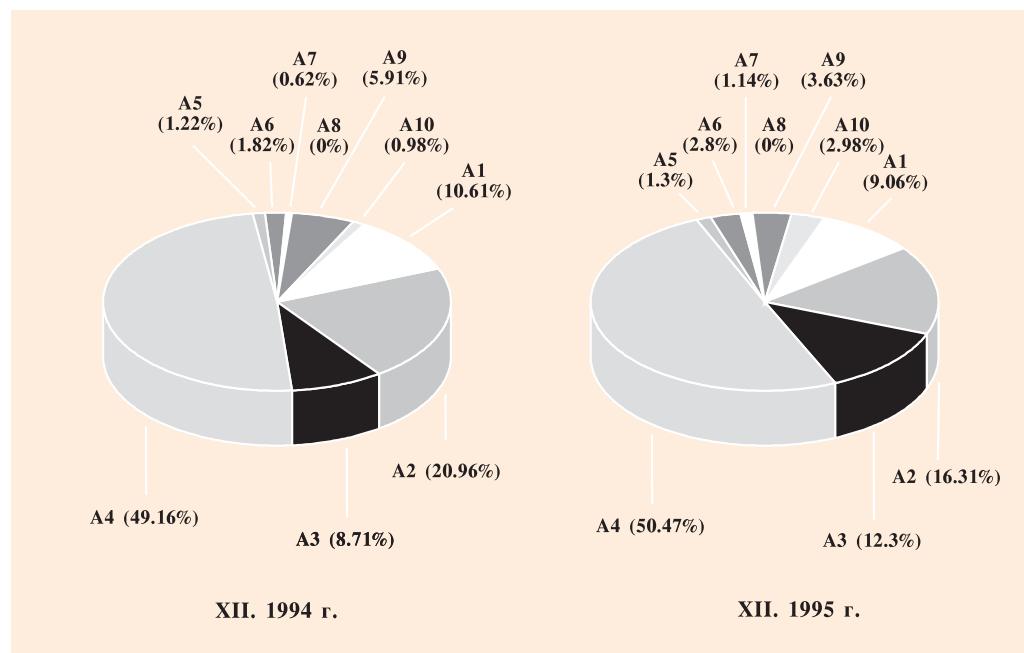
СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ АКТИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – ОБЩО

A1 – парични средства, A2 – държавни ценни книжа, A3 – вземания от банки и други финансови институции, A4 – вземания от нефинансови институции и други клиенти, A5 – други финансови активи, A6 – нефинансови активи, A7 – разходи за бъдещи периоди, A8 – вземания по записани дялови вноски, A9 – други активи, A10 – загуба за отчетния период

Източник: БНБ.

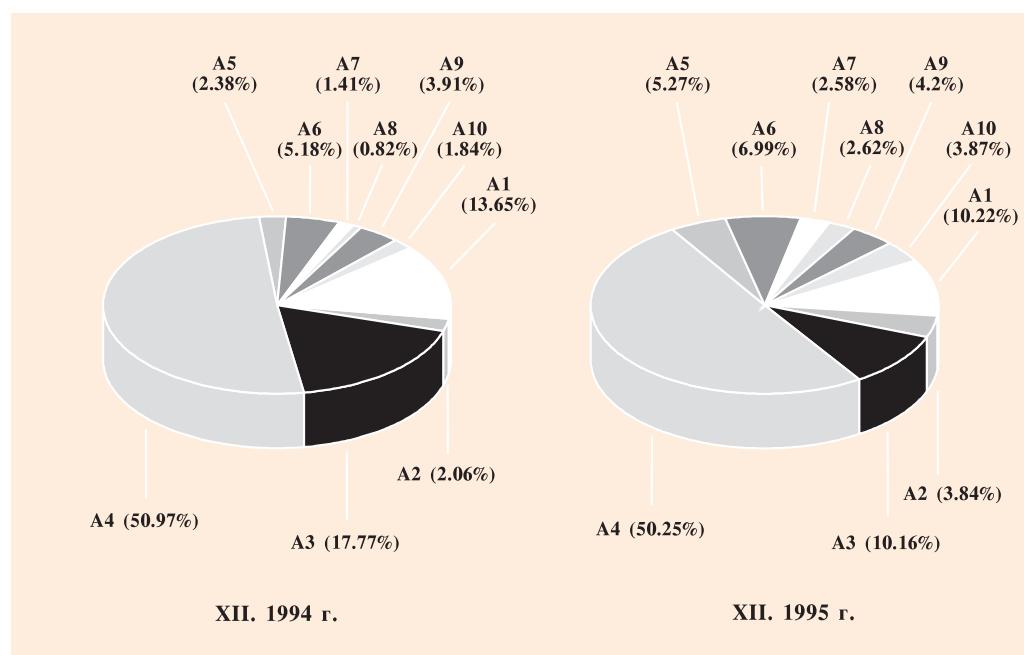
СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ АКТИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – I ГРУПА

A1 – парични средства, A2 – държавни ценни книжа, A3 – вземания от банки и други финансови институции, A4 – вземания от нефинансови институции и други клиенти, A5 – други финансови активи, A6 – нефинансови активи, A7 – разходи за бъдещи периоди, A8 – вземания по записани дялови вноски, A9 – други активи, A10 – загуба за отчетния период

Източник: БНБ.

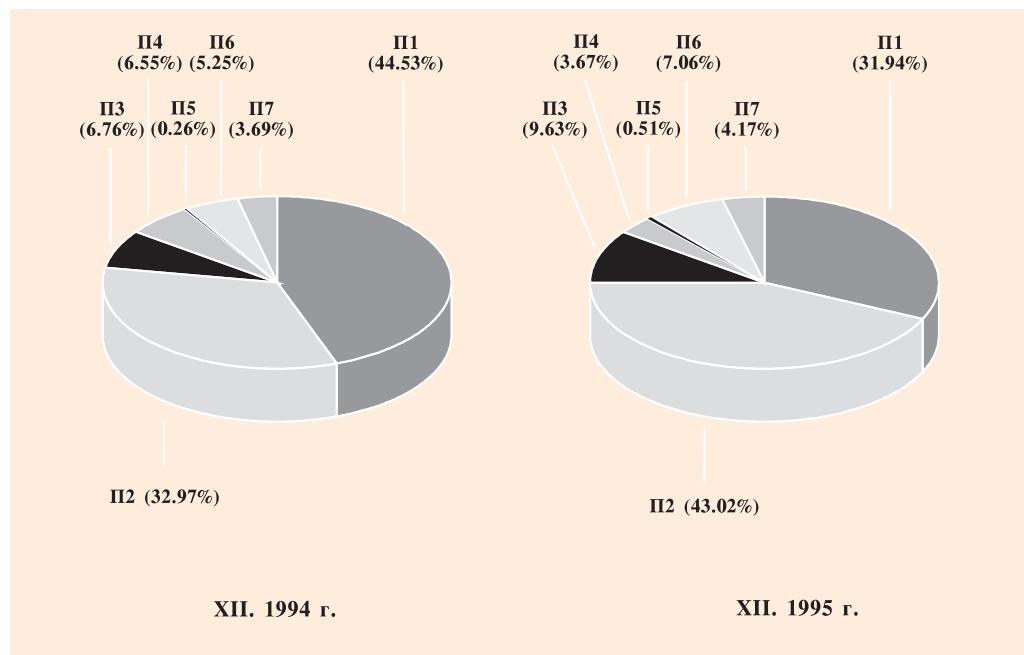
СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ АКТИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – II ГРУПА

A1 – парични средства, A2 – държавни ценни книжа, A3 – вземания от банки и други финансови институции, A4 – вземания от нефинансови институции и други клиенти, A5 – други финансови активи, A6 – нефинансови активи, A7 – разходи за бъдещи периоди, A8 – вземания по записани дялови вноски, A9 – други активи, A10 – загуба за отчетния период

Източник: БНБ.

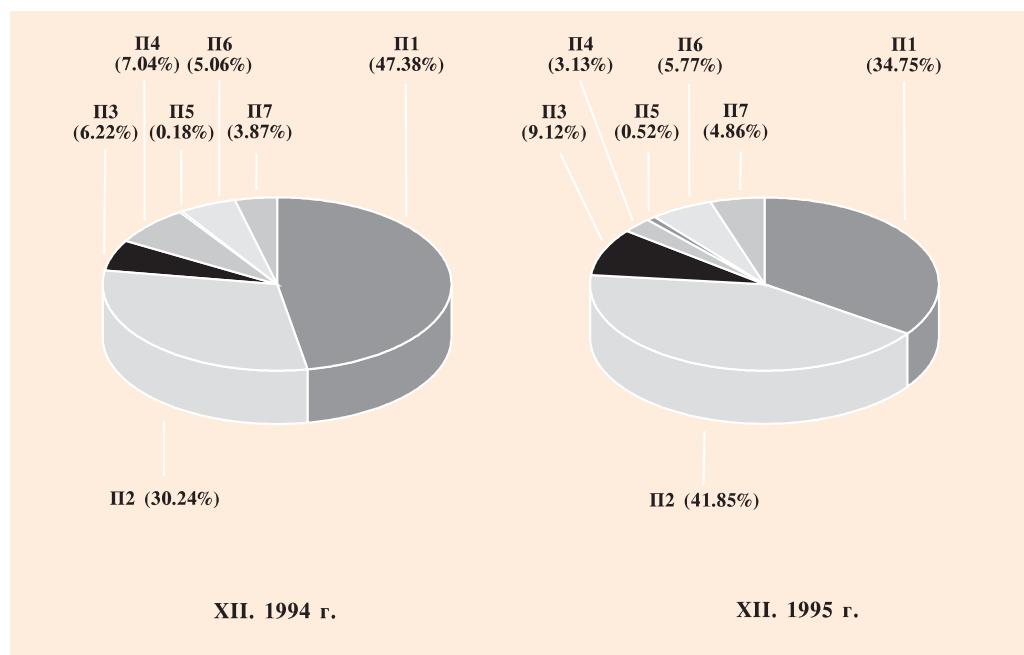
СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ ПАСИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – ОБЩО

П1 – привлечени средства от банки и други финансови институции, П2 – привлечени средства от нефинансови институции и други клиенти, П3 – приходи за бъдещи периоди, П4 – други пасиви, П5 – печалба, П6 – капитал, П7 – резерви

Източник: БНБ.

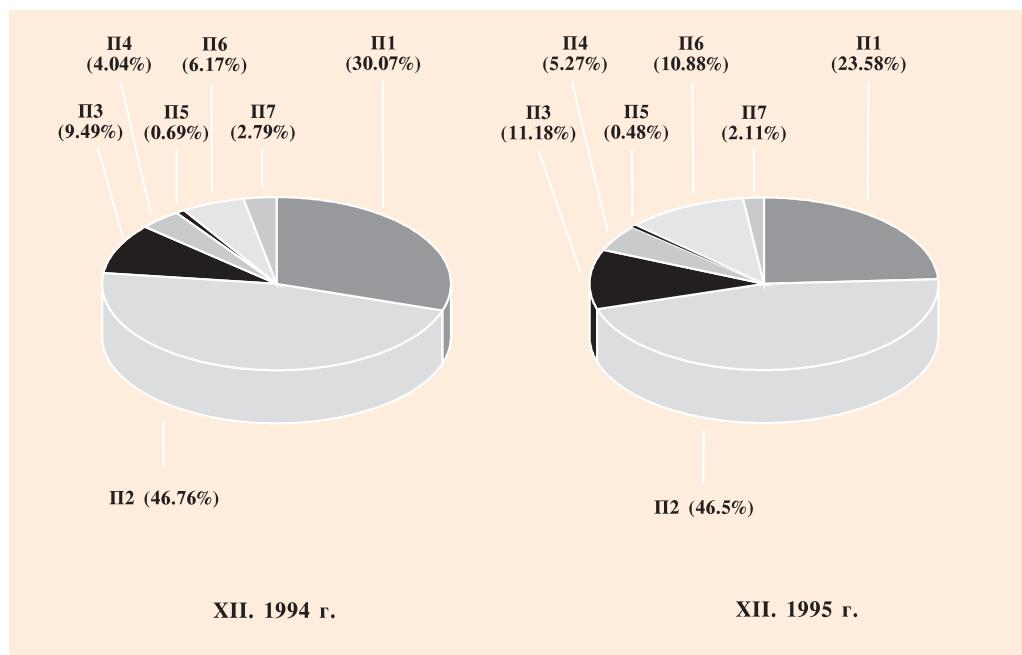
СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ ПАСИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – I ГРУПА

П1 – привлечени средства от банки и други финансови институции, П2 – привлечени средства от нефинансови институции и други клиенти, П3 – приходи за бъдещи периоди, П4 – други пасиви, П5 – печалба, П6 – капитал, П7 – резерви

Източник: БНБ.

СТРУКТУРА НА СБОРНИЯ ПАСИВ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – II ГРУПА

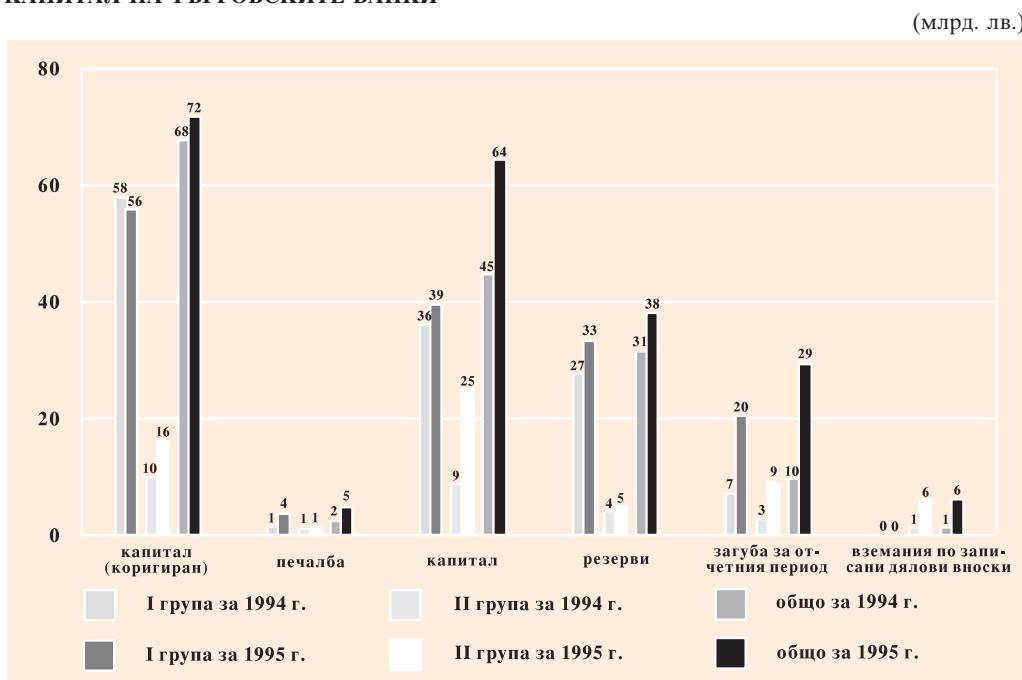

П1 – привлечени средства от банки и други финансови институции, П2 – привлечени средства от нефинансови институции и други клиенти, П3 – приходи за бъдещи периоди, П4 – други пасиви, П5 – печалба, П6 – капитал, П7 – резерви

Източник: БНБ.

Резервите в банковата система са 40 млрд. лв. и са нараснали с 21%, като съставляват 4.2% от балансовото число. В първа група резервите съставляват 87% от общите резерви в системата.

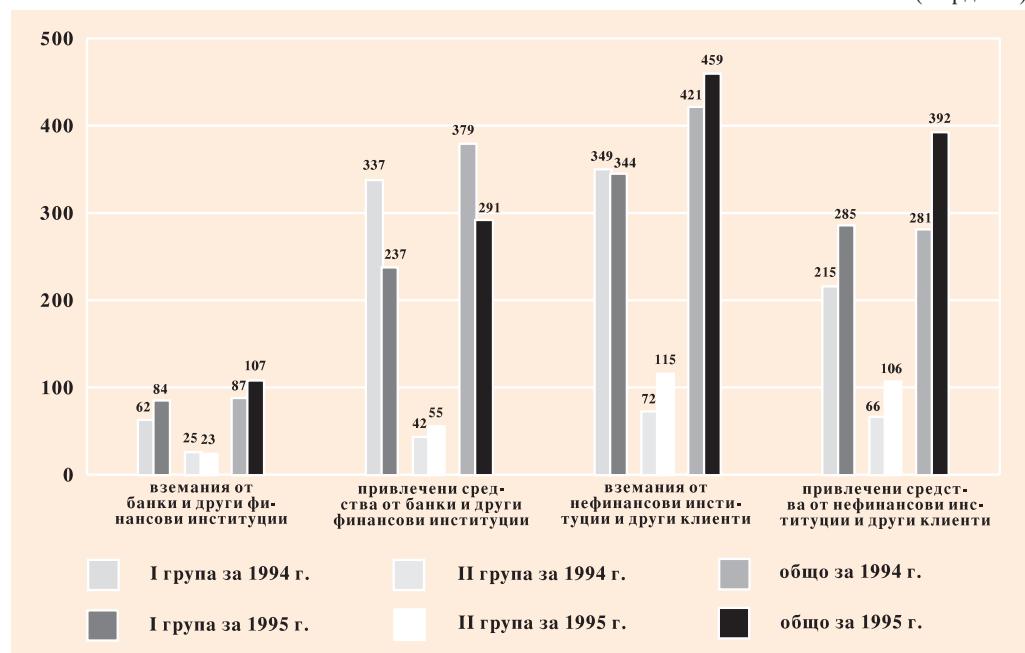
КАПИТАЛ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

Източник: БНБ.

ИЗБРАНИ ПОКАЗАТЕЛИ ОТ СБОРНИЯ БАЛАНС НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Привлечените средства са 683 млрд. лв. и са нараснали с 3.5%, което води до намаление на относителния им дял в пасива до 75% при 77% за 1994 г. поради по-голямото увеличение на балансовото число. Същите са се увеличили за сметка на „Привлечени средства от нефинансови институции“ – с 40%. „Привлечените средства от банки и други финансни институции“ са намалели с 23%. Последното илюстрира положителната тенденция някои банки да привличат по-стабилни ресурси.

Първа група – привлечените средства са намалели с 5.3 % поради свиването на „Привлечени средства от банки и други финансни институции“ с 29.6% (с 99.7 млрд. лв.) вследствие на операциите по оздравяване на някои държавни банки. „Привлечените средства от нефинансови институции“ са нараснали с 32.8 %, което сочи подобряване структурата на привлечените средства.

Втора група – привлечените средства са нараснали с 48.7 %, като по-голямо увеличение бележат „Привлечени средства от нефинансови институции“ (62.2 %).

Необходимостта от привличане на ресурси принуждава голяма част от банките да предлагат високи лихвени нива, което води до големи разходи и е една от причините за формиранието на загуби. Влагането на скъпи ресурси в рискови вложения и последващото им превръщане в несъбирами вземания многократно увеличава загубите.

Вземанията са 566 млрд. лв. и са нараснали с 11.6%. Те представляват 62.2% от балансовото число (през 1994 г. 59.7%). Тази неблагоприятна тенденция е за сметка на увеличение на „Вземания от банки и други финансни институции“ – 23.4%, и от „Вземания от нефинансови институции“ – 9.11%.

Първа група – общото увеличение на вземанията (с 4%) се дължи на нарастването на тези от финансни институции (с 35.6%). Вземанията от нефинансови институции намаляват.

Втора група – налице е обратната тенденция. Увеличението на вземанията (с 43%) се дължи на нарастването на тези от нефинансови институции (с 61%), докато вземанията от финансни институции намаляват. Голямото увеличение на вземанията от нефинансови институции поради кредитната експанзия рефлектира върху по-голямото нарастване на общия рисков компонент.

През годината се отчита увеличаване на кредитните вложения на търговските банки, които впоследствие се класифицират като трудносъбирами и несъбирами по Наредба № 9. Това е и основната причина за продължаващата декапитализация на банковата система.

Големият относителен дял на привлечените средства от банки и други финансови институции, както и трансформирането им във вземания от нефинансови институции водят до силна взаимна обвързаност в банковата система и до опасност от верижни фалити.

Паричните средства и държавните ценни книжа намаляват с 10% и 21% спрямо 1994 г., достигайки съответно 85 млрд. лв. и 120 млрд. лв. Това намаление, отнесено към общото увеличение на балансовото число, води до значително съкращаване на относителния дял на двете пера в сборния актив, а оттам и до влошаване ликвидността на банковата система като цяло. Последното се дължи на банките, включени в първа група. Във втора група има увеличение на абсолютните стойности и на двете пера, но то не съответства на нарастването на сборното балансово число на групата, т. е. и в тази група се наблюдава влошаване на ликвидността.

Вложението във *финансови дълготрайни активи* нарастват със 79%, до 12.8 млрд. лв. Това се дължи изцяло на банките от втора група, на които се пада 99% от увеличението. Наблюдава се и размяна на пакети акции между банки и други финансови институции.

Вложението на търговските банки в *нефинансови активи* са нараснали със 74%, достигайки 35 млрд. лв. По-голямото им увеличение в сравнение с това на сборното балансово число води до нарастване и на относителния им дял до 3.9%. Тенденцията е по-ярко изразена за банките от втора група.

Увеличението на вложените от търговските банки средства във финансово дълготрайни активи и в нефинансови активи допълнително намалява размера на капиталовата база.

Приходите за бъдещи периоди нарастват с 53%, до 88 млрд. лв. Вследствие на големия им прираст те достигат 9.6% от сборната сума на пасива. Тази неблагоприятна тенденция е резултат от увеличението на безнадеждните и съмнителните кредити и на начислените, но неплатени лихви по тях.

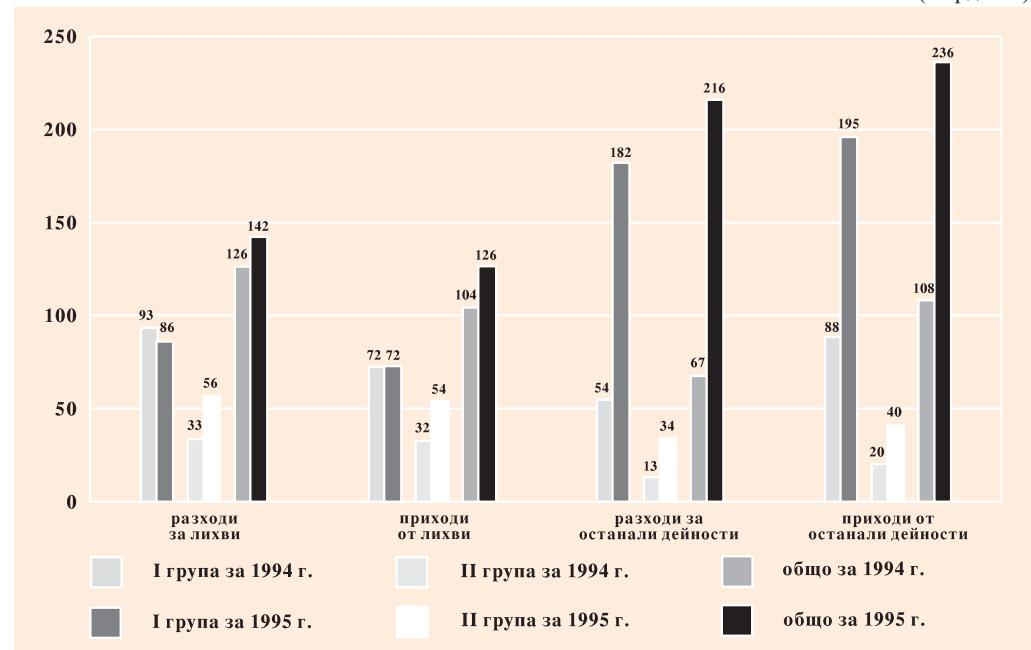
Задбалансовите ангажименти нарастват с 239%, достигайки 554 млрд. лв. Това води до повишаване на риска, поет от търговските банки, но също и до възможност банките да реализират значителни приходи от тези операции.

В отчета за приходи и разходи се наблюдават следните основни тенденции: разходите нарастват със 73%, а приходите – с 65%, което води до формиране на негативен финансов резултат от 23.2 млрд. лв. Разликата между формираните приходи от останали дейности и разходите по същите (20 млрд. лв.) изцяло покрива отрицателната разлика (-16 млрд. лв.) от основната дейност на банките – приходи и разходи за лихви. Нещо повече, приходите (разходите) от останали дейности значително надхвърлят съответните пера от основната дейност за разлика от 1994 г. Това се дължи изцяло на банките от първа група. Положителна е тенденцията към увеличаване на съотношението на общите приходи към балансовото число: за 1995 г. – 40%; за 1994 г. – 25%. Причина за формирания отрицателен финансов резултат е голямото увеличение на разходите по икономически елементи – със 79.3%.

Формирианият негативен финансов резултат намалява възможността на търговските банки да заделят провизии. През 1995 г. са заделени 6.6 млрд. лв. при 17.3 млрд. лв. през 1994 г.

ИЗБРАНИ ПОКАЗАТЕЛИ ОТ ОТЧЕТА ЗА ПРИХОДИ И РАЗХОДИ

(млрд. лв.)

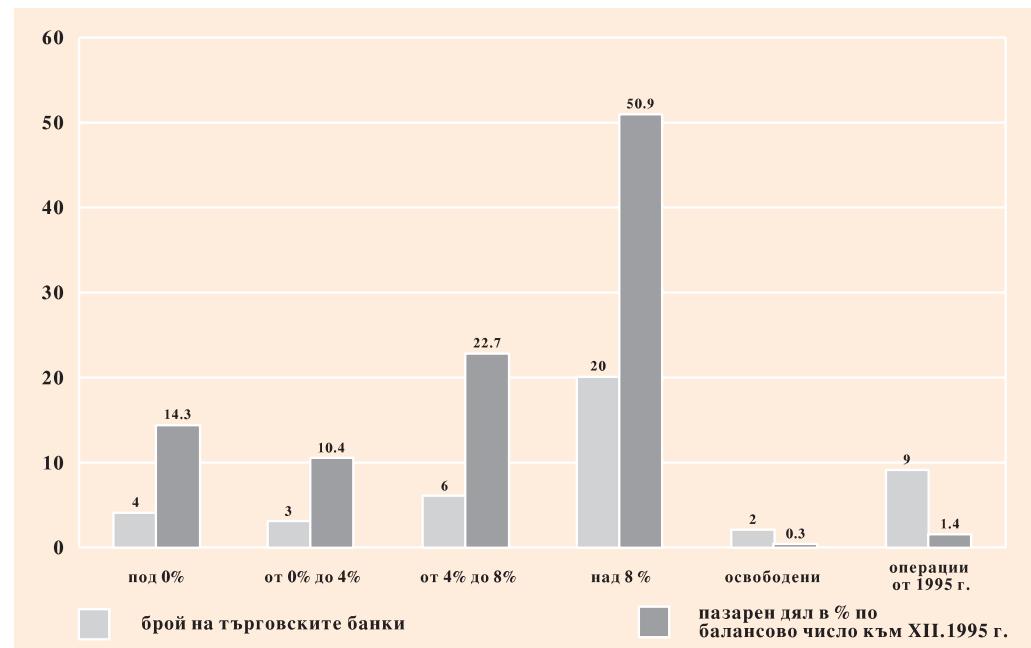

Източник: БНБ.

Капиталова адекватност (по Наредбата № 8)

Общата капиталова адекватност е 4.6%, като през 1994 г. е била 8.6%. Това се дължи както на намалението на капиталовата база (с 36%), така и на нарастването на общия рисков компонент (с 18%). Върху намалението на капиталовата база освен загубата влияние оказва и участието на банките във финансови и нефинансови институции.

ОБЩА КАПИТАЛОВА АДЕКВАТНОСТ ЗА 1994 г.

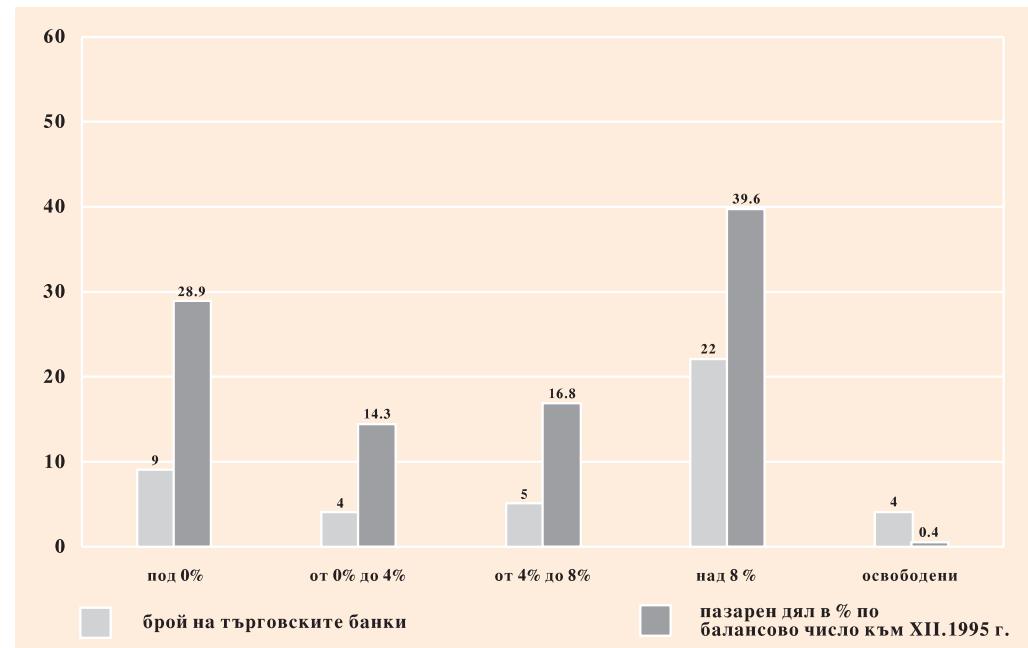

Източник: БНБ.

Ако се отстрани влиянието на „Булбанк“ и на някои новолицензиирани банки, общата капиталова база, съответно и общата капиталова адекватност към края на 1995 г. са отрицателни. Трябва да се има предвид, че при досе-

гашното изчисляване капиталовата база не е коригирана с недостига на задължителни законови провизии.

ОБЩА КАПИТАЛОВА АДЕКВАТНОСТ ЗА 1995 г.

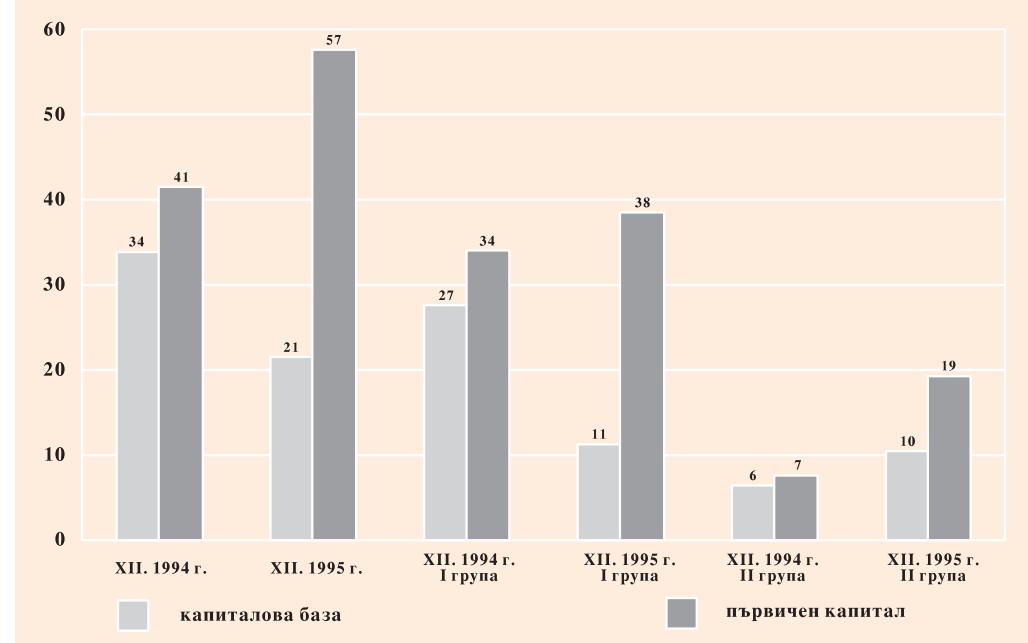

Източник: БНБ.

Изискуемият норматив от 8% за обща капиталова адекватност е достигнат от 22 банки с пазарен дял 40%. С отрицателна капиталова база са девет от банките с пазарен дял 29%.

КАПИТАЛОВА БАЗА И ПЪРВИЧЕН КАПИТАЛ

(млрд. лв.)

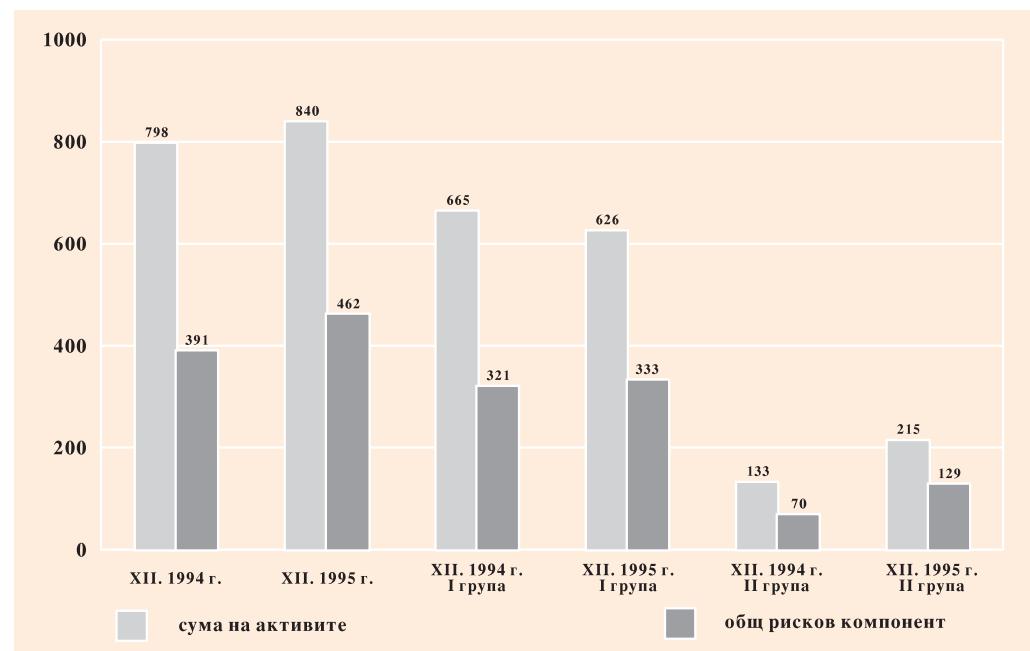
Източник: БНБ.

Първа група – капиталовата адекватност е 3.3% (през 1994 г. 8.6%). Това се дължи главно на намалението на капиталовата база с 16.3 млрд. лв. (с 60%).

Втора група – капиталовата адекватност е 7.97 % (през 1994 г. 8.9%). Последното се дължи на голямото увеличение на общия рисков компонент (с 85%), което не може да бъде компенсирано с това на капиталовата база (с 64.9%).

СУМА НА АКТИВИТЕ И ОБЩ РИСКОВ КОМПОНЕНТ

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

Показателят „Сума на активите“ по Наредба № 8 нараства с 5%, докато „Общият рисков компонент“ се увеличава с 18%, което води и до влошаване на показателя „Степен на риск на активите“, т. е. до влошаване структурата на портфейла на банковата система. Тенденцията се наблюдава и в двете групи, като във втора група е по-голямо.

Намалението на капиталовата база и нарастването на показателя „Сума на активите“ формират негативна тенденция и за показателя „Степен на покритие на активите“, който намалява от 4.2% за 1994 г. до 2.5% за 1995 г. Във втора група този показател се подобрява, макар и незначително, вследствие по-голямото относително увеличение на капиталовата база.

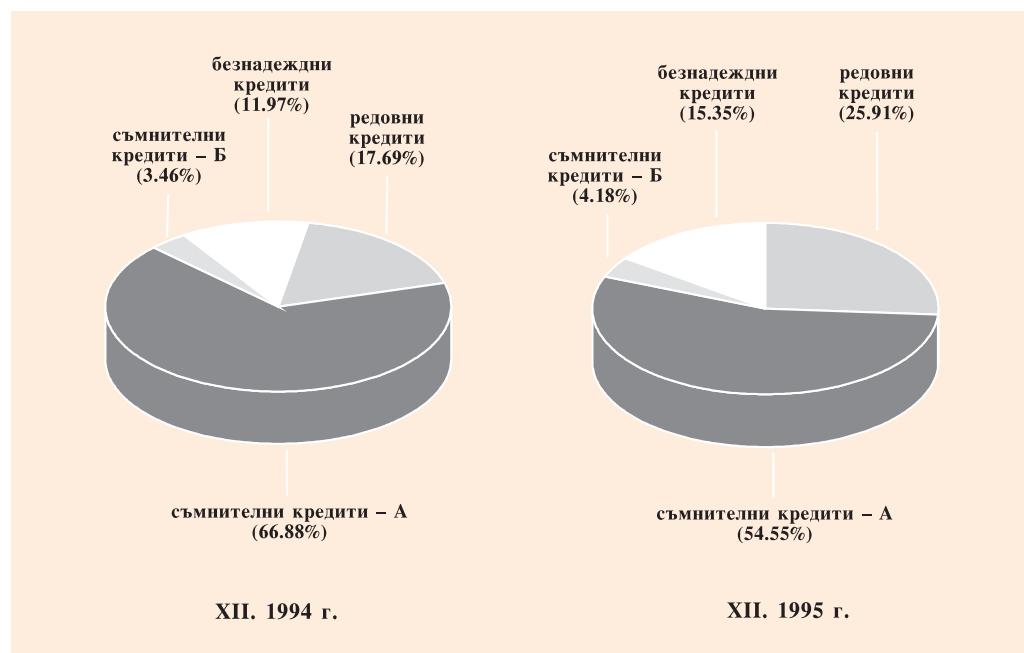
Предстоящото включване на недостига на задължителните специални резерви (законови провизии) при изчисляване на капиталовата база допълнително би влошило общата капиталова адекватност. При отчитане на законосъответните провизии по данни към декември 1995 г. общата капиталова база на банковата система е отрицателна. Недостигът на капитал до нулема (неотрицателна) капиталова база е 79 млрд. лв., а до изискуемия норматив от 8% за капиталовата адекватност – 116 млрд. лв. при нивото на общия рисков компонент към 31 декември 1995 г.

Класификационе на кредитите и об разуване на задължителни специални резерви (по Наредба № 9)

Кредитите в банковата система нарастват с 18% през 1995 г., достигайки 463 млрд. лв. Отношението на кредитите към балансовото число нараства с 5 пункта (до 51%), което е резултат на по-малкото увеличение на балансовото число. Най-голямо увеличение бележат редовните кредити – със 73%, и безнадеждните кредити – с 52%. Съмнителните от група „A“ намаляват с 3.5%. Вследствие по-големия прираст на редовните кредити делът на класифицираните кредити намалява с 8 пункта, до 74%, но това не кореспондира с намаление дела на трудносъбиремите и несъбирамите, които бележат значи-

телно увеличение. Най-голям дял от всички кредити имат съмнителните от група „А“ – 54.6 %, което се дължи на класифицирането на валутните наличности в тази група.

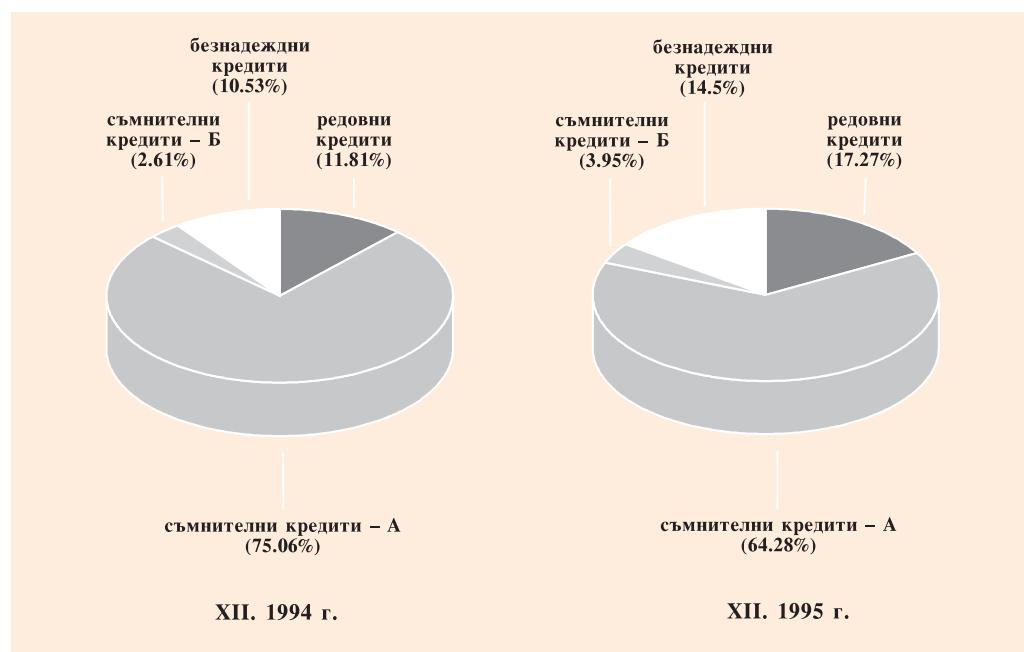
КЛАСИФИЦИРАНИ КРЕДИТИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – ОБЩО

Източник: БНБ.

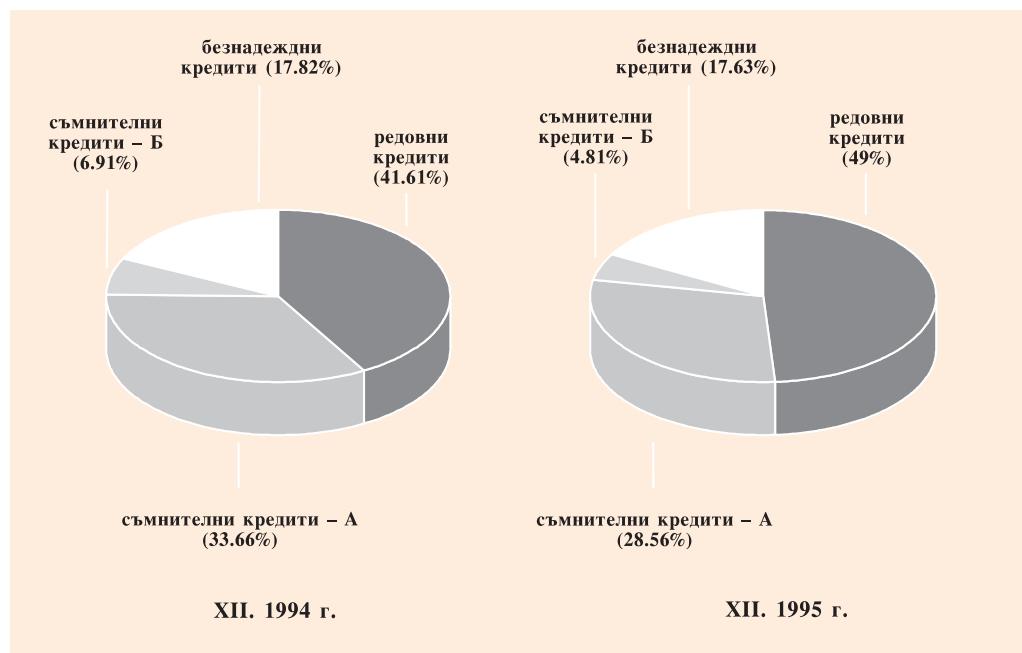
Първа група – кредитите нарастват със 7.3%, което е значително по-малко от увеличението в цялата банкова система. Големият дял на класифицираните кредити (82.7%) се дължи на съмнителните кредити от група „А“.

КЛАСИФИЦИРАНИ КРЕДИТИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – I ГРУПА

Източник: БНБ.

КЛАСИФИЦИРАНИ КРЕДИТИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – II ГРУПА

Източник: БНБ.

Втора група – кредитите нарастват с 63.3%, което е значително повече от увеличението в цялата банкова система. Последното говори за увеличаването на кредитната експанзия в тази група. Характерни тук са големият относителен дял на редовните кредити – 49%, и сравнително малкият дял на съмнителните от група „А“.

Голямото увеличение на безнадеждните кредити рефлектира във влошаване на показателя „Безнадеждни кредити към собствения капитал“, намален със загубата и вземанията по записани дялови вноски – до 99% (през 1994 г. 69%). За първа група този показател е 88% (през 1994 г. 57%), а за втора – 139 % (през 1994 г. 140 %).

Наличните провизии нарастват с 24.9%, до 31.1 млрд. лв., а изискуемите – с 24.1%, до 131 млрд. лв. За първа група наличните провизии се увеличават с 25.4%, а изискуемите – със 17.1%, за втора група съответно с 22.4% и с 51.2%.

По-голямото увеличение на наличните провизии води до незначително подобряване на показателя „Налични към необходими провизии“ – до 23.7% (през 1994 г. 23.6%), но все още е много под нормата. За втора група този показател се влошава поради голямото нарастване на класифицираните кредити и невъзможността банките да заделят провизии вследствие на негативния финансов резултат.

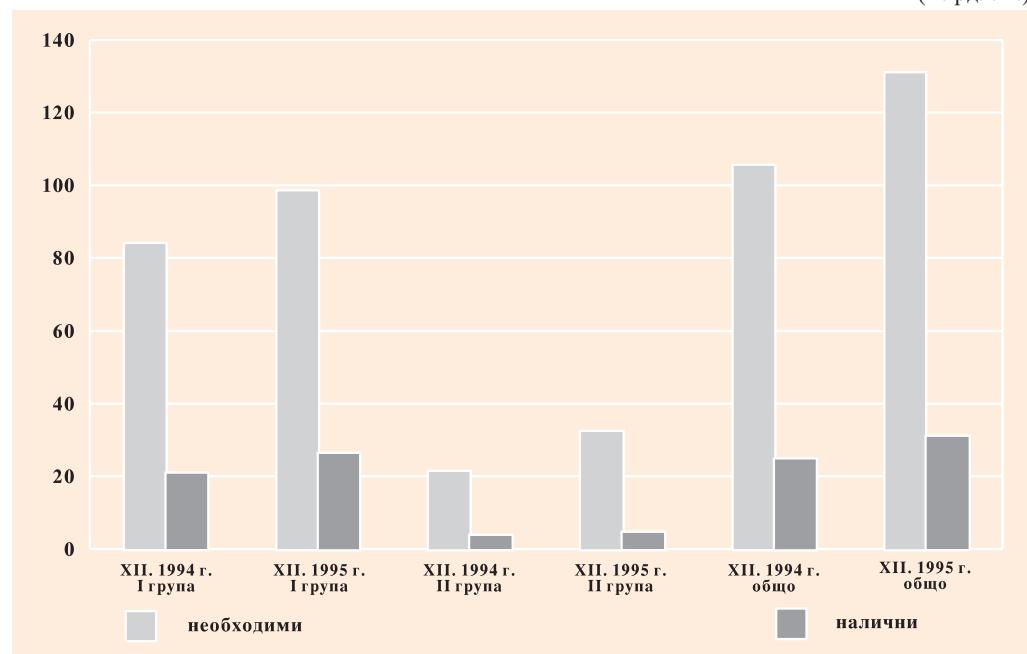
Големи кредити (по Наред- ба № 7)

Големите кредити нарастват със 129% (до 165 млрд. лв.). Това се дължи както на нарастването на общата експозиция към отделни клиенти, така и на намалението на капиталовата база. Нещо повече, за банките с отрицателна капиталова база целият кредитен портфейл се отнася като големи кредити. Тенденцията се наблюдава и в двете групи. Отношението на големите кредити към капиталовата база е 7.7 пъти (през 1994 г. 2.4 пъти). За първа група отношението е 7.98 пъти (през 1994 г. 1.24 пъти), а за втора група то е 7.4 пъти (през 1994 г. 6.1 пъти).

Отпуснатите големи кредити в банките от втора група са над 45% от всички големи кредити при пазарен дял на групата, по-малък от 25%.

ЗАКОНОВИ ПРОВИЗИИ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

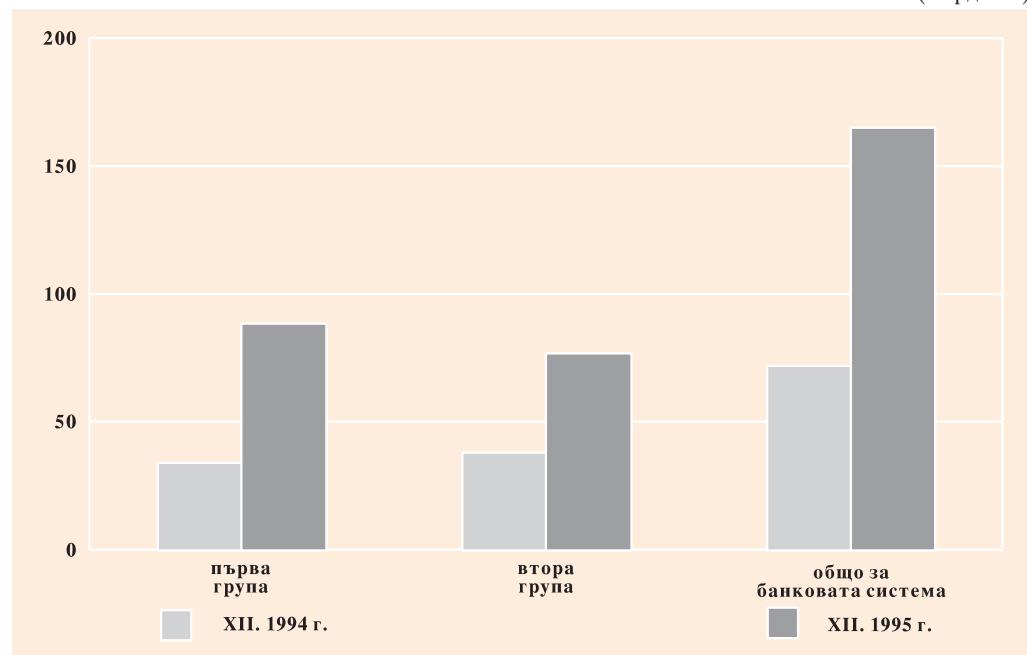
(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

ГОЛЕМИ КРЕДИТИ, ОТПУСНАТИ ОТ ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ

(млрд. лв.)

Източник: БНБ.

VI. Финансови резултати от действността на БНБ

Годишният баланс на Българската народна банка е съставен след приключването на държавния бюджет и превеждането на активите и пасивите в чуждестранна валута в левове по действащия курс към 31 декември 1995 г. Преоценката на благородните метали е извършена по тримесечия на база средна цена на златото за съответния изминал период, обявена в *Информационния бюллетин* на БНБ.

Основният капитал на БНБ е 200 млн. лв. съгласно чл. 7 от Закона за БНБ. Отчисленията от превишението на приходите над разходите за фонд „Резервен“ на банката са използвани главно за покупка на валута, с която е попълван валутният резерв.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ГОДИШНОТО ПРЕВИШЕНИЕ НА ПРИХОДИТЕ НАД РАЗХОДИТЕ НА БНБ ЗА 1995 г.

	(хил. лв.)
I. Приходи на БНБ	153 935 554
II. Разходи на БНБ	135 476 631
III. Превишение на приходите над разходите (I – II)	18 458 923
Сума за разпределение:	
1. Фонд „Резервен“ – 25 на сто	4 614 731
2. Фонд „Други специални резерви“ – 0.95 на сто	175 360
3. Фонд „Подпомагане на банкови служители“ – 0.05 на сто	9 229
4. Остатък за внасяне в бюджета	13 659 603
IV. Внесено в приход на държавния бюджет	14 768 864

Източник: БНБ.

В съответствие с §3 от Преходните и заключителни разпоредби от Закона за държавния бюджет БНБ внася авансово всеки месец превишението на приходите над разходите в държавния бюджет, като в края на годината БНБ надвнесе 1 109 261 хил. лв. в държавния бюджет. Тази сума се покри с вноската за януари 1996 г.

През 1995 г. БНБ е предоставила временни кредити на Министерството на финансите в размер на 19 млрд. лв. През годината част от предоставените от БНБ дългосрочни кредити на Министерството на финансите бяха заменени с безналични държавни ценни книжа за 10 021 960 хил. лв. Също така се издължаваха редовните месечни погасителни вноски, които в края на годината са 2990 млн. лв., с която сума Министерството на финансите намали своята задължност към БНБ. В края на 1995 г. дългът на Министерството на финансите към БНБ възлезе на 26 052 млн. лв.

Дяловото участие на България в международните финансови институции е 16 237 553 841 лв., като участието в Международния валутен фонд, Европейската банка за възстановяване и развитие и Международната финансова корпорация е разпределено между БНБ и Министерството на финансите по 50%:

	(лв.)
Банка за международни разплащания	955 577
Европейска банка за възстановяване и развитие	1 500 947 070
Международен валутен фонд	11 591 481 450
Международна финансова корпорация	126 489 456
Асоциация на националните номериращи агенции	1 171 608
Многостранна агенция за гарантиране на инвестициите	27 923 130
Световна банка	258 335 639
Международна банка за икономическо сътрудничество	881 641 833
Международна инвестиционна банка	1 848 608 076

Източник: БНБ.

БНБ притежава дялово участие в Банковата консолидационна компания за 1 469 008 000 лв. и в други дружества в размер на 280 179 353 лв. (в т. ч. БОРИКА – ЕООД – 145 000 000 лв., „Банксервиз“ – АД – 114 290 000 лв., Монетен двор – 14 528 000 лв., и др.).

Финансови приходи

Приходите от лихви за 1995 г. са 40 790 180 хил. лв. Най-голям относителен дял в приходите от лихви са тези, получени от Министерството на финансите по предоставени краткосрочни заеми – 45.22%, следват приходите от лихви от депозитите на търговските банки – 44.50%, лихвите от валутни операции – 10.19% и лихви от несвоевременно преведени минимални задължителни резерви – 0.09%.

Приходите от лихви по предоставени кредити на Министерството на финансите намаляват през 1995 г. като относителен дял спрямо 1994 г. поради големия обем на секюритизацията на дълга на Министерството на финансите към БНБ и неколкократното намаляване на основния лихвен процент.

Приходите от операциите с ценни книжа са 112 119 788 хил. лв., или 72.83% от общите финансови приходи (срещу 44.6 % от общите приходи през 1994 г.), което се дължи на рестриктивната парична политика на БНБ за намаляване рефинансирането на търговските банки.

Финансови разходи

Разходите за платените лихви от БНБ за 1995 г. са 12 602 428 хил. лв. (срещу 10 642 161 хил. лв. през 1994 г.), което се дължи на платени повече лихви по валутни операции – 3 395 607 хил. лв. (2 440 444 хил. лв. през 1994 г.), по текущи сметки на Министерството на финансите – 1 131 797 хил. лв. (685 690 хил. лв. през 1994 г.), по фонд ДФРР, платени 845 149 хил. лв. (срещу 476 672 хил. лв. през 1994 г.). Структурата на платените лихви е следната:

	(хил. лв.)
- по текущи сметки на Министерството на финансите	1 131 797
- по валутни операции	3 395 607
- по депозити	2 496 768
- по минимални задължителни резерви	4 656 478
- по фонд ДФРР	845 149

Източник: БНБ.

Разходите по операции с ценни книжа са 120 512 069 хил. лв. (срещу 34 918 480 хил. лв. през 1994 г.). Общийт резултат от операциите с ДЦК е отрицателен за БНБ и е около 8392 млн. лв. Това е цената на провежданите от БНБ репо операции на открития пазар с цел да не се допусне прекомерно нарастване на ликвидността и разхлабване на паричната политика.

Разходите за издръжка на паричното обращение са 903 493 хил. лв. (срещу 370 734 хил. лв. през 1994 г.). Нарастването на разходите за издръжка на паричното обращение се дължи на усвояването на акредитивите за производство на банкноти, договорени през 1994 г. и доставени през първата половина на 1995 г., както и на увеличеното количество на отсечени нови монети, заместващи банкнотите от 1, 2 и 5 лева.

Общите разходи за издръжка са 1 581 275 хил. лв., което представлява 1.17% от общите разходи.

Бюджет на БНБ

С решение на Пленарния съвет е одобрен бюджетът на БНБ за 1995 г. в размер на 2 143 550 хил. лв. за издръжка на текущата дейност и 3 108 176 хил. лв. за инвестиции за дълготрайни материални и нематериални активи.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА БЮДЖЕТА НА БНБ ПРЕЗ 1995 г.

Показатели	Бюджет (хил. лв.)	Изпълнение (хил. лв.)	(%)
Раздел I			
Разходи за издръжка на текущата дейност	2 143 550	1 581 275	73.77
Разходи за паричното обращение	1 089 250	903 493	82.95
Разходи за труд и осигуровки	451 062	326 611	72.41
Разходи за материални услуги	570 501	323 021	56.62
Разходи за социална дейност	32 737	28 150	85.99
Раздел II			
Инвестиции за дълготрайни материални и нематериални активи	3 108 176	3 274 079	105.34

Източник: БНБ.

В инвестиционната програма на БНБ за 1995 г. бе заложено завършване на клоновата мрежа на БНБ в Русе, етапното изграждане на печатницата на БНБ и на оборудването на левовия дилинг офис в БНБ, изграждането на осигурителни и охранителни системи на БНБ и др. Общото превишение в Раздел II се дължи на авансово преведени суми по договорено оборудване за печатницата, доставката на което ще се извърши през 1996 г.

През годината бяха изразходвани средства за подобряване на сигурността, електронизацията, покупка на машини, свързани с основната дейност на банката.

Баланс на Българската народна банка

МЛН. ЛВ.

	1994 г.	1995 г.
АКТИВИ		
Наличност в български монети	343	660
Наличност в чуждестранна валута	109	93
Участие в международни институции	12 075	16 238
Наличност в чуждестранни ценни книжа	50 391	50 522
Предоставени депозити и кредити на ТБ	89 946	111 022
Предоставени кредити на държавата	40 087	26 052
Ценни книжа	14 767	52 307
Други активи	33 606	45 950
Всичко	241 324	302 844
ПАСИВИ		
Основен капитал	200	200
Резервни и други фондове	91 094	102 047
Банкноти в обращение	45 935	68 146
Текущи и депозитни сметки	86 361	125 969
Други пасиви	17 734	6 482
Всичко	241 324	302 844

VII. Развитие на банковата и платежната система

1. Развитие на платежната система

През първата половина на 1995 г. бе извършена най-значителната промяна в организацията на банковото дело през последните десетилетия.

В сравнително кратък срок търговските банки, в частност техните счетоводни и счетоводно-методологически звена и звената и фирмите, свързани с информационното обслужване на банките, трябваше да разработят и внедрят системи за банкова автоматизация, отговарящи на редица изисквания, породени от разработените от Министерството на финансите Национални счетоводни стандарти и разработения на основата на Единния национален сметкоплан Национален сметкоплан на банките. Крайната цел бе въвеждането на единна методология в счетоводното отчитане на банковите операции и постигането на определено съответствие с международните изисквания и стандарти.

Освен НСБ, разработен през 1991 – 1992 г. от Комисията по унификация и банкови стандарти и утвърден от УС на БНБ, трябваше да се внедрят и редица нови банкови унифицирани стандарти:

- БУС 6094 „Стандарт за извършване плащания от разпоредителите с бюджетни средства“;
- БУС 9094 „Електронен достъп и обмен на данни чрез БИСЕРА“;
- БУС 3095 „Структура на кодовете, идентифициращи банките и банковите клонове“, както и цяла група стандарти, детайлно дефиниращи формите за плащане – БУС 5194, 5294, 5494, 5594, третиращи съответно плащанията чрез вирмент, акредитив, чек и масовите плащания. Тези нови стандарти създават база за разработване на нови банкови продукти и качествено нови услуги, предоставяни от банките на техните клиенти.

Сложността на задачата се увеличаваше допълнително от процесите, свързани с преструктуриране на банковия сектор, а именно създаването на редица нови банки и консолидирането на банките с преобладаващо държавно участие.

Разработването на програмно осигуряване на автоматизацията на банковата дейност при спазване изискванията на НСС и НСБ трябваше да бъде извършено и при съобразяване със спецификата на всяка отделна банка, свързана с използването на различни индивидуални сметкопланове (в отделни случаи дори между клоновете и централата на една отделна банка). Налице бе голямо разнообразие в използваните компютърни платформи и средства за телекомуникация, както и необходимост от значителни инвестиции за закупуване на съответните технически средства и програмни продукти.

Имайки предвид всички тези затруднения, бяха разработени редица методологически указания с цел по-безболезнено извършване на прехода, като бе направено всичко възможно, за да не се допуснат сътресения в банковата система при внедряването на новите стандарти. Няколко пъти бе променян и окончателният срок за извършване на промяната в национален мащаб. Окончателната дата за извършване на промените бе 1 юни 1995 г. След известни сътресения през първата седмица функционирането на платежната система се нормализира, което личи и от данните за извършените плащания през юни. За съжаление не всички банки подготвиха плавното преминаване към НСБ в необходимите срокове и на доста места вместо цялостно ново решение, реализиращо предимствата на работа по новите стандарти, бе използвана моди-

фикация на стари програмни продукти или бе отложено преминаването поради липса на готовност с новоразработените програмни продукти. В някои по-големи банки процесът на преминаване към единна система, работеща по новия сметкоплан, все още продължава.

През 1995 г. продължи нарастването броя на входните точки на платежната система, като от 746 на 1 януари 1995 г. те достигнаха 878 към 31 декември 1995 г., т. е. в края на периода е преодоляна границата от 10 000 жители на една входна точка. По този показател все още има значително изоставане спрямо показателите на развитите страни, където на една входна точка се падат от 742 жители (в Белгия) до 2330 жители (в САЩ).

По БИСЕРА са извършени 10 103 225 междубанкови разплащания на обща сума 2150 млрд. лв., като дневно са извършвани разплащания средно за 8.465 млрд. лв. Въпреки забележимото увеличение броя на входните точки на платежната система и броя на междубанковите трансакции все още не се забелязва очакваното увеличение на извършваните безналични разплащания в левово изражение.

2. Правно регулиране на банковата дейност

Отчетният период се характеризира със значително обогатяване и усъвършенстване на подзаконовата уредба на банковото дело в страната.

С приетата от УС на БНБ *Наредба № 16* от 2 март 1995 г. за плащанията с банкови карти (ДВ, бр. 28 от 1995 г.) се установи правната основа за изграждането на национална система за плащания с банкови карти. Участници в тази система са банките – издатели на банкови карти, лицата – сключили договор за банкова карта, търговците – сключили договор за приемане на плащания с банкови карти, и националният оператор, който одобрява междубанковите плащания. С решение на УС на БНБ за национален оператор е определена БОРИКА – ЕООД, София. Съгласно наредбата плащания с банкови карти могат да се извършват до размера на покритието по сметката на картодържателя, т. е. допуска се издаването само на т. нар. дебитни карти. Издатели на банкови карти могат да бъдат единствено банки, получили разрешение за това от Управителния съвет на БНБ.

Наредба № 17 от 8 ноември 1995 г. за прилагане на чл. 29 от Закона за банките и кредитното дело (ДВ, бр. 102 от 1995 г.) определя начина за установяване и отчитане размера на вложенията на банките в недвижими имоти, оборудване, акции и дялове от нефинансови предприятия и на собствения им капитал, както и мерките за отстраняване на нарушения по чл. 29 от ЗБКД, когато размерът на тези вложения надхвърля собствения капитал на банката.

С приетата на 21 декември 1995 г. *Наредба № 1* за гарантиране на влоговете в банките (ДВ, бр. 6 от 1996 г.) се уреждат създаването и действието на системата за гарантиране на влоговете на физически лица в банките, размерите, до които тези влогове са гарантирани, както и условията и редът за изплащане влогове до гарантирания размер. Съгласно установената система за гарантиране влоговете на физически лица изплащането на суми до гарантирани размери, установени вече на 250 хил. лв., се извършва само в левове от създадения за целта фонд, в който банките правят първоначална и годишни премийни вноски. Задължения за плащане от фонда се пораждат, когато определена банка е изпаднала в състояние на неплатежоспособност и поради това не може да изплати задълженията си към вложителите, поради което Управителният съвет на БНБ ѝ е отнел разрешението да извършва банкови сделки или съдът (при наличие на съответна правна уредба) е обявил банката в несъстоятелност.

Промените в *Наредба № 7* за големите и вътрешните кредити на банките са насочени към прецизиране не само на понятието голям кредит, но и на представяните от банките отчети за отпуснатите от тях големи и вътрешни кредити.

Съществени изменения и допълнения се внесоха в *Наредба № 8* за капи-

таловата адекватност на банките. Те са насочени към усъвършенстване на критериите за установяване на капиталовата база и на рисковия компонент на балансовите позиции, което има важно значение за определяне отношенията на капиталова адекватност. Значително бяха повишени капиталовите изисквания към банките. Според последните промени за учредяване на банка се изисква внесената част от записания капитал да е не по-малка от 800 млн. лв., или 1200 млн. лв., ако се иска извършване на банкови сделки и в чужбина. В установените срокове минимален собствен капитал в тези размери трябва да достигнат и съществуващите банки.

Поради преустановяване практиката по провеждане от БНБ на търгове за предоставяне на краткосрочни междубанкови депозити в левове бе отменена *Наредба № 4* от 1991 г. за провеждане на търгове за междубанкови депозити в левове.

3. Връзки с международни финансови институции

Международен валутен фонд

В резултат на неизпълнение на показателите, утвърдени с Писмото за намерения към Третото стенд-бай споразумение с Международния валутен фонд, страната не получи последните траншове по това споразумение. Икономическата необходимост от ново споразумение с МВФ е налице не толкова поради средствата, които ще получим от фонда в подкрепа на платежния баланс, колкото поради ролята на тази институция за световната финансова общност и нейното доверие към страната. Сключването на споразумение с фонда внася елемент на стабилност, показва повишена финансова дисциплина и подобрена кредитна оценка за България.

Продължиха редовните контакти с мисиите на МВФ. В ход са разговори за подписване на Четвърто стенд-бай споразумение.

България е изряден платец. Страната обслужва точно и навременно задълженията си по лихви и главници към МВФ.

Световна банка

През 1995 г. БНБ стана агент на правителството по кредитна линия на Световната банка за малки и средни предприятия в земеделието (т. нар. проект ADP) в размер на 55 млн. щ. д. След координирана многостраница работа заемът стана ефективен на 14 юли 1995 г. Достъп до средствата на кредитната линия имат Първа частна банка – АД, Добруджанска търговска банка – АД, и „Райфайзенбанк, България“ – АД. Засега обаче не са одобрени кредитни споразумения по проекта, защото представените проекти са малко и не отговарят на изискванията на банката. От друга страна, Световната банка не е склонна да увеличи броя на банките посредници.

През периода продължи работата по кредитната линия от 55 млн. щ. д. за инвестиционно и експортно финансиране на малки и средни предприятия (т. нар. проект PIEF). Предоставени са средства в размер на 5 млн. щ. д. Банките, обслужващи проекта, са две – Първа частна банка – АД, и „Райфайзенбанк, България“ – АД. Одобрени са 21 проекта на обща стойност 15.9 млн. щ. д. Срокът на ползване на кредитната линия бе удължен до края на 1997 г.

Европейска банка за възстановяване и развитие

През първата половина на 1995 г. Съветът на директорите на ЕБВР е одобрил проекти за България на стойност над 10 млн. ЕКЮ.

Подписан бе Договор за инвестиционен заем за създаване на тържища на едро за зеленчуци и други селскостопански хранителни стоки в 12 града на стойност 28 млн. ЕКЮ.

В страната започна да функционира Българска инвестиционна банка с акционерното участие на ЕБВР.

Подписан бе Договор за инвестиционен заем за преструктуриране на БДЖ на стойност 36.4 млн. ЕКЮ.

Европейска инвестиционна банка

През 1995 г. са подписани договори за 4 проекта на стойност 66 млн. ЕКЮ от одобрени от банката общо 15 проекта на стойност 192 млн. ЕКЮ.

Продължи работата по кредитната линия за малки и средни предприятия (проект АРЕХ) в размер на 30 млн. ЕКЮ (40 млн. щ. д.). Линията се обслужва от Първа частна банка – АД. В сътрудничество с ЕИБ се оценяват и три други банки, които да обслужват кредитната линия. През 1995 г. са одобрени 3 проекта за 3.1 млн. ЕКЮ (4 млн. щ. д.), като са ползвани средства за 3.8 млн. щ. д.

Техническа помощ за преструктуриране на банковата система

През 1995 г. БНБ активизира дейността си по координиране на техническата помощ, оказвана на БНБ и на банковия сектор в страната както от международни финансови институции, така и по силата на двустранни споразумения и специални програми.

Продължиха специализираните мисии на Отдела за парична и валутна политика на МВФ, оказващи техническа помощ на БНБ в областта на оздравяване на банковата система, паричната политика, икономическия и паричния анализ.

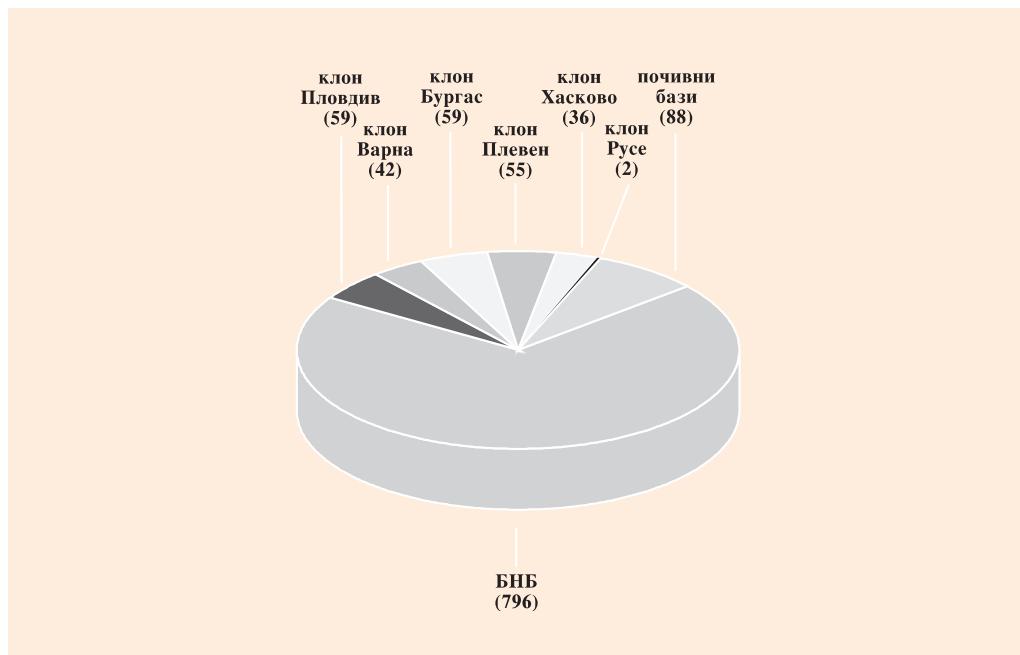
По линия на програмата PHARE продължи работата по най-значимите проекти. Приключи изпълнението на договорите за осъществяване на международни диагностични и финансови одити на някои големи търговски банки, а именно „Софиябанк“ – АД, БСИ „Минералбанк“, Стопанска банка – АД, Пощенска банка – АД, „Биохим“ – АД, и „Балканбанк“ – АД. Наред с това продължи осъществяването на договора за оказване на техническа помощ за преструктуриране и по-нататъшно развитие на ДСК. От октомври 1995 г. Международният банков институт започна обучение по банково дело по програма, разработена съвместно с „Манчестер бизнес скул“.

4. Персонал и квалификация

Общата численост на персонала на Българската народна банка към 31 декември 1995 г. е 1137 служители.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПЕРСОНАЛА

(души)

Източник: БНБ.

През изминалния период банката провеждаше открита политика по отношение подбора и назначаването на персонал, като основни критерии бяха високата квалификация и професионалният опит на кандидатите.

През 1995 г. приключи дейността по проекта за усъвършенстване управлението на човешките ресурси в БНБ, финансиран от програмата PHARE. В рамките на двегодишна работа бяха разработени следните основни компоненти на управлението на персонала в БНБ: система за класификация на длъжностите, основана на длъжностните характеристики; методи за подбор на персонал – тестове, интервюта и др.; система за заплащане на труда и атестиране на персонала. Цялостната работа по проекта и създадените като резултат системи бяха изключително полезни за въвеждането на съвременни методи за управление на персонала в БНБ.

С оглед на новите изисквания в развитието на банковия сектор Българската народна банка продължи да инвестира средства в обучение на персонала.

Запази се тенденцията към разширяване на контактите с други централни банки, институти и центрове за банково обучение в Западна Европа, САЩ и Япония, което рефлектира в увеличения брой служители, участвали в различни форми на квалификация в чужбина. През 1995 г. техният брой е 110 – с 40% повече, отколкото през 1994 г. В тематичен аспект обучението обхваща различни области от дейността на централната банка: парична политика, икономически и паричен анализ, валутни операции, банков надзор, банков мениджмънт, информационни технологии, банково счетоводство и др.

VIII. Основни насоки на паричната политика през 1996 г. и 1997 г.

През 1995 г. бе постигнат значителен успех в борбата с инфлацията. В годишно измерение в края на периода тя бе намалена от 122 % на 33 %, което е с два пункта под долната граница на целевия интервал 35 – 40 %. Главни фактори за този положителен резултат бяха общата рестриктивна насоченост на паричната политика през втората половина на 1994 г. и по-голямата част от 1995 г., както и укрепването на реалното търсене на пари, при това предимно в национална валута.

Важен фактор за ниската инфлация през 1995 г. бе стабилността на валутния курс. Реалното поскъпване на лева към основните международни валути имаше сдържащ ефект върху вътрешните цени, без да засегне търговския баланс. Същевременно създаденият от БНБ лихвен диференциал между вложенията в левове и в чуждестранна валута доведе до значителен приток на капитал, който попълни валутните резерви на страната и осигури безпроблемно обслужване на външния дълг. Засиленото предлагане на валута през по-голямата част от годината бе стерилизирано от БНБ, за да не се допусне нарастване на паричното предлагане над реалното търсене.

През 1995 г. БНБ успя постепенно да намали основния лихвен процент в съответствие с постигането на своята антиинфлационна цел. За първи път след началото на реформата бе променен сезонният цикъл на високи лихви през есенно-зимния период и по-ниски през лятото. През 1995 г. лихвената политика на БНБ бе консервативна – през целия период бяха постигнати и поддържани положителни лихви по депозитите и кредитите. Те имаха важен ефект за укрепване на реалното търсене на пари и разширяване на кредитните ресурси, макар и на висока цена – непосилна лихвена тежест за редица кредитополучатели и влошаване финансовото състояние на много банки.

Относителното подобряване на макроикономическата обстановка обаче не бе съпътствано с ускоряване на структурните промени в реалния и банковия сектор, които коренно биха променили инфлационните очаквания. Изоставането в приватизацията и налагането на строга финансова дисциплина върху всички стопански агенти не позволиха да се намери фундаментално решение на отдавна известни проблеми. Редица държавни предприятия продължиха да трупат загуби и чрез действащата система за кредитиране да ги прехвърлят в банковата система. Високите реални лихви по кредитите, както и усилията на БНБ да стерилизира притока на валута в страната оказаха допълнителен натиск върху банките и техните клиенти.

От края на 1995 г. и началото на 1996 г. финансовата стабилност е много крехка. Финансовото състояние на няколко банки (частни и държавни) бързо се влошава и застрашава не само тяхната платежоспособност, но и цялата банкова система. През 1995 г. те не можаха достатъчно бързо да се адаптират към новата обстановка на по-ниска инфлация и стабилен валутен курс и продължиха необосновано своята кредитна експанзия. Сега те изпитват все по-трайни и по-големи ликвидни затруднения. За да поддържа системата на разплащане, БНБ е принудена да рефинансира тези банки чрез необезпечени кредити като кредитор от последна инстанция. При отсъствието на ефективни механизми за принудително събиране на вземанията, включително и чрез иницииране на банкрот, както и при липсата на политическа воля за тяхното прилагане действията на БНБ само отлагат ликвидните проблеми. Така те се задълбочават и без радикални промени в редица случаи водят към несъстоятелност на банките.

Проблемите с ликвидността на някои банки, както и други фактори, включително политически, предизвикаха масово теглени на депозити от няколко банки. Те бяха покрити с допълнително рефинансиране от БНБ, а за спасяването на две банки и укрепване на доверието в банковата система БНБ дори стана главен акционер в тях. Тези мерки обаче също са временни и не решават проблема на фона на продължаващото забавяне на структурната реформа.

Нарастващата роля на БНБ като кредитор от последна инстанция все повече не съответства на общата антиинфлационна насоченост на паричната политика и оказва натиск за нейното разхлабване. Бързо увеличаващото се необезпечено рефинансиране на банките с ликвидни проблеми не може изцяло да се стерилизира чрез операции на открития пазар и свободните средства се насочват към валутния пазар, където от началото на 1996 г. левът започна реално да се обезценява. Това подкопава доверието в националната валута, а сътресенията в банковата система съдействат и за спад на доверието в нея. При създалата се ситуация реалното търсене на пари намалява, появяват се първи признания за склонност към инвестиране във валута в брой, което силно ограничава възможностите за провеждане на антиинфлационна парична политика.

При необходимостта да се пази валутният резерв за обслужване на външния дълг ликвидността следва да се изтегля главно чрез левовия пазар. От началото на 1996 г. бе разширен пазарният елемент на този пазар чрез въвеждането на ежедневен търг заrepo операции. За да възвърне атрактивността на лева, БНБ е принудена да приема значително повишаване на лихвените равнища. В резултат на това тя увеличи два пъти основния лихвен процент – от 34 на сто на 41 на сто и 49 на сто. Посочените мерки имат обаче само временен ефект, защото не отстраняват причините за растящата финансова дестабилизация, а чрез увеличаване лихвената тежест върху кредитополучателите (при липсата на структурни промени) задълбочават кризата в банковата система. Свидетелство за това е продължаващото пазарно нарастване на лихвените равнища по repo сделките на открития пазар, което тласка БНБ към ново повишаване на основния лихвен процент.

Проблемите на банковата система са отражение на проблемите в националното стопанство и не могат да бъдат решени в рамките на паричната политика на БНБ. Успешна борба с усложняващата се макроикономическа и финансова обстановка е възможна само чрез съгласувани и решителни действия на правителството и централната банка по единна оздравителна програма за реалния и банковия сектор. Поради изключителната важност и политическата отговорност за изпълнението ѝ тя би следвало да се утвърди от законодателната власт. В рамките на цялостния процес по нейното разработване Пленарният съвет на БНБ на две последователни заседания в края на 1995 г. и началото на 1996 г. определи основните насоки в паричната политика на централната банка през 1996 г. Той ще продължи периодично да я обсъжда и уточнява във връзка със започващото преструктуриране и оздравяване на банковия сектор.

През 1996 г. и 1997 г. паричната политика на БНБ ще продължи да бъде насочена към укрепване на вътрешната и външната стабилност на лева. За 1996 г. основната цел е поддържане контрола над инфляцията в съответствие с параметрите на макроикономическата рамка на държавния бюджет. През годината ще е необходимо да се осъществява по-тясна координация между паричната политика на БНБ, от една страна, и фискалната политика и политиката на доходите – от друга, с цел да се осигури финансовата стабилност в страната на приемлива социална цена. Същевременно само паричната политика не може да компенсира забавянето в структурната реформа, която е необходимо условие за неинфлационен икономически растеж.

При ускоряване на структурната реформа и провеждане на адекватна макроикономическа политика през 1997 г. в страната ще са налице условия за по-нататъшно намаляване на инфляцията. БНБ ще продължи да следва основна-

та си антиинфлационна цел, като ще дозира прилагането на паричните инструменти, за да не се оказва излишен натиск върху икономическия растеж.

Валутната политика на БНБ ще подкрепя общата антиинфлационна насоченост на паричната политика. Целите във валутната област отново ще включват както относителна стабилност на валутния курс, произтичаща от въздействието на фундаменталните фактори и минимизиране на флуктуациите по избраната траектория, така и поддържане на рационално равнище на валутния резерв. През 1996 г. е възможно слабо реално обезценяване на лева към основните международни валути. То ще компенсира от части реалното поскъпване на лева през 1995 г., за да не се допусне подкопаване на положителното салдо на търговския баланс и намаляване на валутния резерв до равнище, застрашаващо провеждането на целенасочена валутна политика и обслужването на външния дълг.

Определянето на параметрите на валутната политика за 1997 г. е още по-трудно. В зависимост от достигнатото равнище в края на 1996 г. и резултатите по платежния баланс ще се определи дали ще има възможност за слабо реално поскъпване на лева, което би имало положителен антиинфлационен ефект. Същевременно равнището на валутните резерви и достъпът до международните капиталови пазари ще са основните фактори, които ще въздействат върху валутната политика през 1997 г.

Лихвената политика на БНБ също ще съдейства за поддържане контрола върху инфлацията. През 1996 г. се налага да се намали, доколкото е възможно, лихвената тежест върху кредитополучателите. В този смисъл може да се очаква намаляване на положителните реални лихвени проценти както по депозитите, така и по кредитите. Лихвеният диференциал между вложенията в левове и във валута също е необходимо да се намали, но да остане в крайна сметка положителен.

Предвид създалата се обстановка в началото на 1996 г. БНБ няма да е в състояние да осъществи еднопосочко изменение на основния лихвен процент, както през 1995 г. Въпреки че след двете повишения достигнатото равнище от 49 % е твърде далеч от средната лихва, въз основа на която са изчислени разходите на приетия държавен бюджет, БНБ ще остане консервативна в лихвената си политика. Тя няма да се поддава на натиск отвън за превземено намаляване на лихвите, преди за това да има необходимите предпоставки. Те се изразяват в достатъчно ниска инфлация, а също и в започването и решимостта при провеждане на структурните промени, които коренно ще променят очакванията.

БНБ ще съдейства за създаване условия за намаляване на спреда между лихвите по кредитите и депозитите. Главно направление за това е подобряване качеството на кредитния портфейл на търговските банки чрез събиране на вземанията, включително чрез замяна на дълг срещу собственост и обявяване в несъстоятелност на неплатежоспособните дължници. Укрепването на финансата дисциплина в националното стопанство ще се осъществява от БНБ при тясно взаимодействие с правителството.

За поддържане на доверието в лева и укрепване търсенето на пари и през 1997 г. е целесъобразно да се запазят слабо положителни реалните лихви по депозитите. Едно силно намаляване на спреда между лихвите по депозитите и кредитите в резултат от проведените оздравителни мерки в реалния и банковия сектор ще съдейства за намаляване на реалната лихвена тежест върху кредитополучателите и няма да има сдържащ ефект върху икономическия растеж. Същевременно поддържането на слабо положителен лихвен диференциал между вложенията в левове и във валута може да привлече допълнителни ресурси за развитието на националното стопанство.

За постигане на поставената антиинфлационна цел БНБ ще продължи да ограничава растежа на паричното предлагане. След наблюдаваното отслабване на реалното търсене на пари в началото на 1996 г. номиналното нарастващо до размера на прогнозираната инфлация на паричния агрегат широки пари, включващ парите извън банките и всички видове депозити, може да се

окаже проинфлационно. В този смисъл се налага отново затягане на паричната политика на БНБ по отношение на паричното предлагане, като рестриктивията ще произтича както от изоставането му с 4 – 5 пункта от инфляцията, така и от очаквания реален прираст на БВП.

През 1997 г. при укрепване на реалното търсене на пари в резултат на адекватни мерки на правителството и БНБ би могло да се допусне номинално нарастване на най-широкия паричен агрегат с няколко пункта над размера на инфляцията. Тогава характерът на политиката на БНБ ще се определя от реалния растеж на БВП и от увеличението на реалното търсене на пари, но тази политика следва да остане, макар и по-слабо отколкото през 1996 г., рестриктивна.

Регулиране нарастването на паричното предлагане ще продължи да се осъществява чрез контрол върху изменението на резервните пари. За поддържане на движението им по предварително избраната траектория през 1996 г. БНБ ще използва различни парични инструменти. Отпускането на необезпечени кредити ще се компенсира с дефанзивни операции на открития пазар, така че общата ликвидност в икономиката да остава под контрол. За да се съхрани валутният резерв на страната до възстановяването на външното финансиране, изтеглянето на ликвидност ще се наложи да се извършва изцяло на пазарен принцип, като лихвените проценти се определят така, че да осигурят равновесие на паричния пазар и на първичните аукциони за държавни ценни книжа. В тези условия валутният курс ще бъде използван като допълнителен агрегиран показател за фина настройка на паричната политика: когато има натиск на валутния пазар за по-бързо обезценяване на лева, ще се налага затягане на паричната политика; когато той се преодолее, ще има възможност за известно разхлабване.

Важно значение за управлението на резервните пари ще има въведеното от февруари 1996 г. отчитане на минималните задължителни резерви на средномесечна основа. Търговските банки могат през отделни дни да ползват до 50 % от задължителните си резерви, но следва да възстановят изискуемия средномесечен размер до края на периода на регулиране чрез депозиране в БНБ на свръхрезерви през други дни. Целта на това изменение е да се премахне използваният досега овърдрафт, който практически е извън контрола на БНБ, а също така да се даде възможност на банките по-гъвкаво да управляват своята ежедневна ликвидност. Още отсега е ясно обаче, че някои банки с трайни смущения в ликвидността няма да са в състояние да спазват новото условие за минималните задължителни резерви. За тях ще е целесъобразно постепенно да се отмени правото за ползване на част от минималните задължителни резерви, а необходимите им средства за поддържане на ликвидността да се отпускат като необезпечен рефинансиране. По този начин ще се намалият броят на прилаганите парични инструменти и паричната политика на БНБ ще стане по-прозрачна.

Може да се очаква, че при провеждане през 1996 г. на решителни оздравителни мерки през 1997 г. ролята на БНБ като кредитор от последна инстанция силно ще намалее. Това би позволило да се съкрати още кръгът от използвани парични инструменти, като се ограничи до операции на открития пазар. Чрез тях ще се регулира ликвидността на банковата система с цел да се поддържа контролът върху резервните пари, а оттам и върху паричното предлагане. Това ще създаде предпоставки паричната политика на БНБ да стане не само по-прозрачна, но и по-ефективна, доколкото стабилизирането на банковата система ще съдейства за повишаване прогнозируемостта и надеждността на прогнозите за паричния мултипликатор.

През 1996 г. и 1997 г. се очаква да продължи наблюдаваната през по-голямата част от 1995 г. тенденция към увеличаване на нетните чуждестранни активи на банковата система. Тя произтича от позицията на страната като нетен платец по външния си дълг през следващите години. За 1996 г. съкращаването на нетните външни задължения на банките може да се оцени на около 250 млн. щ. д. При това допускане увеличението на вътрешния кредит

ще изостава с около 3 пункта от прираста на паричното предлагане.

Нарастването на паричното предлагане, съвместимо с намаляването на инфлацията, както и необходимостта да се заделят достатъчно средства за поддържане на започналото оживление в националното стопанство ограничават ресурсите за банково кредитиране на касовия дефицит и на падежиращите се през годината главници по външния дълг. В рамките на разчетите по общата схема на финансовото програмиране те не могат да надвишават 4 % от БВП. За да не се допусне разхлабване на паричната политика, се налага БНБ и правителството да разкрият допълнителни ресурси чрез създаване на условия за разширяване на небанковото финансиране, ускоряване на касовата приватизация и привличане на чуждестранни инвестиции.

Важно условие за провеждането на паричната политика през 1996 г. е финансирането дефицита на държавния бюджет да се извършва изцяло чрез емитиране на държавни ценни книжа, които да се реализират на пазарен принцип. Във връзка с натрупания вече значителен размер на вътрешния дълг БНБ ще търси съвместно с правителството възможности и схеми за ограничаване на неговото нарастване и намаляване на разходите по обслужването му. В създалата се обстановка това не може да се постигне чрез административно ограничаване на лихвените проценти. Само при решителни структурни промени биха възникнали пазарни предпоставки за тяхното свободно намаляване, а оттам и за облекчаване на държавния бюджет и намаляване на неговия натиск върху паричната политика.

Кредитът за реалния сектор представлява разлика между вътрешния кредит и кредита за правителствения сектор. При условие че през 1996 г. потребностите на бюджета се ограничат до 4 % от БВП, общият кредит за неправителствения сектор ще се намали в реално изражение с около 9%. В случай че кредитите във валута се съкратят в доларово изражение с около 200 млн. щ. д. (или 10%), реалното свиване на левовия кредит би било около 13%. Този кредит следва да се счита достатъчен за подкрепа на икономическия растеж в реалния сектор, доколкото след оздравителните мерки в националното стопанство ще са налице необходимите предпоставки за насочване на кредитните ресурси към жизнеспособни предприятия.

БНБ ще засили надзора върху търговските банки, като дейността ѝ ще се насочи не само към ограничаване размера на отпусканите несъбирами кредити, но и към отстраняване на причините за това. Ще бъде създадена програма за седмично и месечно следене на паричните потоци в банките. На базата на анализ на данните и разкриване на тенденциите за изменение ще се прилагат мерки за въздействие по реда на банковия надзор. Ще се реализира проект за синхронизиране на отчетите по наредбите за банков надзор със счетоводните регистри на търговските банки и ще бъде създаден унифициран отчет по всички наредби. Ще продължи работата по системата за ранно предупреждение, която ще включва система от показатели за месечно наблюдение на търговските банки и единна система за оценка състоянието на банките.

БНБ ще встъпва във функцията си на кредитор от последна инстанция само след като е оценила жизнеспособността на попадналата в затруднение търговска банка и е приела разработена от нея конкретна програма за оздравяването ѝ. Тя ще включва както мерки за подобряване събирамостта на вече отпуснатите кредити, така и ограничаване на новите и съкрашаване на текущите и инвестиционните разходи. Отпускането на необезпечените кредити ще е временно и ще се извършва само при строго изпълнение на предвидена та оздравителна програма. Отклоняването от нея ще води до още по-строги мерки, включително затваряне на банката. В усложнените условия подобни мерки могат да имат по-силен ефект върху ликвидността и доверието в банковата система, отколкото промените в лихвените проценти.

По-нататъшното декапитализиране на търговските банки не само ще продължи да ограничава възможностите за провеждане на антиинфлационна парична политика, но все повече ще застрашава цялата банкова система. То-

зи проблем не може да се реши в рамките на прилагания от БНБ текущ банков надзор. Наложително е съвместно с правителството да се изпълнява оздравителната програма за цялата банкова система. Забавените и колебливи действия в тази насока могат да доведат до финансова дестабилизация с тежки икономически, социални и политически последици. Необходимите финансови ресурси за оздравяване на банковата система не могат да бъдат за сметка на БНБ, защото това ще има инфлационен ефект. Те следва да се включат в допълнителен структурен бюджет, за финансирането на който могат да се използват допълнителни източници: небанково финансиране, приходи от приватизацията, външно финансиране.

БНБ ще съдейства за създаване и функциониране на агенция за събиране на вземанията като част от общата оздравителна програма за банковия сектор. Чрез нея най-големите губещи държавни предприятия следва да бъдат изолирани от банките, за да престанат да прехвърлят загубите си върху тях. Техните необслужвани кредити също следва да бъдат прехвърлени за събиране в агенцията, а търговските банки да получат държавни ценни книжа с пазарна доходност. По този начин може да бъде направена сериозна крачка за решаване както на вече натрупаните, така и на текущите проблеми по подобряване качеството на кредитните портфейли на търговските банки.

Особено важно значение за изпълнението на оздравителната програма за банковия сектор ще има развитието на законовата и нормативната основа. БНБ ще участва активно в нейното разширяване и допълване с цел създаване на законови условия за истинско преструктуриране на банковия сектор. Тя ще подготви предложения относно опростяване и повишаване ефективността на законовите процедури по обявяване в несъстоятелност, получаване и реализиране на залози и обезпечения и други процедури за принудително събиране на вземания. БНБ ще усъвършенства редица вече приети наредби за регулиране на банковата дейност: Наредба № 3 за плащанията, Наредба № 7 за големите и вътрешните кредити на банките, Наредба № 8 за капиталовата адекватност на банките, Наредба № 9 за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките, Наредба № 10 за вътрешния контрол в банките, Наредба № 11 за ликвидността на банките. БНБ ще участва в разработването на закон за застраховане на депозитите, който ще замести действащата в момента наредба на БНБ в тази област.

С цел подпомагане на паричната си политика БНБ ще съдейства на компетентните ведомства и органи за нормативно регламентиране и практическо изграждане на първичния и вторичния капиталов пазар у нас на основата на законодателството за ценните книжа, фондовите борси и инвестиционните фондове. Това би имало положителен ефект не само за ускоряване на приватизацията, но и за укрепване на пазарните принципи при функционирането на банковия сектор.

През 1996 г. и 1997 г. политиката на БНБ ще бъде насочена към създаване и поддържане на условия за сключване на споразумения с Международния валутен фонд и Световната банка. Необходимостта от това произтича до голяма степен от трудностите в обслужването на външния дълг при липсата на външно финансиране. Прогнозата за основните макроикономически параметри не дава достатъчно основания да се очаква, че през 1996 г. ще продължи притокът на краткосрочен капитал в страната в размерите, наблюдавани през 1995 г. В такъв случай подкрепата за платежния баланс от официални източници през 1996 г., а и през следващите 1 – 2 години наистина може да се окаже решаваща за поддържането на валутния резерв на ниво, позволяващо без проблеми да се посрещнат външните плащания.

Същевременно подписването на споразуменията ще мобилизира страната за бързо и последователно изпълнение на цялостна програма, която ще осигури благоприятни условия за функционирането на реалния и банковия сектор, за намаляване на инфляцията до едноцифрен размер и траен икономически растеж в средносрочна перспектива. В тази обстановка България зна-

чително ще подобри своя икономически и финансов имидж, ще възстанови достъпа си до международните капиталови пазари, ще се разшири притокът на чуждестранни инвестиции. С тях ще може да се финансира вносът на повече високотехнологични стоки с инвестиционно предназначение и допълнително ще се стимулира икономическото развитие по неинфлационен път.

Запазването и укрепването на финансовата стабилност в страната зависи не само от паричната политика на БНБ, но и от вграждането ѝ в общата програма за решителна структурна промяна в реалния и банковия сектор. Само започването на дълбоки структурни промени в областта на приватизацията и налагането на финансова дисциплина на всички стопански и финансови агенти могат да създадат необходимите предпоставки за по-нататъшно устойчиво намаляване на инфлацията чрез умерено рестриктивна парична и фискална политика.

